TAHA KILINÇ

DİL *ve* İŞGAL

ELIEZER BEN-YEHUDA VE MODERN İBRANİCENİN DOĞUŞU

2. BASKI

KTB

ISBN: 978-625-6792-88-3
© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1100 | **Taha Kılınç Kitaplığı**

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Yayıma Hazırlayan
Sema Nur Kurtuluş

Düzelti
Fatma Nur Topel

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Metih Taha Yılmaz

1. BASKI
Ocak 2024

2. BASKI
Şubat 2024

İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Sertifika No: 47939
My Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sk.
No: 8/F Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 674 85 28

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzi iz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

DİL ve İŞGAL

Eliezer Ben-Yehuda ve Modern İbranicenin Doğuşu

TAHA KILINÇ

KETEBE

Taha Kılınç

1980, Anamur (Mersin) doğumlu. Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra başladığı gazetecilik mesleğini sürdürüyor. Ortadoğu ve İslâm dünyası, uzun yıllardır yoğunlaştığı çalışma sahası. Hâlen *Yeni Şafak* gazetesinde, haftanın iki günü, sıklıkla seyahat ettiği İslâm coğrafyasının gündemine dair köşe yazıları yazıyor. Aynı zamanda aylık *Derin Tarih* dergisi ve gzt.com/mecra sitesinin genel yayın yönetmeni.

Yayımlanmış kitapları:

Şam Kitabı, Çocuk Ansiklopedisi, Eski İstanbul Fotoğrafları, 365 Günde Peygamberimin Arkadaşları, Ali Emiri'nin İzinde, Söylemesem Olmazdı, Ortadoğu'dan Notlar, Kırmadan İncitmeden, Kudüs Yazıları, Seyrüsefer, Ortadoğu'ya Dair Yirmi Tez, Neyi, Nasıl Yapmalı?, Hatırda Kalanlar, Biz Bize, Gölgelerin Peşinde: 50 Portre, Dalları Gökte Bir Ağaç, Bir Rüyayı Hatırlar Gibi: Savaştan Önce Suriye, Âlem-i İslâm Yazıları (7 kitap), Filistin Notları, Dil ve İşgal: Eliezer Ben-Yehuda ve Modern İbranicenin Doğuşu.

İçindekiler

Kitabın Öyküsü ... 11
Rus İmparatorluğu'nun Sakin Bir Köşesinde ... 17
Çifte Hayat Yaşayan Haham ... 20
Haram Sayılan Dili Öğrenmek ... 23
Hayatının En Mutlu Yılları ... 26
Sorbonnelu Genç Siyonist ... 29
Ömür Boyu Sürecek Bir Çile ... 32
Cezayir'de Yeni Ufuklar ... 36
Viyana'ya Niyet, Kahire'ye Kısmet ... 38
Filistin'e "Yükseliş" ... 43
"Zambak"ın Çatısı Altında ... 45
Osmanlı Kudüs'ü ... 48
"Doğrudan" Metotla Eğitim ... 50
İbranice ve Siyonizm Birbirini Besler ... 54
Bir İdeolojinin Kalesi Olarak Gazeteler ... 56
Ana Dili İbranice Olan İlk Çocuk ... 58
Kudüs'te Zor Bir Hayat ... 61
Rişon Le-Siyon'da İbranice Dersleri ... 64
İşgal Kolonilerine Ziyaretler ... 67
Moskova'da Bir Yaz ... 73
İbranicenin Kurumları ... 74

Yeni Kelimeler, Yeni Kurallar 77
Verem ve Difteri Kurbanları 83
Her Şeyiyle Yeni Bir Hayat 84
Dili Kutsamak 87
Eliezer'in Hayal Kırıklığı 88
Paris ve Londra'ya Seyahat 91
Theodor Herzl'in Peşinden 94
"İbraniceyi Konuşma Dili Yapma Düşüncesi, Deli Saçması!" 96
İkinci "Yükseliş" ve İbranice 99
Yahudilere Dost Bir Arap Aile 101
Kültür ve Sanat Sahasına Açılım 103
Sözlüğün Yayını Nihayet Başlıyor 104
İbranice Sokaklarda 107
Okullarda Dil Savaşları 110
Portakal Yüklü Bir Kargo Gemisinde 112
New York'ta Dört Yıl 116
Yepyeni Bir Kudüs'e Dönüş 119
İki Bin Yıl Sonra Bir İlk 123
Ruhu Ararken 125
Son Söz Yerine 131
Seçilmiş Kaynakça ve Açıklamalar 135
Albüm 137

ELIEZER BEN-YEHUDA

(1858-1922)

Kitabın Öyküsü

Eliezer Ben-Yehuda'nın ismini ilk defa 2008'deki özel derslerimiz sırasında İbranice Hocam Ronit Buano'dan duymuştum. İbranicenin vaktiyle ölü bir dil olduğunu, Yahudilerin bu dili yalnızca ibadet sırasında ve mabetlerinde kullandıklarını, arkaik içerikli dinî metinleri çok az insanın anladığını, her Yahudi'nin yaşadığı ülkenin dilini konuşmasından dolayı Yahudiler arasında ortak dil mefhumunun bulunmadığını, böylece ortak bir kültür ve şuurun da oluşamadığını... Derken 1800'lerin sonunda bir adamın çıkıp, kendi kendine büyük bir mücadele vererek İbraniceyi konuşulur hâle getirdiğini, hatta bunu yapabilmek için işe kendi ailesinden başladığını, bu sayede çocuğunun modern dönemde ana dili İbranice olan ilk Yahudi olarak tarihe geçtiğini... uzun uzun anlatmıştı.

Neresinden bakılırsa bakılsın, insanda iz bırakan bir hikâyeydi bu. Eliezer Ben-Yehuda ile ilgili okumalarımı ve araştırmalarımı derinleştirdikçe, arka planda çok çarpıcı ayrıntılara da rastladım. Her şeyden öte, kadîm Filistin topraklarının Siyonistlerce işgal sürecinde, İbranicenin Yahudiler arasında konuşma ve iletişim dili hâline getirilmesi projesinin ne kadar kritik bir rol oynadığını gördüm. Dil birliği, işgale zemin hazırlamıştı. İbranicenin yaygınlaşmasıyla işgal arasında inkâr edilemez bir bağ vardı.

Dolayısıyla Filistin çalışan ve İsrail'in nasıl kurulduğunu anlamak isteyen herkes, modern İbranicenin doğuşunu kavramak zorundaydı.

Ben-Yehuda'nın öyküsüyle ilk tanışmamdan sonra konuşmalarımda, konferans ve seminerlerimde, "tek bir adamın azminin bir milletin istikametini nasıl tayin edebildiğine" dair yaman bir örnek olarak ondan bolca söz etmeye başladım. Tabii ki vazifelerimizi ve üstlenmek zorunda olduğumuz sorumlulukları da hatırlatarak...

Ancak yine de Eliezer Ben-Yehuda'yla ilgili müstakil bir kitaba imza atacağım aklıma gelmezdi. Bunu ise, kıymetli dostum Furkan Çalışkan'la, Kudüs'te çıktığımız çok tatlı bir akşam gezintisine borçluyum:

Gündüz rutin programlarımızı icra edip önemli ziyaretgâhları adımladıktan sonra, gecenin geç bir saatinde Kudüs'ün ara sokaklarındaki sürprizleri keşfetmeye koyulmuştuk. Furkan'ı, sırf hayat hikâyesinden ve verdiği mücadeleden bahsedebilmek adına, Eliezer Ben-Yehuda'nın Kudüs'te yaşadığı tarihî taş eve götürdüm. Surlara birkaç dakika mesafede, Etiyopya Caddesi üzerindeki bu evde, Ben-Yehuda ömrünün son 13 yılını geçirmiş, dil çalışmalarını burada yürütmüş, nihayet Kudüs'ün güneyindeki Talpiyot semtinde yaptırmakta olduğu yeni evin tamamlandığını göremeden yine burada hayata gözlerini yummuştu.

Kudüs'ten döndükten sonra ne zaman sohbet etsek, Furkan ısrarla Eliezer Ben-Yehuda'dan bahis açtı ve bu hayattan Müslümanlar olarak almamız gereken derslere atıfla sözünü bitirdi. Ve sonunda, Türkiye'de hemen hiç bilinmeyen bu öyküyü baştan sona yazma vazifesini benim omzuma yükledi. Ben de seve seve kabul ettim elbette.

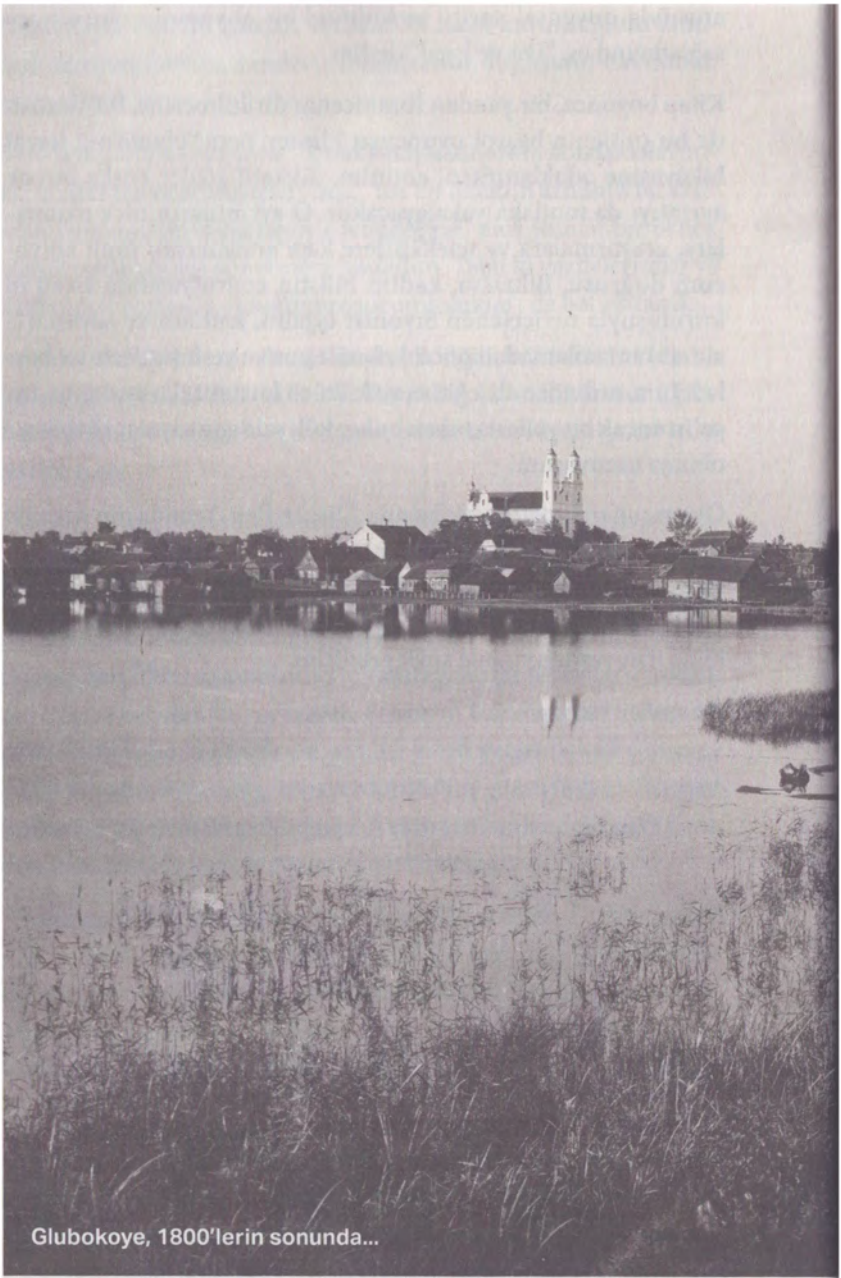
Son kelimeyi yazıp dosyayı kemâle erdirdikten sonra, kitabın adını belirlemek zor olmadı. İbranicenin yeniden hayata döndürülmesi ve modern zamanlarda bir konuşma ve iletişim dili hâline getirilmesi, doğrudan doğruya Filistin topraklarının işgali için Yahudiler

arasında duygusal, tarihî ve kültürel bir altyapının oluşmasını sağladığından, "Dil ve İşgal" dedim.

Kitap boyunca, bir yandan İbranicenin diriltilmesine, bir yandan da bu projenin başrol oyuncusu Eliezer Ben-Yehuda'nın hayat hikâyesine odaklanırken, eminim, dikkatli gözler başka birçok ayrıntıyı da mutlaka yakalayacaktır. O ayrıntıların nice okumalara, araştırmalara ve tefekkürlere kapı aralamasını ümit ediyorum doğrusu. Bilhassa, kadîm Filistin coğrafyasında İsrail'in kuruluşuyla neticelenen Siyonist işgalin, katliam ve savaşlarla süreci tamamlamadan önce, kolonileşme ve yerleşimlerle işe başladığına, ardından da eğitim ve kültürü kurumsallaştırdığına, işgalin ancak bu yollarla taban bulup kök saldığına işaret edebilmiş olmayı umuyorum.

Okuyacağınız metin, tek başına Eliezer Ben-Yehuda'nın azmine övgüler düzmüyor. Zaten amaç da bu değil. Son bölümde, kendi tarihimizden üç çarpıcı hayat hikâyesi eşliğinde, sözü bir yere getiriyorum. Aslında, kitabı sadece o bölümde öne çıkardığım hisse için yazdığımı bile söyleyebilirim.

Taha Kılınç
25 Aralık 2023

Glubokoye, 1800'lerin sonunda...

İki saatlik bir yolculuktan sonra trenden indiğinde, karanlık çoktan bastırmıştı. Hiç tanımadığı bir şehirde, şimdi yapayalnızdı. Nereye gidebileceğini düşünürken, aklına sinagoglardan birinin kapısını çalmak geldi. Nüfusunun çoğunu Yahudilerin oluşturduğu Glubokoye'de sinagogların gece gündüz açık olduğunu daha önceden duymuştu. Vakit gece yarısını geçerken, en azından uykuya dalabileceği bir köşe bulmanın rahatlığı içindeydi.

Ertesi sabah sinagoga uğrayan şık giyimli bir adam, kıyafetinden ve ürkek tavırlarından yabancı olduğu hemen anlaşılan misafire önce kendisini tanıttı: "Şlomo Naftali Herz Yonas." Ardından ona kim olduğunu ve nerden geldiğini sordu.

"İsmim Eliezer Elyanof," dedi 14 yaşındaki genç adam. "Polotsk'ta bir okuldaydım, oradan ayrıl..." Biraz durakladı. Anlatmaya devam etsem mi diye düşünmeye başladı. Okuldan neden ayrıldığını açıklasa, acaba muhatabı anlar mıydı? Yoksa onu yargılar mıydı? Eliezer'i merakla dinleyen adam, sözlerine devam etmesini bekledi ve çocuğu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için konuşmayı bir soruyla kolaylaştırdı: "Okuldan neden ayrıldın?" Bundan sonrası, su gibi akıp gitti:

"Ben Luzki'de doğdum. Annem ve babam, benim haham olmamı çok istiyordu. Polotsk'ta yaşayan dayımın yanına gönderdiler, dayım da beni bir yeşivaya[1] yazdırdı. Ben zaten Tevrat, Talmud[2] ve diğer kaynakların çoğunu okumuştum. Yeşivadaki eğitim çok sıkıcı geldi. Tam okuldan kaçmayı düşünürken, tanıştığım bir hahamın kütüphanesinde gördüğüm kitaplar ilgimi çekti. İbranice yazılmış romanlar ve hikâyeler vardı. Bir yıl boyunca, sürekli okudum, okudum... Dayım, İbraniceyi dinî metinler dışında kullanmayı sapkınlık olarak görüyordu. Benim yeşivada okuduğum kitapları öğrenince çok sinirlendi. Beni okuldan aldı, annemin yanına Luzki'ye göndermeye karar verdi. Polotsk'tan Luzki'ye gitmek için çıktım, ama anneme de durumu izah edemezdim. Glubokoye'ye geldim..."

Şlomo Naftali Herz Yonas

[1] Yahudi çocuklarına dinî eğitim vermek için kurulan okullar. İslâm geleneğindeki medresenin karşılığıdır.

[2] Yahudi geleneğinde, sözlü vahiy külliyatının temel metinleri.

Şlomo Naftali Herz Yonas, Eliezer'i dinlerken sürekli gülümsüyordu. Çünkü kendisi de aynı yollardan geçmiş, kültürel olarak Yahudi kimliğini korumaya devam etmesine rağmen, okudukları onu seküler bir dünya görüşünü benimsemeye yöneltmişti. Eliezer anlatacaklarını bitirince, ona şu teklifte bulundu:

"Haydi, bizim eve gel ve misafirim ol. Benim zaten oldukça geniş bir ailem var. Aramıza bir kişinin daha katılması, bana sadece keyif verir."

Bir sonbahar günü Glubokoye'de[3] yaşanan bu karşılaşma, Eliezer'in hayat öyküsündeki dönüm noktalarından biri, belki de en önemlisiydi.

Rus İmparatorluğu'nun Sakin Bir Köşesinde

Yehuda Leib Perlman ve eşi Tsipora Feyga, 7 Ocak 1858 günü dünyaya gelen oğullarına Eliezer Yitzhak adını vermişti. Eliezer, "Tanrı'nın yardımı"[4] anlamına geliyordu, Yitzhak[5] ise Yahudilikte "Atalar" arasında zikredilen, çok önemli bir isimdi.

Eliezer'in doğduğu Luzki kasabası, o dönemde Rus İmparatorluğu'nun kuzeybatı köşesinde, gözlerden uzak bir bölgedeydi.[6] Dindar birer Yahudi olan Yehuda Leib ve Tsipora Feyga, Habad-Lubavitch[7] akımına mensuptu. Oğullarının da kendileri gibi dindar

---

[3] Glubokoye, günümüzde Belarus (Beyaz Rusya) sınırları içinde, Vitebsk vilayetine bağlı bir şehirdir.

Arapçadaki "Nasrullâh"ın doğrudan karşılığı.

Hz. İbrahim'in ikinci oğlu. Yahudi geleneğinde, İbrani ulusunun ataları (Avot) arasında kabul edilir.

Luzki, günümüzde Belarus (Beyaz Rusya) sınırları içinde, Vitebsk vilayetine bağlı bir yerleşim birimidir. Glubokoye'nin 30 kilometre kuzeydoğusunda yer alır.

Shneur Zalman Borukhovich (1745-1812) tarafından 1775'te kurulan Ortodoks dindar Yahudi cemaati. Habad (Chabad) kelimesi, İbranice "Hohma" (Bilgelik), "Bina" (Anlayış) ve "Daat" (İlim) kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Lubavitch ise, Habad'ın kurucu liderlerinin 1813-1915 arasında

Eliezer Ben-Yehuda'nın annesi Tsipora Feyga Perlman.

olmasını –hatta dinî bilgisini derinleştirerek hahamlığa kadar yükselmesini– bütün kalpleriyle isteyen genç çift, Eliezer'i küçük yaşlarından itibaren Yahudi dinî metinleriyle içli dışlı bir atmosferde büyütmeye karar verdi.

Perlmanların perde arkasındaki esas kaygısı ise Avrupa Yahudileri arasında gittikçe yaygınlaşmakta olan seküler akımların oğullarını da etkileme ihtimaliydi. 1770'lerde başlayan "Yahudi Aydınlanması[8] geleneksel inançlarla çatışan, eleştirel düşünceyi öne çıkaran ve Yahudi cemaatlerini içeriden çözülme riskiyle karşı karşıya bırakan bir süreçti. Çocuklarının birer "maskil"[9] olmasından korkan dindar Yahudiler, çözümü Tevrat ve diğer temel metinlere dair eğitimlerin yoğunlaştırılmasında arıyorlardı. Yehuda Leib Perlman da oğlunu "korumak" için aynı yöntemi seçmişti. Eliezer, üç yaşında Luzki'deki "heder"lerden[10] birine verildi. Yıllar içinde öyle sıkı bir dinî eğitimden geçirildi ki,

---

ikamet ettiği kasabanın adıdır. Lubavitch, günümüzde Rusya Federasyonu'nun batısında, Smolensk vilayeti sınırları içinde yer almaktadır.

[8] İbranicede: Haskala. Alman Yahudi filozof Moses Mendelsson (1729-1786) tarafından temelleri atılan Haskala akımı, Avraham Dov Ber Lebensohn (Litvanyalı, 1794-1878), Herz Cerfbeer (Fransız, 1730-1793), David Friesenhausen (Hollandalı, 1756-1828), Gotthold Ephraim Lessing (Alman, 1729-1781), Isaac ben Jacob Benjacob (Rus, 1801-1863) gibi Yahudi düşünürler eliyle Avrupa'ya yayılmıştır. Haskala temsilcileri, İbraniceyi modern hayatta kullanılan bir yazı diline dönüştürmeyi hedeflemişler, bu konuda ilk denemeleri yapmışlardı. Hatta bu amaçla 1782'de Königsberg'de "İbranice Dilini Sevenler Cemiyeti" kurulmuştu.

[9] Haskala akımına kapılan, sekülerleşen, geleneksel Yahudi dindarlığından uzaklaşan kimse.

[10] Yahudi çocuklarının, ilkokul öncesinde eğitildiği, geleneksel dinî mektepler. "Heder" kelimesi, İbranicede "oda" anlamındadır. Hederler, Arap coğrafyasındaki "küttâb"lara denk düşer.

Yahudi çocukların ilk eğitimlerini aldığı "heder"ler, Mısır ve diğer bazı Arap ülkelerindeki "küttâb" kurumuna karşılık gelir.

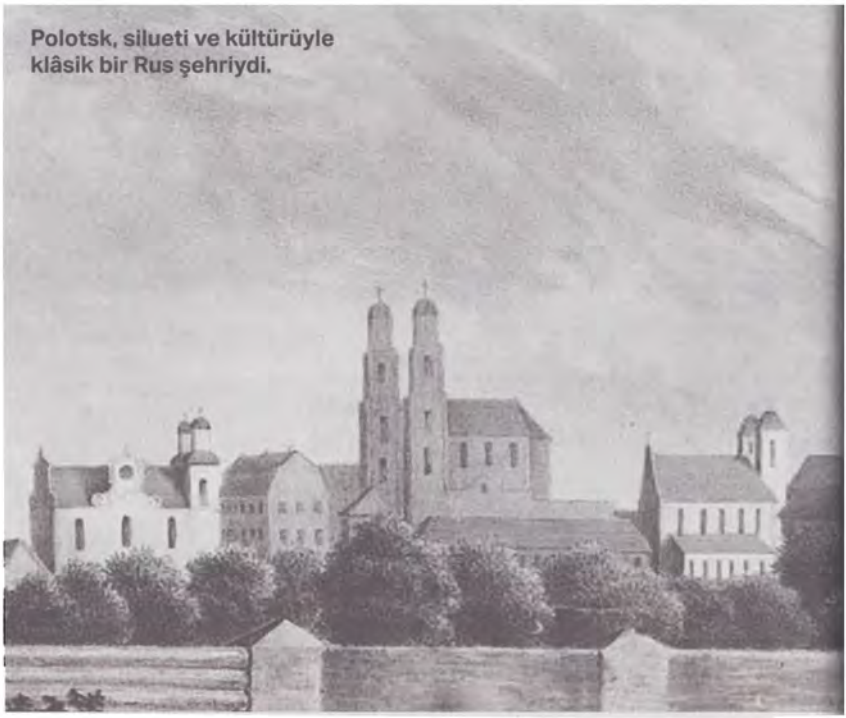
12 yaşına geldiğinde, Yahudi dinî metinlerinin büyük bir bölümünü çoktan okumuştu.

Babası Yehuda Leib Perlman 1863'te öldüğünde, Eliezer henüz beş yaşındaydı. Bakımını annesi ve onun ailesi üstlendi, dinî eğitimi böylece aksamadı. Ancak daha fazla eğitim için, Luzki'deki imkânlar yeterli değildi. 1871'de 13 yaşında ergenliğe giriş töreni[11] yapıldıktan sonra, Eliezer'in Polotsk'ta[12] yaşayan dayısı David Wolfson'ın yanına gitmesine karar verildi.

---

[11] Yahudi geleneğinde, erkek çocuklar 13, kızlar da 12 yaşına geldiklerinde, dinî bakımdan "mükellef" kabul edilirler. Erkekler için "Bar-Mitzva" (Dinî yasalara karşı sorumlu erkek), kızlar için "Bat-Mitzva" (Dinî yasalara karşı sorumlu kız) törenleri düzenlenir ve artık her türlü emir ve yasağa muhatap olurlar.

[12] Polotsk, günümüzde Belarus (Beyaz Rusya) sınırları içinde, Vitebsk vilayetine bağlı bir şehirdir.

Polotsk, silueti ve kültürüyle klâsik bir Rus şehriydi.

Yine aynı dönemde, en az üç erkek evladı bulunan ailelerinin en büyük çocukları Çarlık ordusuna asker olarak alındığından, Eliezer çocuksuz bir Yahudi ailenin nüfusuna geçirildi ve "Elyanof" soyadını aldı. Polotsk'a da bu isimle gitti: Eliezer Yitzhak Elyanof.

Çifte Hayat Yaşayan Haham

Şehrin dışında büyük bir çiftliği bulunan ve hatırı sayılır zenginliğe sahip olan David Wolfson, yeğenini bir süre kendi yanında tuttuktan sonra, onun yaşına göre çok ileri seviyede olduğunu fark etti. Polotsk'taki en büyük yeşiva, Eliezer'in sıradaki durağıydı. Eliezer, burada çabucak sıkılacak, verilen yoğun dinî eğitime bir türlü adapte olamayacak, en yakın arkadaşlarından birine "okuldan kaçacağını" söyleyecekti. Ancak arkadaşı onu Polotsk'taki bir

başka yeşivada yöneticilik yapan Yossi Bloyker (Joseph Blucker) adlı hahamla tanıştırınca, Eliezer'in dünyası tümüyle değişecekti.

Ziyaret için evine gittiklerinde kendilerini son derece şık bir kıyafetle karşılayan Yossi Bloyker, genç Eliezer'i ilk önce dış görünüşüyle cezbetmişti. Yemekten sonra Bloyker'ın geniş kütüphanesini kolaçan eden Eliezer, İbranice modern kitaplarla ilk kez karşılaştı. Genç misafirini göz ucuyla takip eden ve onun yüzüne yansıyan şaşkınlığı gülümseyerek izleyen Bloyker, rafları karıştırıp bulduğu bir kitabı Eliezer'e uzattı: Robinson Crusoe, İbranice bir roman! O ana kadar İbraniceyi sadece dinî metinleri okurken kullanan, normal günlük hayatta Rusça iletişim kuran Eliezer için, elinde tuttuğu kitap yepyeni ufuklara açılan bir yelkenli gibiydi. Sonra başka kitaplara sıra geldi. Eliezer hepsini de aynı dikkat ve merakla inceledi.

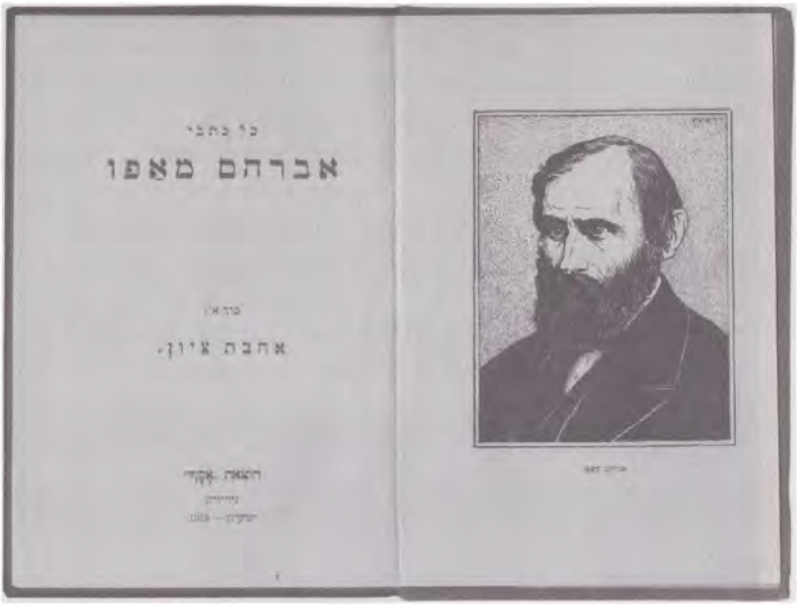

Dünyaca ünlü Robinson Crusoe romanının İbranice tercümeleri, Yahudi modernleşmesinin simge metinlerine dönüşmüştü.

Dış görünüş itibariyle koyu Ortodoks Yahudi bir portre çizen Yossi Bloyker, aslında kelimenin tam anlamıyla gerçek bir "maskil"di. Yeşivada verdiği derslerin aksine, evinde ve kütüphanesinde din dışı İbranice kitaplar ve Haskala'nın temel metinlerini okuyor, ilgi duyanlara da okutuyordu. Bunu yaparken, bazı sürpriz ziyaretçilerin tecessüsünden korunmak için, masasının üzerinde her zaman büyük boyutlarda bir Tevrat nüshasını hazır ediyor, İbranice kitapları da onun altına gizliyordu. Bloyker, çifte hayat yaşayan bir insandı aslında ve Eliezer, onun insanlardan gizlediği iç dünyasına muttali olma ayrıcalığına erişmişti.

Polotsk'ta kaldığı yaklaşık bir yıl boyunca, Eliezer Elyanof, Yossi Bloyker'ın en sadık öğrencisi oldu. Bu süre zarfında sayısız İbranice roman ve hikâyenin yanı sıra, Haskala metinlerinden örnekleri de okudu, üstadıyla mütalaa etti. Litvanyalı Yahudi yazar Abraham Mapu'nun (1808-1867) kaleme aldığı, "İbranice ilk roman" olarak bilinen *Ahavat Tsiyon* (Siyon Sevgisi), Eliezer'in elinden geçen kitaplar arasındaydı. Eliezer, Mapu'nun *Aşmat Şomron* (Samaria'nın Günahı) adlı diğer romanını da büyük bir beğeniyle okumuştu.

Henüz farkına varmasa da zihin dünyası şekilleniyor, Yahudi kimliği bambaşka bir içerikle dolarak yeniden tanımlanıyordu. Ve bu, tam olarak annesiyle babasının endişelendiği şeydi: Eliezer, iflah olmaz bir maskile dönüşüyordu.

Eliezer'in büyük keyif aldığı ve sürekli yeni bilgilerle zihnini donattığı bu süreç, dayısının aslında neyle ilgilendiğini keşfettiği o

Abraham Mapu'nun kaleme aldığı, "İbranice ilk roman" *Ahavat Tsiyon*'un 1918 tarihli bir baskısı.

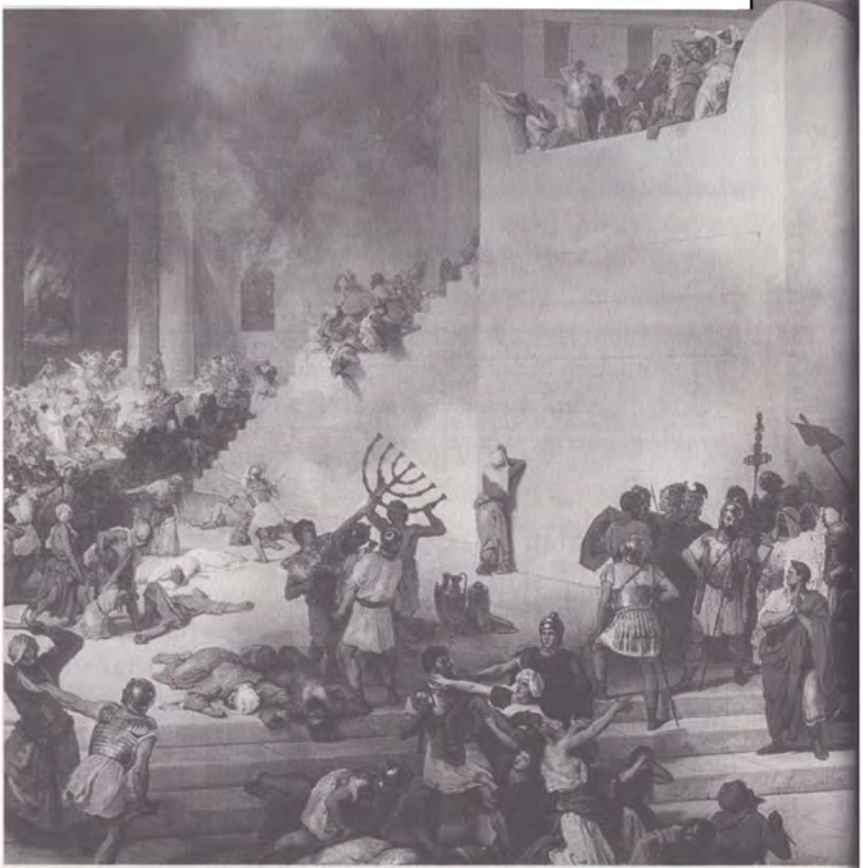
meşum güne kadar devam etti. Eliezer'in Tevrat ve diğer metinler yerine modern İbraniceyle meşgul olduğunu fark eden dayısı, büyük bir öfkeyle, yeğenini yeşivadan aldı ve onu Luzki'ye, annesinin yanına göndermeye karar verdi.

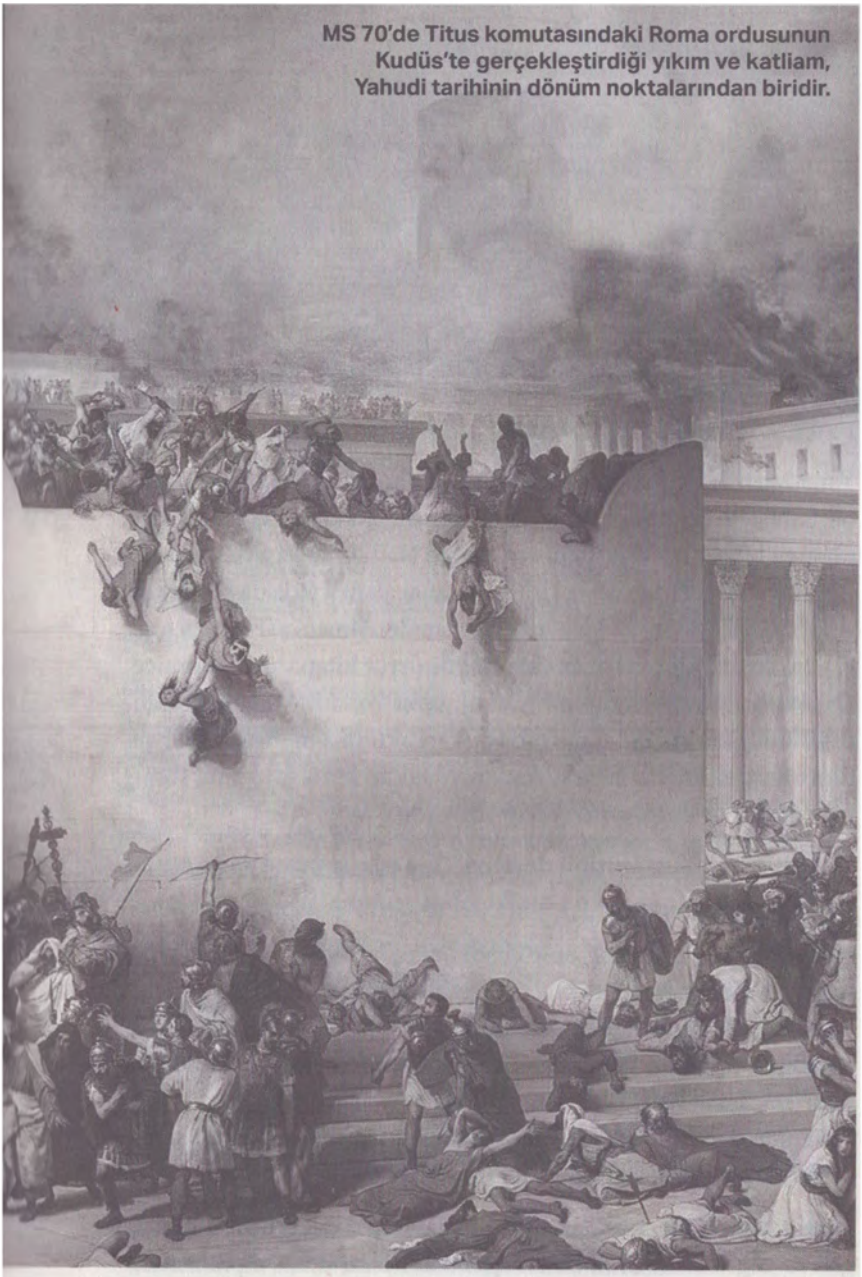
Haram Sayılan Dili Öğrenmek

İbranice gramer çalışmak, İbraniceyi din dışı metinlerde ve günlük hayatta kullanmak, o dönem Yahudi din adamlarınca "haram" kabul edilen bir eylemdi. Nitekim dayısı Eliezer'i "kâfirlere özendiği" gerekçesiyle azarlamıştı. David Wolfson bu konuda o kadar katıydı ki, İbrani harfleriyle yazılan herhangi bir "din dışı" kitabın "necis" olduğuna inanıyordu.

Bu inancın arka planında, Yahudilerin tarih boyunca yaşadıkları sürekli sürgünlerden kalma duygusal bir sebep vardı:

MS 70'de Romalı komutan Titus ve ordusunun Kudüs'ü harabeye çevirmesinden sonra, Yahudiler dünyanın dört bir yanına dağılmıştı. Zaman içinde ana dilleri İbraniceyi unutarak farklı kültürlere ve coğrafyalara adapte olan Yahudiler, İbraniceyi sadece ibadet dili olarak kullanıyordu. Böylece İbranice, dinî ve kültürel açıdan köklere bağlılığın tek vesilesine dönüştü ve Tanrı'nın kendilerini İbranice vasıtasıyla koruyup muhafaza ettiği inancı, Yahudiler arasında yerleşti. Zaman içinde adeta "ilahî" bir nitelik kazanan İbranicenin gündelik "süflî" işlerde, içinde yalan ve diğer günahların bolca yer aldığı günlük konuşmalarda kullanılmasına yönelik duygusal bir direniş ortaya çıktı.

MS 70'de Titus komutasındaki Roma ordusunun Kudüs'te gerçekleştirdiği yıkım ve katliam, Yahudi tarihinin dönüm noktalarından biridir.

Bu direnişle hayatının sonraki safhalarında da bolca karşılaşacak olan genç Eliezer, dayısının öfkesine mecburen teslim oldu. "Luzki'ye gitmek üzere" Polotsk'tan ayrıldı. Ancak annesinin de kendisine dayısı gibi davranacağı kesindi. Aldığı ani bir kararla, Yahudilerin yoğun şekilde yaşadığı, yakınlardaki Glubokoye şehrine gitmeye karar verdi.

Kader, 1872'nin bir sonbahar günü onu Glubokoye'de 44 yaşındaki genç Yahudi iş adamı Şlomo Naftali Herz Yonas'la karşılaştırdığında, Eliezer, son derece yorgun ve ümitsiz bir hâldeydi.

Hayatının En Mutlu Yılları

Yonasların evi, Glubokoye şehir merkezine yakın, etrafı kocaman bir bahçeyle çevrili, iki katlı büyük bir malikâneydi. Genç yaşına rağmen büyük bir servet edinen Şlomo Naftali, sadece ticaretle ilgilenmemiş, aynı zamanda kültür ve sanat alanlarında da kendisini geliştirmişti. Evindeki devasa kütüphanede, Almanca, Fransızca ve Rusça, çok farklı sahalarda yazılmış binlerce kitap vardı. İbranice de okuyup yazabilen Şlomo Naftali, tıpkı Yossi Bloyker gibi "din dışı" metinlere merak duyuyor, Haskala akımına mensup yazar ve filozofları yakından izliyor, roman ve hikâyelerin yanı sıra, İbranice gazete ve dergileri de takip ediyordu.

Eliezer, Şlomo'nun samimi davetiyle Yonasların evine adım attıktan sonra, hayatının en mutlu iki yılını geçirdi:

Şlomo'nun karısı Rivka, onu kendi çocuklarından ayırmadı. Ailenin en büyük kızı Devora, Eliezer'in yabancı diller öğretmeni oldu. Eliezer, kendisinden dört yaş büyük Devora'dan Almanca ve Fransızca öğrendi. Olağanüstü bir dil öğrenme yeteneğine sahip olan Eliezer, antik dillere de merak sarmış, aynı zamanda dillerin kökenleri üzerinde kafa yormaya başlamıştı. Hayatının bu aşamasında, ileride yapacağı çalışmaların temelleri atılıyordu.

Şlomo Naftali Herz Yonas, ev halkı arasına dâhil ettiği ve evladı gibi sevdiği Eliezer'in resmî bir eğitim almasını ve lise diplomasına

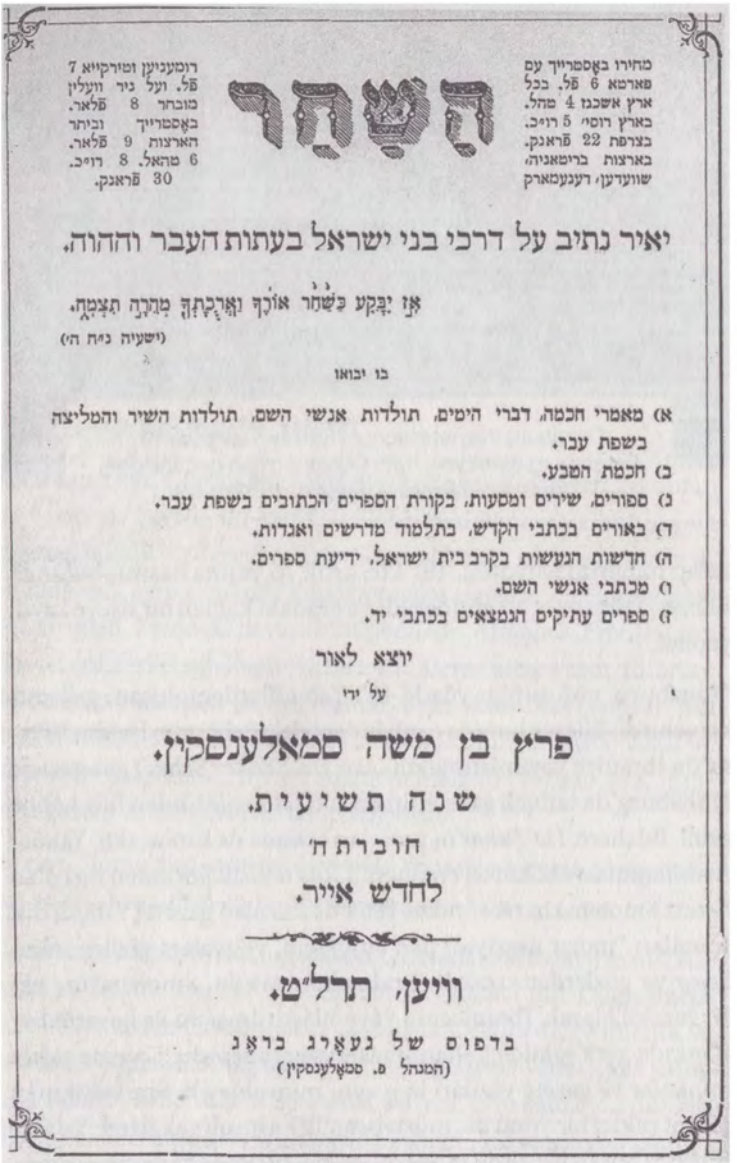

Dünaburg tren istasyonu, 1890'lar... Varşova-St. Petersburg demiryolu hattı Dünaburg'dan geçtiğinden, şehir kısa zamanda gelişme göstermişti.

sahip olmasını istiyordu. 1874'te, artık 16 yaşına basmış bulunan Eliezer, Dünaburg'a[13] gönderildi ve oradaki kaliteli bir liseye kaydı yapıldı.

Dünaburg, nüfusunun yüzde 40'ı Yahudilerden oluşan, gelişmiş bir şehirdi. Eliezer burada canlı bir entelektüel ortam buldu. Viyana'da İbranice yayımlanmakta olan *Ha-Şahar* (Seher) gazetesiyle Dünaburg'da tanıştı, gazetenin en sıkı takipçilerinden biri hâline geldi. Bilahare, *Ha-Şahar*'ın yazarları arasına da katılacaktı. Yahudi Aydınlanması ekolünün en önemli Rus temsilcilerinden biri olan Peretz Smolenskin tarafından 1868'de kurulan gazete, Yahudi din adamları "muzır neşriyat" ilân ettiği için, yeşivalara gizlice sokuluyor ve gözlerden uzak biçimde okunuyordu. Smolenskin, sıkı bir maskil olarak, İbranicenin yaygınlaştırılmasını ve hayatın her alanında aktif şekilde kullanılmasını savunuyordu. Kaleme aldığı romanlar ve gazete yazıları hep aynı minvaldeydi. Smolenskin'in dikkat çekici bir yönü de, müstehcenlik başta olmak üzere Yahudi ahlâkını bozan her türlü modernliğe katı biçimde karşı çıkmasıydı.

[13] Bugünkü ismi Daugavpils'tir ve Letonya sınırları içindedir.

כוחירו באָספרייך עם פּאַרמא 6 פֿל. בכל ארץ אשכנז 4 מהל. באַרץ רוסי 5 רויב. בצרפת 22 פֿראנק. באַרצות בריטאניה, שוועדען, רענעמאַרק

הַשַּׁחַר

רומעניען ומירקייא 7 פֿל. ועל ניר ווילין בוכרה 8 פֿלאר. באָסטרייך וביתר הארצות 9 פֿלאר. 6 מהאל. 8 רויב. 30 פֿראנק.

יאיר נתיב על דרכי בני ישראל בעתות העבר והדוה.

אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ תִצְמַח.
(ישעיה נ"ח ה')

בו יבואו

א) מאמרי חכמה, דברי הימים, תולדות אנשי השם, תולדות השיר והטליצה בשפת עבר.
ב) חכמת הטבע.
ג) ספורים, שירים ומשעות, בקורת הספרים הכתובים בשפת עבר.
ד) באורים בכתבי הקדש, בתלמוד מדרשים ואגדות.
ה) חדשות הנעשות בקרב בית ישראל, ידיעת ספרים.
ו) מכתבי אנשי השם.
ז) ספרים עתיקים הנמצאים בכתבי יד.

יוצא לאור

על ידי

פרץ בן משה סמאלענסקין.

שנה תשיעית.

חוברת ח'

לחדש אייר.

ווין, תרל"ט.

בדפוס של נעאָרג בראָג
(המנהל פ. סמאָלענסקין)

Viyana'da İbranice yayımlanmakta olan *Ha-Şahar* (Seher) gazetesi, Eliezer Ben-Yehuda'nın gençlik yıllarından itibaren takip etmeye başladığı bir yayın organıydı.

Eliezer Ben-Yehuda'nın Smolenskin'de katılmadığı tek nokta, onun Yahudileri "ruhî bir halk" olarak tanımlaması ve ortak bir vatanda buluşma mecburiyetine inanmamasıydı. Yaşadığı dönemin gerçekliklerinden kaynaklanan bu bakış açısı, zaman içinde Eliezer tarafından keskin biçimde eleştirilecekti.

Peretz Smolenskin

Eliezer Elyanof'u her açıdan derin biçimde etkileyen Peretz Smolenskin, yakalandığı tüberkülozdan kurtulamayarak, 1 Şubat 1885 günü İtalya'nın Merano kentinde dünyaya gözlerini yumacaktı. Aynı hastalık, yıllar sonra Eliezer'in de sonu olacaktı.

Sorbonnelu Genç Siyonist

Dünaburg'daki lise eğitimini 1877 yılında tamamlayan genç Eliezer, o dönemde birçok gencin yaptığı gibi, üniversite okumak üzere Paris'e gitti. Bu sırada, kendisini artık uzun süredir tanıdığı Devora'yla da nişanlanan Eliezer'in dört yıl devam edecek olan Paris serüveni, onu her açıdan olgunlaştıracak, gelecekteki vazifelerine hazırlayacaktı.

Lisede okurken *Ha-Şahar*'ın hiçbir sayısını kaçırmayan ve dergiye hâkim olan ideolojiden derin biçimde etkilenen Eliezer, Dünaburg'un kısıtlı ortamından Paris'in her türlü meselenin rahatlıkla tartışıldığı serbest atmosferine geçiş yaparken, artık kararlı bir Siyonistti. Yahudilerin "ana vatan"larına dönüş ülküsünü zihninde temellendirirken, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Yunanların ve Bulgarların milliyetçi çizgilerine sempati duyuyordu.

Paris'e gelirken tıp okumaya niyetlenen Eliezer Elyanof, sonrasında aralarında tarih ve siyaset biliminin de bulunduğu bir dizi fakültenin

derslerine devam etti. Bir yandan ufkunu mümkün olduğunca geniş biçimde açmaya çalışırken, diğer yandan da elinde bir üniversite diplomasının bulunmasını istiyordu. Ancak Paris'te karşılaştığı bir şahsiyet, hayatının bundan sonraki istikametini büyük ölçüde belirleyecekti: Joseph Halevy.

1827'de Edirne'de dünyaya gelen Joseph Halevy, doğduğu şehirde temel eğitimini tamamladıktan sonra Bükreş'e gitmiş, oradan da Paris'e geçmişti. Doğu dillerine ilgi duyan ve kendisini özellikle bu alanda yetiştiren Halevy, Alliance Israélite Universelle[14] (Evrensel Yahudi Birliği) tarafından Etiyopya ve Yemen'e gönderilmiş, oralarda yazma eserler, yerel diller ve halklar konusunda önemli araştırmalar yapmıştı. Eliezer, okumaya ve öğrenmeye meraklı genç bir Siyonist olarak Paris'e adımını attığında, Halevy önemli eserlerinin birçoğunu çoktan kaleme almış, şehrin prestijli kurumlarında Doğu dilleri dersleri veren şöhretli bir filologdu. Özellikle İbranice yazı dili, berrak ifadeleri ve anlatım gücünün yüksekliği sebebiyle çok beğeniliyordu.

Joseph Halevy

[14] "Geri kalmış Doğu Yahudilerini medenileştirmek" için, 1860'ta bir grup Yahudi tarafından Paris'te kuruldu. Ekonomik yardımdan yayıncılığa, eğitim-öğretim faaliyetlerinden lobicilik çalışmalarına çok farklı sahalarda faaliyet gösteren oluşum, İsrail'in kuruluşuna giden süreçte Siyonizmin dünya çapında yaygın destek kazanmasında kritik bir rol oynamıştır.

Genç Eliezer'in Joseph Halevy ile tanışması ve -aralarındaki yaş farkına rağmen- ahbaplık kurması zor olmadı. Halevy, o dönem yoğun biçimde İbraniceye yeni kelimeler kazandırma üzerinde çalışmalar yapıyordu. Ancak bu kelimeler konuşma dilinde değil, sadece yazı dilinde kullanılmak üzere türetiliyordu. Halevy, İbranicenin günlük hayatta konuşulması gerektiği yönünde düşüncelere sahip olsa da, Paris'in o zamanki atmosferinde bu düşünceleri uygulamaya geçirebileceği bir imkân ve çevre yoktu.

Yehuda Leib Gordon

Joseph Halevy'nin kendi dil kaideleri çerçevesinde "elektrik" için bulduğu "haşmal" kelimesi, Litvanya doğumlu Yahudi şair Yehuda Leib Gordon tarafından, 1878'de ilk kez yazılı bir metinde kullanılmıştı. Eliezer, ileride kendisine ilham olacak bu örnekten elbette haberdardı.

Eliezer ve Halevy, birlikte çalışmaya başladılar, özellikle kelime türetmeye odaklandılar. Günümüzde İbranicede "patates" anlamında kullanılan "tapuah adama" kelimesi, o dönemin ürünüydü. Eliezer ve Halevy, bunun için Fransızcadaki "pomme de terre" (yer elması) kelimesini doğrudan İbraniceye tercüme etmişti.

Paris yılları, Eliezer Elyanof'un artık "yazar" olarak da kariyerinin başlangıcına işaret ediyordu. İbranicenin Yahudileri "millet" hâline getirmedeki rolünü vurguladığı bir makalesini *Ha-Şahar*'a yollayan Eliezer, hiç beklemediği bir teveccühle karşılaştı: "Şeela Nihbada"[15] adlı makale, *Ha-Şahar*'ın 1879 yılı Nisan sayısında, 3-13'üncü sayfalarda geniş biçimde yayımlandı. Eliezer, bu sırada henüz 21 yaşındaydı.

[15] "Sorulmaya Değer/Ciddi Bir Soru."

Eliezer Ben-Yehuda'nın üniversite öğrenimi için bulunduğu yıllarda Paris...

Dikkat çeken bir husus da, Eliezer'in yazısının altını "Elyanof" yerine "Ben-Yehuda"[16] soyadıyla imzalamasıydı. Nişanlısı Devora'ya aynı dönemde yazdığı mektupta bunun altını çiziyordu: Madem kimliğini keşfediyor ve zihnî olarak yeni bir yola giriyordu, hayatının sonuna kadar taşıyacağı soyadı da buna uygun olmalıydı.

Ömür Boyu Sürecek Bir Çile

Paris'te geçirdiği dört yıllık zaman, Eliezer Ben-Yehuda'da, yine ömrü boyunca kendisini hiç terk etmeyecek olan bir iz daha bırakmıştı. Şehrin havasının ve hijyen şartlarının da etkisiyle, genç Eliezer, tüberküloza yakalandı. Hastalığı teşhis eden ismin ise sadece bir doktor değil, aynı zamanda Filistin topraklarında Yahudi yerleşimlerinin çoğalması için aktif şekilde gayret gösteren ateşli bir

[16] "Yehuda'nın oğlu."

Siyonist olması, Ben-Yehuda'nın önünde ilginç tesadüflerin kapısını açacaktı.

Dr. Charles Netter

Alliance Israélite Universelle'in kurucularından biri olan Dr. Charles Netter, Osmanlı Sultanı Abdülaziz'den 1870'de alınan özel izinle, -günümüzde Tel Aviv'in güneydoğusuna düşen bir mıntıkada- ilk modern Yahudi tarım kolonisinin temellerini atmıştı. "Mikve Yisrael"[17] adı verilen yerleşim, Yahudilere tarım usullerini öğretmeyi amaçlayan bir okuldu. Baron Edmond James de Rothschild[18] tarafından finanse edilen okuldan mezun olan ilk kuşaklar, 1882'de Filistin'de Rişon Le-Siyon şehrini kuracaklardı. Mikve Yisrael, o dönemde, Yahudilerin yüzyıllardır yaşadığı Kudüs, Taberiye, Safed, El Halil ve Yâfâ dışında, Filistin topraklarındaki ilk düzenli ve planlı Yahudi yerleşimiydi. Alliance, bu sırada sadece Filistin'de değil, imparatorluğun farklı bölgelerinde de faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Mikve Yisrael'in tesis edildiği zaman diliminde Selânik, Eskişehir, Balıkesir, Manisa ve Kıbrıs'ta Alliance'a ait çiftlik-okullar çoktan işletilmeye başlanmıştı.

---

[17] "İsrail'in umudu."

[18] Edmond James de Rothschild (1845-1934), ünlü Yahudi banker ailesi Rothschillerin Fransız koluna mensuptu. Muazzam servetini Filistin'de Yahudi yerleşimlerinin kurulmasına harcadı. Mikve Yisrael'in yanı sıra Rişon Le-Siyon, Zikron Yaakov ve Roş Pina gibi çok sayıda yerleşimin finansörüdür. Paris'teki şatosunda ölen Baron Rothschild ve eşi Adelheid'ın cenazesi 1954'te İsrail'e nakledilerek, Hayfâ'nın güneyinde, Zikron Yaakov yakınlarındaki anıt mezara gömülmüştür.

Filistin'e yaptığı bir ziyaret sırasında 1882'de ölen Charles Netter'in Mikve Yisrael'de bulunan kabri.

1826'da Strazburg'da dünyaya gelen Dr. Charles Netter, 1873'e kadar Mikve Yisrael'in müdürlüğünü yaptıktan sonra, Filistin'in sıcak ve rutubetli havasına alışamadığı için yeniden Paris'e ve doktorluk mesleğine geri dönmüştü. Eliezer'e tüberküloz teşhisini koyan Netter, ona hava değişimi için Cezayir'e gitmesini de salık vermişti.

Eliezer Ben-Yehuda, Dr. Netter'in Paris'teki kliniğinde müşahede altındayken, tedavi için Kudüs'ten gelen bir Rus Yahudisiyle tanıştı. Abraham Moşe Lunz[19] adındaki bu genç, 1868'de, henüz 14 yaşındayken ailesiyle birlikte Kudüs'e yerleşmiş, ardından bütün

[19] Abraham Moşe Lunz (1854-1918), Rus İmparatorluğu sınırları içindeki Kovno'da –günümüzde Litvanya'nın ikinci büyük şehri Kaunas– dünyaya gelmiş, ailesiyle birlikte erken dönemde Filistin'e yerleştikten sonra, Kudüs'te ilk halk kütüphanesini kurmuştu.

Filistin ve Suriye bölgesini adım adım dolaşarak gördüklerini kayda geçirmişti. 20'li yaşlarında geçirdiği bir rahatsızlık sonucu görme yetisini büyük oranda yitiren Lunz, Kudüs'te görme engelliler için bir okul açmış, kitaplarla ve okumayla irtibatını da hiç koparmamıştı. Lunz'ın İbranice kitap ve broşür basmak için kurduğu matbaa, Kudüs'e yerleştiği zaman Eliezer'in işini kolaylaştıracaktı.

Lunz'la tanışmak, Eliezer'in, İbranicenin "Kudüs aksanı"na aşina olmasını da sağlamıştı. Çünkü o zamana kadar kendi kendine konuştuğu İbranice fazla kurallı, kitabî ve aksandan yoksun bir diyalektti.

Abraham Moşe Lunz, Kudüs'te kurduğu matbaada Filistin, Suriye ve Lübnan'la ilgili çok sayıda İbranice kaynak eser basmıştı.

Cezayir'de Yeni Ufuklar

Eliezer Ben-Yehuda'nın Cezayir seyahati, Baron Edmond James de Rothschild tarafından finanse edildi. Onu Baron'a tavsiye eden ve tanıtan kişi ise liberal bir Rus gazetesi olan Ruski Mir'in Polonya asıllı Paris muhabiri Tshashnikov'du. Gazetecilik unvanı vesilesiyle Rothschild'e kolaylıkla ulaşan Tshashnikov, genç Eliezer'in yeteneklerinden bahsedince, Yahudi banker bu tedavi seyahatinin masraflarını karşılamakta bir an bile tereddüt etmemişti.

Baron Edmond James de Rothschild

Cezayir'deki gözlemleri, Eliezer için hayli aydınlatıcıydı: O dönem Fransa'nın sömürgesi durumundaki Cezayir'de,[20] Yahudiler Fransızca konuşmuyordu. Ben-Yehuda da Arapça bilmediğinden, yerel Yahudilerle İbranice konuşarak anlaşmaktan başka şansı yoktu. Cezayir Yahudileri Arapçayı anadili olarak kullanıyor, ancak özellikle ileri yaştakiler Ladino'yu[21] anlıyordu. Eliezer, Cezayir'deyken Ladino'ya öylesine derin bir muhabbetle bağlandı ki, ömrünün sonuna kadar Ladino sevgisini yitirmedi. İlerideki dil çalışmalarında, Ladino'nun gramer

[20] Fransa, 1830-1962 yılları arasında Cezayir'i sömürge yönetimi altında tutmuştur.

İspanya kökenli Yahudilerin (Sefarad) konuştuğu, İspanyolca ağırlıklı İbranice lehçesi.

Eliezer Ben-Yehuda'nın tüberküloz sebebiyle hava değişimi için gittiği Cezayir, o dönemde Fransız işgali altındaydı.

örgüsünden bolca yararlanacak, kelime türetirken Ladino'yu esas alacaktı.

Eliezer, Cezayir'de hissettiklerini şu cümlelerle anlatıyordu:

> *"Afrika güneşi vücuduma şifa verirken, yaşlılarla konuşmalarım sayesinde İbranice dil yeteneğim gelişti. Dahası, İbraniceyi konuşurken kendi anadilimi konuşuyormuşum gibi hissettiğim çok oldu."*

Ben-Yehuda'ya Cezayir tecrübesinden kalan bir diğer netice, Araplarla ve Arapçayla ilk defa doğrudan temas etmesi oldu. İlk Siyonist kuşaklardaki birçok önemli ismin aksine, Eliezer hiçbir zaman Araplardan nefret etmeyecek, aksine İbraniceyi yeniden konuşulan bir dil hâline getirme çabaları sırasında Arapçadan bolca faydalanacaktı.

Birkaç ay sonra sıhhati belirgin şekilde düzelmiş olarak Paris'e dönen Eliezer Ben-Yehuda, tüberkülozu tamamen yenememiş ancak hastalıkla baş edebilecek hâle gelmişti. Hastalık sürecinde çektiği

sıkıntılar, zihninde bir düşünceyi tümüyle berraklaştırdı: Ne pahasına olursa olsun Filistin'e, Kudüs'e yerleşmek ve orada ölmek.

Paris'e döndükten sonra Şlomo Naftali Herz Yonas'a bir mektup yazarak hastalığını anlattı ve kızı Devora ile evlenemeyeceğini belirtti. Ardından Devora'ya da ayrı bir mektup yazarak durumu izah etti. Ancak genç kadın, Eliezer'den ayrılmayı hiç düşünmüyor hatta Kudüs'e onunla beraber gitmek istiyordu.

Viyana'ya Niyet, Kahire'ye Kısmet

Eliezer, Devora'nın kendisinden vazgeçmediğini görünce, nişanlılar mektuplaşmayı sürdürerek Viyana'da buluşmaya ve nikâhlarını kıydırmaya, sonrasında İstanbul üzerinden Kudüs'e doğru yola koyulmaya karar verdiler. Viyana'ya ulaşmak Eliezer için kolaydı, ancak Devora, Rus İmparatorluğu'nun sınırını kaçak yollardan geçmek ve böylece hayatını riske atmak zorundaydı. Genç kadın, karar verdiği meselede geri adım atacak bir fıtratta değildi. Zorlu bir yolculuktan sonra sınırı geçmeyi başardı ve Viyana'ya giden trenlerden birine bindi.

Nihaî durağı Kudüs olacak yolculuğuna çıkmak için Paris'ten ayrılmadan hemen önce, Eliezer Ben-Yehuda, Montmartre Bulvarı üzerindeki bir kafede arkadaşlarına ilk kez İbranice bir konuşma yaptı. O zamana kadar "mümkün olduğunca" İbranice konuşmaya çalışan genç adam, Kudüs seyahatinden önce kesin kararını vermişti: Bundan sonra, hayatının sonuna kadar tamamen İbranice konuşacaktı. Ancak Paris'teki o tecrübe, İbranicenin mevcut kelime hazinesinin modern dünyada insanlarla iletişim kurarken son derece yetersiz kaldığını göstermişti. İbranice bir "din dili" olduğundan, birçok kelime ve kavram mevcut değildi. Eliezer, böylece bir vazifeyi daha yüklendi: İbraniceye yeni kelimeler kazandırmak. Bu iş, son nefesine kadar devam edecekti.

Eliezer ve Devora, uzun bir ayrılığın ardından Viyana'da buluştuklarında, tarihler 1881 yılının yaz ortasını gösteriyordu.

Eliezer Ben-Yehuda ve kendisinden dört yaş büyük karısı Devora, Kahire'deki nikâhlarından hemen sonra...

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun görkemli başkentinde keyifli vakitler geçiren genç çift, burada *Ha-Şahar*'ın yayıncısı Peretz Smolenskin'le tanıştılar. Smolenskin'in bitmeyen işleri nedeniyle sohbetleri kısa sürse de Eliezer, karşısındaki tecrübeli ve heyecanlı Yahudi gazeteciden mühim dersler almıştı.

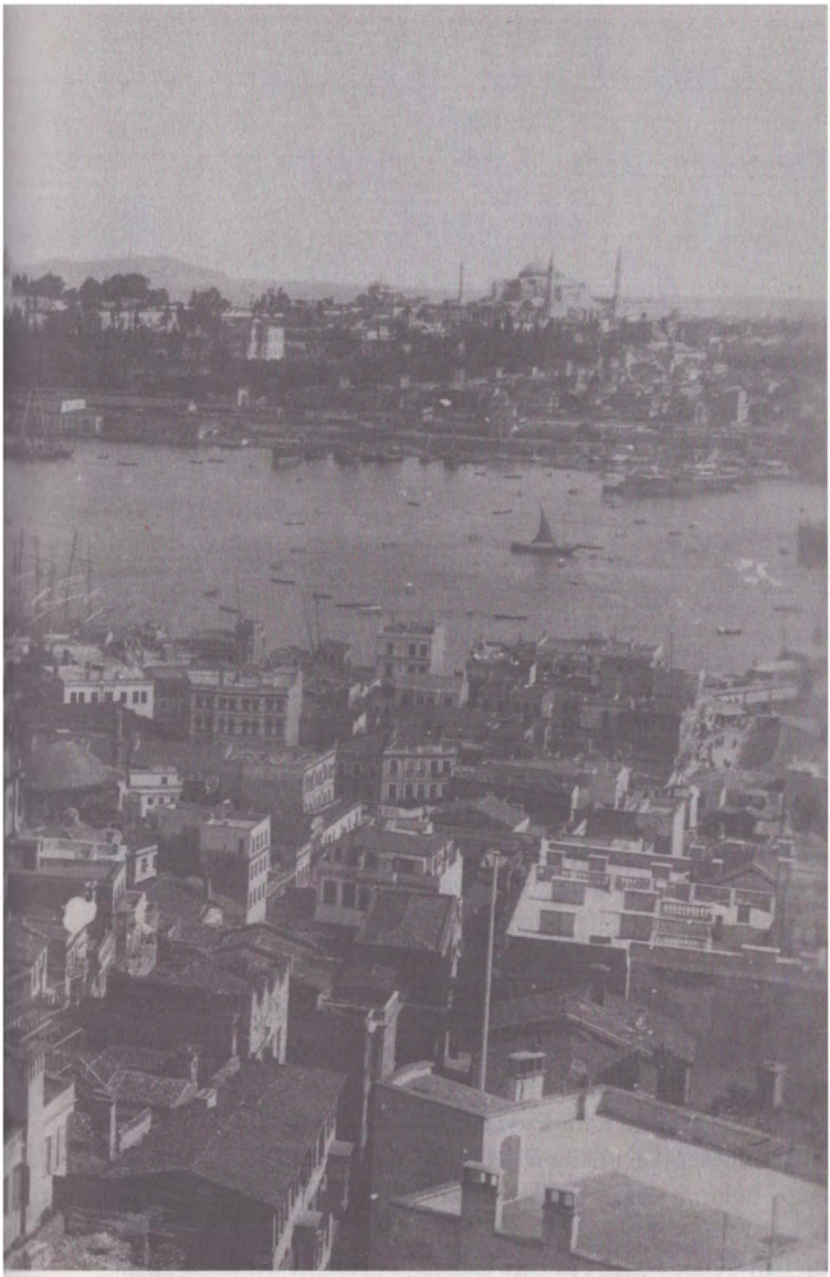
Niyetleri nikâhlarını Viyana'da kıydırmaktı, ancak doğum sertifikası ve diğer bazı mecburî evrakların eksikliği nedeniyle burada evlenmelerinin mümkün olmadığını anladılar.

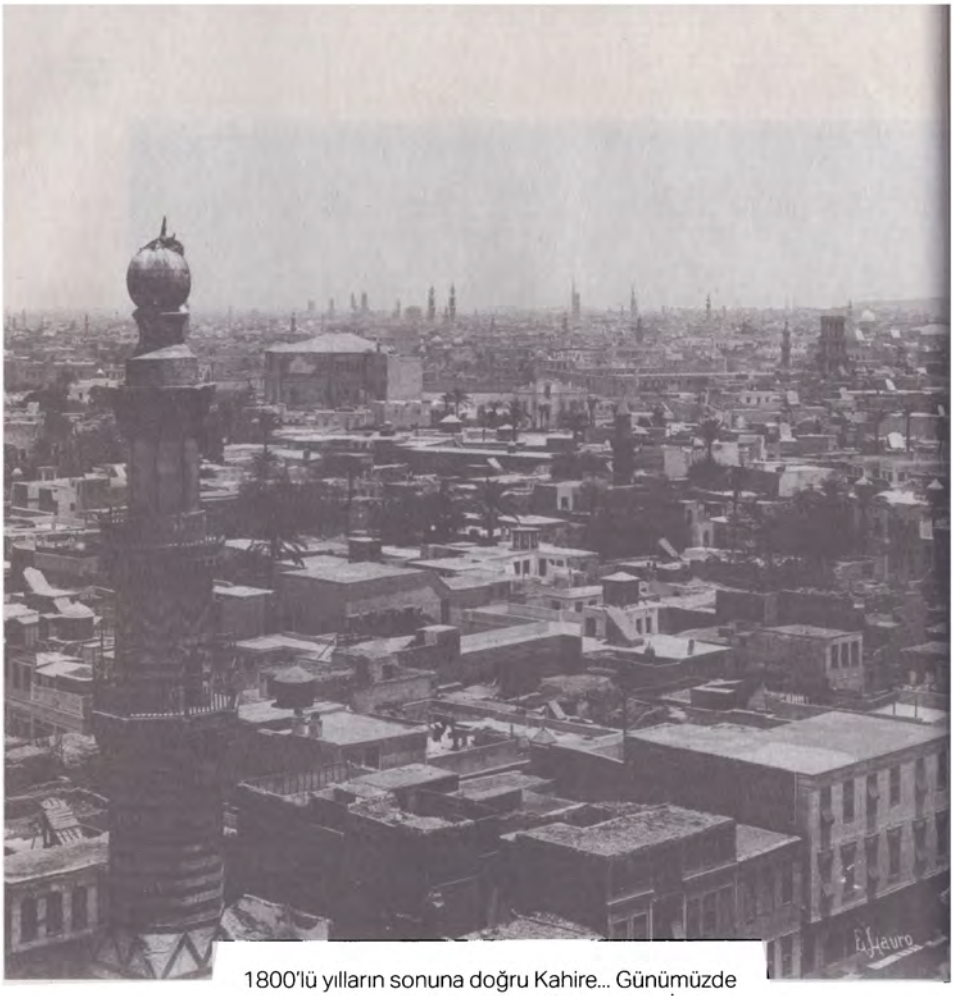

Çare, evlilik işlemlerini İstanbul'daki hahambaşılıkta halletmekti. Tuna üzerinden Osmanlı başkentine giden bir gemiye binerek payitahta doğru yola çıktılar.

Eliezer ve Devora, tanıştıkları ilk andan itibaren Rusça ve Fransızca iletişim kurmuşlardı. Bindikleri gemi, Tuna nehrinde sakince seyrederken Eliezer, müstakbel eşine ilk kez İbranice hitap etti ve bundan sonra sürekli İbranice konuşmak üzere anlaştılar. Her ikisi de konuşmakta zorlanıyordu. Çünkü sadece günlük hayatta lazım olacak birçok kelime değil, aynı zamanda duygulara karşılık gelen kavramlar da İbranicede mevcut değildi. Konuştukları İbranice, bir tür işaret diliydi. Örneğin, "Bana koyu bir kahve yap, içine de bir kaşık şeker koy" cümlesini, Eliezer "Bana şundan yap, içine de şundan koy" şeklinde ifade ediyor, söylemek istediklerini Devora'ya eliyle gösterip anlatıyordu. Aynı şey genç kadın için de geçerliydi.

Bir ağustos günü ayak bastıkları İstanbul'da da nikâh işlemlerinin mümkün olmayacağını öğrenmek, genç çift için tatsız bir sürpriz oldu. Ancak yine de mutluydular. Boğaz'da gezintiye çıktılar, Kapalıçarşı'nın kalabalıklarında kayboldular, tarihî eserleri teker teker ziyaret ettiler.

1800'lü yılların sonuna doğru Kahire... Günümüzde Mısır'ın başkenti olan şehir, tarih boyunca İslâm coğrafyasının en önemli merkezlerinden biriydi.

İstanbul'dan yeniden gemiye bindiklerinde, sıradaki hedefleri Kahire'ydi. Ege boyunca sakin bir havada seyreden gemi, İzmir limanına uğradıktan sonra İskenderiye'ye ve nihayet Kahire'ye doğru yoluna devam etti. Kahire'de fazla oyalanmadılar, zira hahambaşılığa müracaatları hemen kabul edilmiş, evliliklerinin önünde engel bulunmadığı kendilerine bildirilmişti. İşlemler hızlıca tamamlandı. Devora, artık resmen ve dînen, Eliezer'in nikâhlı eşiydi. Ben-Yehuda çifti, Filistin'e ulaşmaya artık her açıdan hazırdı.

Ünlü Alman Oryantalist ressam Gustav Bauernfeind'in 1880 tarihli Yâfâ tablosu.

Filistin'e "Yükseliş"

Kahire'den trenle İskenderiye'ye, oradan da gemiyle Yâfâ'ya geçtiler. Eliezer, limanda çalışanlarla sohbet ederken, para bozdururken, at arabası sürücüleriyle pazarlık ederken, Filistin topraklarında ilk kez İbraniceyi aktif şekilde kullandı. Muhatapları söylediklerini tam olarak anlamasa da o ısrarcıydı.

Eliezer ve Devora, Filistin'e yerleşme kararını kendi kendilerine almış olsalar da, 1881'den 1903'e kadar devam eden Birinci Aliya[22] dalgasının içindeydiler. Bu tarih aralığında, çoğunluğu Doğu Avrupa'dan olmak üzere 25 bin dolayında Yahudi, Filistin topraklarına göç etmiş ve böylece Ortadoğu tarihinde yeni bir süreç başlamıştır. Gelenlerin çoğunluğu siyasi veya ideolojik sebeplerden ziyade ekonomik gerekçelerle göç ettiği için, Birinci

[22] İbranicede "Yükseliş" anlamına gelen bu kelime, Yahudilerin Filistin topraklarına göç ederek yerleşmesini ifade eden siyasi-dinî bir muhtevada kullanılmaktadır.

Eliezer ve Devora'nın 1881'de ayak bastığı Kudüs, her anlamda tarihin eski çağlarında yaşamaya devam eden bir şehirdi.

Aliya'ya "Tarım Aliya'sı" da denmiştir. Siyasi gerekçenin olmaması, Osmanlı yönetiminin bu kadar çok sayıda Yahudi'nin Filistin topraklarına göçüne neden göz yumduğunu da açıklar.

1880'lere kadar farklı zaman dilimlerinde Filistin'e yerleşen Yahudi toplulukları "Eski Yişuv"[23] olarak isimlendirilirken, Birinci Aliya'dan itibaren gelenler "Yeni Yişuv"u oluşturdu. Eski ve yeni Yahudi toplulukları arasındaki ayrışma sonraki yıllarda giderek derinleşecek, nihayet eski nesiller tamamen sahneden çekilip onların yerini modern tarzda eğitilmiş yeni nesiller alıncaya kadar Filistin Yahudileri arasında çatışma hiç eksik olmayacaktı.

[23] Yişuv kelimesi İbranicede "Yerleşim" anlamına gelir.

"Zambak"ın Çatısı Altında

Eliezer ve Devora, Kudüs'e ulaştıklarında, tarihler 1881'in Ekimini gösteriyordu. Kudüs'te onları ilk karşılayan kişi, *Ha-Havatselet*[24] gazetesinin sahibi Israel Dov Frumkin[25] oldu. Eliezer, Frumkin'in gazetesini Paris yıllarından beri takip ediyordu. Ayrıca *Ha-Havatselet*'e zaman zaman yazı da yollamıştı. Hatta 1880'de, henüz Paris'ten ayrılmadan gönderdiği iki yazı yayımlanmıştı: "Şeelat Ha-Hinuh"[26] ve "Al Ha-Hinuh"[27]

Israel Dov Frumkin

Frumkin, bu yazıları Eliezer'le hiç tanışmadığı hâlde beğenip basmıştı. Ancak yine de yazılardan ilkini okurken dudaklarından şu cümle dökülmüştü: "Masum bir hayal..." Eliezer, makalelerinde özetle "Filistin'deki Yahudileri, Batı Avrupa modeline göre eğitmeliyiz. Bunun yöntemi de İbraniceyi eğitim dili yapmaktan ve herkese öğretmekten geçiyor," diyordu. Frumkin, Eliezer'in bu iddialarını, Filistin'in katı gerçekleri karşısında fazla teorik ve hayal ürünü olarak değerlendiriyordu.

---

[24] "Zambak."

[25] Israel Dov Frumkin (1850-1914), ailesiyle birlikte henüz 9 yaşındayken Rusya'dan Filistin'e yerleşmişti. Nesiller boyunca basın-yayın ve kitap dünyasıyla içli dışlı bir aileye mensup olan Frumkin, kayınpederi Yisrael Bak (1797-1874) tarafından 1863'te yayın hayatına kazandırılan *Ha-Havatselet*'i 1869'dan itibaren yönetmeye başladı. Ukrayna Yahudisi olan Yisrael Bak, 1841'de Kudüs'te ilk İbranice matbaayı kuran isimdi.

[26] "Eğitim Meselesi."

[27] "Eğitime Dair."

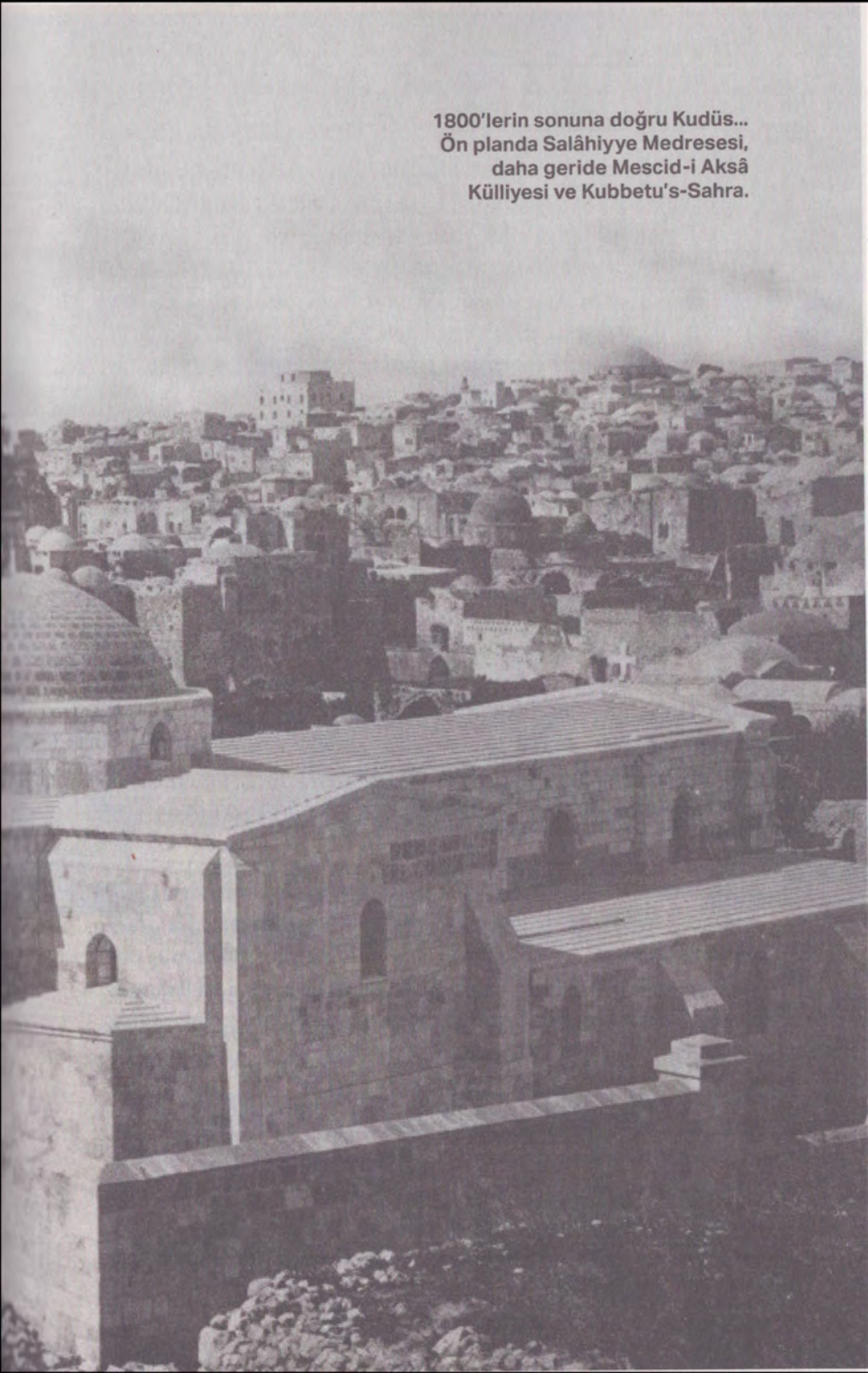

Eliezer ve Devora, Kudüs'teki ilk günlerinde, Frumkinlerin evinde misafir kaldılar. Ardından Kudüs sur içinde, Sefarad[28] Yahudisi bir kadının evine taşındılar. Eliezer, on beş günde bir yayımlanan *Ha-Havatselet*'te editör olarak çalışıyor, kirayı da böylece ödüyordu.

Ev sahibi kadın oldukça dindardı, ibadetlerine ve tesettürüne sıkı biçimde riayet ediyordu. Aralarında yeterli samimiyet kurulduktan sonra, Devora'ya da örtünmesini telkin etmeye başladı. Seküler bir ailede yetişen ve dinî bir inanç taşımayan genç kadın, nihayet bu ısrarlı telkinlere uydu ve başörtüsü taktı. Eliezer de Kudüs'ün atmosferine uyum sağlamış, sakal bırakarak başına şık bir Osmanlı fesi geçirmişti. Şehrin yoğun dinî hayatı genç çifti çepeçevre kuşatmış, her ikisini de çevreye tam anlamıyla uyumlu hâle getirmişti.

---

[28] İspanya'dan 1492'de sürgün edilen Yahudilere verilen ad. "Sefarad" kelimesi, İbranicede İspanya anlamına gelir.

1800'lerin sonuna doğru Kudüs...
Ön planda Salâhiyye Medresesi,
daha geride Mescid-i Aksâ
Külliyesi ve Kubbetu's-Sahra.

Osmanlı Kudüs'ü

1800'lerin ikinci yarısında Kudüs, dünyanın farklı ülkelerinin rekabet ve çatışma sahalarından birine dönüşmüştü. Batılı devletler konsolosluk ve temsilcilik açmak için birbiriyle yarışırken, Osmanlı hükûmeti de dönem dönem, siyasi yakınlık ve ittifak süreçlerinin gidişatına göre, tüm bu ülkelere Kudüs'te çeşitli imtiyazlar tanıyordu. Bu siyasetin neticesi olarak, Kudüs'ün farklı noktalarında kiliseler, misafirhaneler ve konutlar yükseliyor, şehrin nüfusu da dinî ve etnik bakımdan gittikçe çeşitleniyordu.

Şehrin Müslüman kesiminde eşraf aileleri önemli makamları kendi tekeline almıştı. Hâlidîler, Hüseynîler, Naşâşîbîler, Decânîler, Alemîler, Nimrîler, Bağdâdîler, Hicâzîler bu ailelerden bazılarıydı.

Müslümanların ve Hristiyanların ön planda bulunduğu Kudüs'te, aynı dönemde Yahudiler de varlık göstermeye başlamıştı. 1492'de İspanya ve Portekiz'den sürgün edildikten sonra Osmanlı coğrafyasına sığınan Yahudiler, kuzeyden Saraybosna-Üsküp-Selânik-İstanbul güzergâhını izlemiş, güneyden ise Mağrib-Tunus-Mısır hattıyla Kudüs'e ulaşmıştı. Yüzyıllar içinde, geçtikleri coğrafyalardaki Osmanlı ve İslâm kültüründen derin bir biçimde etkilenen Sefaradlar, 1800'lü yılların başından itibaren Filistin topraklarına yerleşmeye başlayan Aşkenaz[29] Yahudilerinden keskin farklarla ayrışıyordu:

Sefaradlar Ladino dilinde konuşurken, Aşkenazilerin ortak dili Yidiş'ti.[30] Sefaradlarda geleneksel Yahudi inancına bağlılık oranı daha yüksekken, Aşkenazilerde Yahudilik kültüre dönüşmüş durumdaydı. Gelenek, adet ve pratik hayat bakımından da Sefaradlar ve Aşkenaziler bambaşka çizgilerde yer alıyordu. Sefaradlar,

---

[29] Klâsik dönemde Almanya'yı ifade eden Aşkenaz kelimesi, zaman içinde Orta ve Doğu Avrupa'daki çok sayıda ülkeyi (Macaristan, Polonya, Avusturya, Ukrayna, Rusya vb.) içine alan bir tanımlamaya dönüşmüştür.

[30] Teşekkül devri 9'uncu yüzyıla kadar uzanan, Almanca kökenli bir İbranice lehçesi. Yidiş kelime dağarcığında kadîm Ârâmîceden de ciddi bir etkileniş görülür.

Buhara kökenli bir Yahudi aile, Kudüs'teki evlerinde bayram sofrasında, 1900... Filistin'in kadîm Yahudi nüfusuyla bölgeye sonradan gelip yerleşen Siyonist Yahudiler arasında sürekli bir uyuşmazlık ve gerilim vardı.

sekülerleşmeyi ve inançsızlığı beraberinde getiren "Yahudi Aydınlanması"na son derece mesafeli dururken, Aşkenazilerde bu süreç kökleşmişti. Sefaradlar Kudüs ve Filistin'in doğal ve yerli parçaları durumundayken, Aşkenaziler dış yardımlara ve Avrupalı Yahudi cemaatlerinin maddî desteğine muhtaç bir yaşam sürüyordu. Kendi aralarında ortak bir dilleri bulunmayan bu iki Yahudi grubu, duygusal ve fikrî açıdan birbirinden tamamen bağımsız dinî topluluklar hâlinde yaşamını sürdürüyordu.

"Doğrudan" Metotla Eğitim

Eliezer Ben-Yehuda, Kudüs'e yerleştikten kısa bir süre sonra karısı Devora ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlığına geçti. Böylece resmî olarak çalışma hakkı elde edecek, ayrıca kendisi iş kurarak yapmak istediği şeylere daha kolay odaklanabilecekti. Aynı dönemde Kudüs'te eğitim çalışmalarına başlayan Nisim Behar'la tanışması ise hayatında bir başka dönüm noktası olacaktı:

Sefarad bir ailenin çocuğu olarak 1848'de Kudüs'te dünyaya gelen Nisim Behar, Alliance Israélite Universelle'in Paris'teki öğretmen enstitüsünden 1869'da mezun olduktan sonra Suriye, Bulgaristan ve Türkiye'de çalışmıştı. 1873'ten 1882'ye kadar İstanbul'daki Alliance okulunun[31] müdürlüğünü yapan Behar, ardından Kudüs'e dönerek Alliance'ın yeni açılan okulunun başına geçmişti.

Kudüs'e gelişinden itibaren sürekli İbranice ile meşgul olan ve gazetecilik mesleğini sürdüren Eliezer Ben-Yehuda, dünyanın farklı yerlerindeki faaliyetlerini yakından takip ettiği Alliance'ın Kudüs'te bir okul açtığını öğrenince hemen idarecilerle ve Nisim Behar'la temasa geçti. Behar İbranice bilmediği için, önce Fransızca anlaştılar, ancak kısa süre içinde İbranice diyalog kurmaya başladılar. Eliezer, Behar'ın İbranice öğretmeni oldu. Behar daha sonra, Eliezer'e Alliance'da İbranice öğretmesini teklif etti.

İbranice konuşmaya ve öğretmeye çılgınlık düzeyinde tutkun olan Eliezer Ben-Yehuda, öğretim tekniği olarak Alman Yahudi dilbilimci Maximilian D. Berlitz'in[32] geliştirdiği "Doğrudan" metodunu

---

[31] Alliance Israélite Universelle, ilk okulunu 1862'de Fas'ın Tetuvan şehrinde açtı. Bunu 1864'te yine Fas'ın Tanca şehrinde açılan diğer bir okul izledi. Üçüncü okul, 1865'te Bağdat'ta eğitime başladı. 1880'e gelindiğinde Mısır'dan İran'a 34 Alliance Okulu'nda binlerce öğrenci eğitim görüyordu. 1899'da İslâm dünyasındaki Alliance okullarının sayısı -58'i erkek, 36'sı kız okulu olmak üzere- 94'e çıkmıştı. Okullardaki eğitim diline, ülkelerin o dönemki durumuna göre karar veriliyordu. Arap dünyasında Arapça ve İbranice eğitim ağırlıktayken İstanbul, İzmir, Edirne ve Selânik'te müfredat Almanca işleniyordu. Kudüs'te ise eğitimi dili Almanca, Arapça ve İbraniceydi.

[32] Maximilian Delphinius Berlitz (1852-1921), henüz 20 yaşındayken ailesiyle

kullanıyordu. Bu metoda göre, öğrenciler hedef dille ilk andan itibaren muhatap kılınıyor, şekillerle ve işaretlerle, dil günlük hayatın içine yerleştiriliyordu. Kısa sürede dile adapte olan ve kelimelerin kullanılış biçimini kavrayan öğrenciler, gramer bilgisini de böylece uygulamalı biçimde edinmiş oluyordu.

Maximilian Delphinius Berlitz

Eliezer Ben-Yehuda, Alliance Okulu'nda yüzlerce öğrenci yetiştirmişti. Onlardan biri, yakın dönemin en dikkat çekici oryantalistlerinden Abraham Şalom Yehuda (1877-1951) idi:

Sefarad ve Aşkenaz kökleri bulunan zengin bir ailenin oğlu olarak Kudüs'te dünyaya gelen Abraham'ın babası, Bağdat doğumlu bir hahamdı. Annesinin soyu ise, Kastilya Kralı VIII. Alfonso'nun (1155-1214) sarayında muteber bir Yahudi danışman olan Toledolu Yosef Ben-Şoşan'a dayanıyordu. Büyüdüğü evde Arapça konuşulmasına rağmen, Abraham küçük yaşlarından itibaren İbraniceyi mükemmel biçimde öğrendi. Eliezer Ben-Yehuda'nın yönlendirmesiyle 1895'te Almanya'ya giden Abraham Şalom Yehuda, doktorasını tamamladığı 1904'e kadar Theodor Nöldeke[33]

---

birlikte ABD'ye iltica ederek dil çalışmalarına başladı. 1878'de Rhode Island'ın başkenti Providence'da ilk dil okulunu kurdu, iki yıl sonra Boston'da ikinci okulunu açtı. 1900 yılından itibaren dil öğretim materyalleri ve kaynak kitaplar hazırlamaya odaklandı. Alman İmparatoru II. Wilhelm'e İngilizce konuşmayı öğreterek, Avrupa çapında şöhrete kavuştu. Kendisinin adını taşıyan Berlitz Dil Okulları, bugün dünyanın hemen her ülkesinde faaliyettedir.

Alman oryantalist Theodor Nöldeke (1836-1930) Arapça, Türkçe, Farsça ve Çağataycanın da aralarında olduğu bir dizi Doğu dilini öğrenmiş, özellikle Kur'ân hakkında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Dönemindeki birçok oryantalist gibi, Kur'ân'ın "insan eseri" edebî bir metin olduğu yönünde iddialar ortaya atmıştır.

ve Ignaz Goldziher[34] gibi ünlü oryantalistlerle yakınlık kurdu. Bu sayede, Goldziher'in ölümünden sonra, onun binlerce kıymetli eserden oluşan özel kütüphanesinin Kudüs İbrani Üniversitesi'ne nakledilmesinde başrol oynadı. İspanya Kralı XIII. Alfonso (1886-1941) ile dost olan Yehuda, Yahudi tarihi ve Arap kültürü sahalarında ders vermek üzere 1915'te Madrid Üniversitesi'ne atandı. Aynı zamanda Toledo ve Lizbon'daki akademik çevrelerle de irtibatta kalan Abraham Şalom'un bir Yahudi olarak İspanya'ya geri dönmesi ve üst düzey görevler alması, sembolik bir öneme sahipti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ABD'ye giden ve kalan ömrünü orada tamamlayan Yehuda, geride çok sayıda kitap, makale ve araştırma bıraktı.

Theodor Nöldeke

Ignaz Goldziher

[34] Sefarad kökenli Macar Yahudisi bir ailede dünyaya gelen Ignaz Goldziher (1850-1921), Mısır başta olmak üzere İslâm coğrafyasına seyahatler yapmış, Kur'ân ve İslâmî ilimler sahasındaki eserleriyle dünya çapında şöhrete kavuşmuştur. Fanatik bir Yahudi olarak dikkat çeken Goldziher, ömrü boyunca dinî inancının dar kalıplarından dışarı çıkamamış, bunun sonucunda İslâm'la ilgili çalışmalarında önyargılarının tesirinden kurtulamayarak, ciddi yanlışlara ve tahrifata imza atmıştır.

Eliezer Ben-Yehuda'nın Kudüs'te yetiştirdiği en önemli isimlerden biri Bağdat Yahudisi bir ailede doğan Abraham Şalom Yehuda'ydı.

Osmanlı döneminin sonlarında, yüzyıllar boyunca Filistin topraklarında Yahudilerin sürekli yaşadığı şehirlerden biri olan Safed...

İbranice ve Siyonizm Birbirini Besler

Eliezer Ben-Yehuda ve Devora'nın Kudüs'e yerleştiği dönemde, tarihî Filistin topraklarındaki Yahudi cemaatleri başlıca dört şehirde toplanmıştı: Kudüs, El-Halîl, Safed ve Taberiye. Bunların dışında Yâfâ gibi bazı şehirlerde de kayda değer Yahudi cemaatleri oluşmaya başlamıştı. Tüm bu cemaatleri hızlı bir şekilde ziyaret eden ve hepsinin yaşadığı atmosferi gözlemleyen Ben-Yehuda, dil konusuna odaklanıyordu. Filistin'deki Yahudiler Yidiş ve Ladino'nun dışında farklı Arap lehçelerini ve hatta Farsçayı aktif iletişim dilleri olarak kullanıyordu.

O dönem, bilhassa Kudüs, çok dilli bir şehirdi: Sokakta birkaç saat dolaşan biri Arapça, Türkçe, Fransızca, İspanyolca, Rusça, İngilizce, İtalyanca ve daha birçok dilde sohbetlere kulak misafiri olabilirdi. Şehrin bu kakofonisi içinde, Yahudileri kendi aralarında

tek bir dilde (İbranice) konuşmaya zorlamak uçuk bir hayaldi. Ancak Ben-Yehuda, hayallerinden vazgeçmeyecek kadar inatçıydı.

Eliezer'in Kudüs'e tamamıyla yerleştikten ve işlerini yoluna koyduktan sonra attığı adımlardan biri, 1882'de Yehiel Michel Pines'le birlikte "İsrail'i İhya Cemiyeti"ni kurmak oldu. Cemiyetin amacı İbraniceyi dirilterek konuşulan bir dil hâline getirmek ve Yahudilerin Filistin topraklarına dönüşü için çalışmalar yürütmekti.

Eliezer ve Pines, Ben-Yehuda'ların Kudüs'e gelişinin ilk haftalarında kendi aralarında bir "centilmenlik anlaşması" yaparak, İbraniceden başka bir dilde iletişim kurmamaya karar vermişlerdi. Pines'in 1913'teki ölümüne kadar, bu sözü titizlikle tutacaklardı. İkili, şu cümleleri sık sık hatırlatıyordu:

"İbranice ve Siyonizm, birbirini destekleyen ve besleyen iki unsurdur. Eğer ulus olarak dirilecek ve anavatana döneceksek, İbraniceyi konuşup yazabilmek zorundayız."

Sir Moşe Hayim Montefiore

1824 Belarus'ta dünyaya gelen Yehiel Michel Pines, Moşe Montefiore[35] Vakfı'nın Filistin sorumlusu olarak 1878'de Kudüs'e yerleşmiş bir Rus Yahudisiydi. Eliezer'le sıkı bir dostluk kurmasının arka planında, her ikisinin de İbraniceye karşı duydukları tutkulu ilgi vardı. Pines ve Ben-Yehuda daha sonra İbranicenin yaygınlaştırılması için birlikte çalışacaktı.

[35] İngiliz Yahudi banker Sir Moşe Hayim Montefiore (1784-1885), Filistin'e çok sayıda seyahat yapmış, 1860'ta Kudüs surlarının hemen batısında Yahudi yerleşimi Mişkenot Şaananim'i kurmuştu.

הצבי

HA-ZEWI

ANNIVERSAIRE

Nouvelles Locales

Nos Dépêches

Hayatı boyunca gazetecilik mesleğini hiç bırakmayan Eliezer Ben-Yehuda, Kudüs'te çıkardığı gazeteleri İbranicenin yaygınlaşması için aktif şekilde kullanmıştı.

Bir İdeolojinin Kalesi Olarak Gazeteler

Filistin'de İbranice gazetelerin varlığı 1863'lere kadar uzanıyordu. Tanzimat'ın getirdiği rahatlamalar ve toplumların birbiriyle irtibatının sıkılaşması sonucu, bilhassa Kudüs'te Yahudiler kendilerini daha rahat ifade eder hâle gelmişti. *Ha-Levanon*[36] adlı gazetenin yayınını *Ha-Havatselet*[37] takip etmişti.

Eliezer Ben-Yehuda'nın, İbraniceyi sadece okunup yazılan değil, aynı zamanda pratik hayatta da kullanılan ve konuşulan bir dil hâline dönüştürme çabalarında en fazla yararlandığı araç gazetelerdi. Kudüs'e geldikten hemen sonra, Israel Dov Frumkin'in[38] sa-

[36] "Lübnan."

[37] "Zambak."

[38] Frumkin'in kayınpederi Yisrael Bak, Sir Moşe Montefiore'nin cömert desteğiyle, Kudüs'te İbranice kitap ve gazete basılan bir matbaa kurmuştu. 1863-1886 arasında yayınına devam eden *Ha-Levanon* gazetesi de bu matbaada basılıyordu.

hip olduğu *Ha-Havatselet*'te editör sıfatıyla işe başlamış, 1884'ün sonuna kadar buradaki görevine devam etmişti. Eliezer, gazetede her gün İbranice kelime listeleri yayımlıyor, insanlara "Listeyi kesip yanınızda taşıyın, bu kelimeleri kullanın" telkininde bulunuyordu.

Hayatı boyunca çok sayıda yayın organında çalışan ve yazan Ben-Yehuda, bunlardan özellikle biriyle anılır: *Ha-Tsevi*.[39] İlk nüshası 24 Ekim 1884 günü yayımlanan gazete, adını lisans sahibi olan Haham Yitzhak Hirschensohn'dan (1845-1896) alıyordu. *Ha-Tsevi*, Almanca *Hirsch*'in doğrudan tercümesiydi. Ben-Yehuda'nın amacı, Fransız *Le Figaro*[40] ayarında bir gazete yayımlayabilmekti. 1890-1893 arasında idarî ve bürokratik sebeplerle adını *Ha-Or*[41] olarak değiştiren *Ha-Tsevi*, 1914'e kadar yayınını sürdürecekti.

Eliezer Ben-Yehuda, gazetecilik mesleğini İbranicenin yaygınlaştırılması amacına binaen icra ederken, dünyadaki farklı siyasi gelişmelerin seyrine göre de tavır alıyordu. Arşivler, bu konuda çok dikkat çekici misallerle doludur:

Güney Afrika'da İkinci Boer Savaşı (1899-1902) patlak verdiğinde, Ben-Yehuda siyasi gerekçelerle İngiltere'yi destekledi. İngilizler, Boer yerlilerinin bağımsızlık isteğine karşı istilacı konumdayken Ben-Yehuda'nın gönlü istilacılardan yanaydı. Aynı motivasyonla, Rus-Japon Savaşı (1904-1905) sırasında da açıktan Rusya'nın tarafındaydı.

Ha-Tsevi'de kadınlara özel köşelerin yanında, Filistin topraklarında tarım faaliyetlerine başlayan Yahudi çiftçileri ilgilendiren makaleler de yayımlanıyordu.

---

[39] "Geyik."

[40] Yayın hayatına 1826'da bir hiciv dergisi olarak başlayan *Le Figaro*, 1866'da günlük gazete hâline geldi. Fransız gazetelerinin en eskisi ve ülke basınının en muhafazakâr medya organıdır.

"Işık."

Eliezer Ben-Yehuda, bizzat kaleme aldığı makalelerde, Kudüs'le ilgili her türlü meseleyi gündeme taşıyordu. Örneğin; Bet Yisrael, Mea Şearim ve Mişkenot Şaananim gibi Yahudi mahallelerindeki temizlik sorunlarını dile getiren Ben-Yehuda, problemler çözüldüğünde şehrin Osmanlı valisine ve belediye başkanına teşekkür mektupları da yayımlıyordu. Kudüs'ü "Avrupalı bir şehir" olarak gören Ben-Yehuda, özellikle turizmin canlandırılmasına ve Kudüs'ün yabancılar tarafından daha fazla ziyaret edilmesine yönelik gündemler oluşturuyordu.

Kudüs'e gelir gelmez Osmanlı vatandaşlığına geçen Eliezer Ben-Yehuda, Filistin topraklarında yaşayan bütün Yahudilere sürekli çağrıda bulunuyor ve onlara, "Yahudiler, isimlerinizi İbranice isimlerle değiştirin ve Osmanlı tabiiyetine geçin!" diyerek ilave ediyordu: "Osmanlı vatandaşlığını kabul etmek, asimile olmak değildir. Osmanlı kelimesi, Türk'ün eş anlamlısı değildir. Kendi kimliğinizden ve milliyetinizden hiçbir şekilde ödün vermeden Osmanlı olabilirsiniz. Her türlü siyasi haktan ve özgürlükten de bu şekilde faydalanabilirsiniz. Yahudiler, Osmanlı olunuz!" Ben-Yehuda'nın Yahudilere yaptığı bir diğer çağrı da şu şekildeydi:

> *"Çocuklarınızı misyoner okullarına göndermeyin! Hristiyan kurumlarıyla ekonomik ilişkilere girmeyin. Onların sağlık hizmetlerinden veya size sundukları diğer kolaylıklardan uzak durun!"*

Ana Dili İbranice Olan İlk Çocuk

31 Temmuz 1882 günü, Eliezer ve Devora çiftinin bir erkek çocukları dünyaya geldi. Devora, oğlunu kucağına aldığında ona şöyle seslendi: "Yaldi!"[42] Böylece, Eliezer'in ona hep söylediği, "Sen bu topraklarda, iki bin yıldır İbranice konuşan ilk anne olacaksın!" sözü gerçekleşmişti. Ben-Yehudaların oğlu da modern dönemde ana dili İbranice olan ilk çocuk sıfatıyla tarihe geçti.

---

[42] "Oğlum!"

Eliezer, "Ben-Siyon"[43] adını verdiği oğlunun yetişmesinde son derece hassas davranıyordu. Her şeyden önce, Devora'ya çocukla sürekli İbranice konuşması konusunda direktif vermişti. Oğlunun bulunduğu odada, asla başka bir dil konuşulmayacaktı. Eliezer öylesine çılgındı ki, doğum tebriği için gelen dostlarını dil imtihanına tabi tuttu; İbranicesi yeterli olmayanları işaret diliyle konuşmak mecburiyetinde bıraktı.

Ben-Siyon Ben-Yehuda, Eliezer'in dil projesinin somut neticesiydi.

Ben-Yehuda dil konusunda o kadar takıntılıydı ki, eşi bazen onun tavırlarına anlam vermekte zorlanıyordu. Doğumdan kısa süre sonra, Devora bir gün evde akrep görmüş ve İbranice olarak haykırmıştı: "Eliezer, koş, bir akrep!" Kocasının cevabı şöyleydi: "Kaç kere söyleyeceğim! 'Akrev' değil, 'akrav'!" İbranice bir kelimede yapılan telaffuz yanlışını düzeltmek, tehlikeli bir durumda kalan karısının yardımına koşmaktan daha öncelikliydi onun için.

Ben-Siyon Ben-Yehuda, gençlik yıllarında...

Böyle bir evde, hâliyle, Ben-Siyon'un büyüme çağları da travmalarla dolu olacaktı: İbraniceden başka bir dil duyar da "dimağı bozulur" diye mahalledeki çocuklarla oynamasına müsaade edilmeyen Ben-Siyon, eve misafir geldiğinde yine aynı gerekçeyle arka

[43] "Siyon'un oğlu."

Eliezer, eşi Devora'nın İbraniceden başka bir dil konuşmasını yasaklamıştı.

odaya kilitleniyordu. Eliezer, ona kendi yazdığı masalları, şarkıları ve bilmeceleri aktarırken, zavallı çocuk ciddi bir melankoli ve asosyalliğin içine sürükleniyordu. Komşuları genç anne-babayı kınıyor, çocuklarının ise "gerizekalı" olduğunu düşünüyordu.

Ben-Siyon Ben-Yehuda, dört yaşına kadar hiç konuşmadı, tek kelime bile etmedi. Eliezer ve Devora da neredeyse çocuklarının engelli olduğunu düşünmeye başlayacaklardı ki, evde yaşanan şiddetli bir kavga sonucunda, Ben-Siyon'un ağzından ilk kelime döküldü:

Eliezer'in dışarıda olduğu bir gün, Devora, huysuzluğu geçmeyen oğlunu sakinleştirmek için bir Rus ezgisi mırıldanmaya başladı. Bu, bebekken annesinin kendisine söylediği bir halk şarkısıydı. Eliezer, söylediği vakitten erken ve aniden eve geldiğinde, karısını Rusça mırıldanırken gördü. Devora'yı yüksek sesle azarlamaya başlayan Eliezer, o zamana kadar yapmaya çalıştığı her şeyi berbat ettiğini söylüyordu. Susup kalan genç kadın, ne yapacağını şaşırmıştı. Tam bu sırada, birdenbire küçük Ben-Siyon'un sesi duyuldu: "Day aba, day!"[44] Eliezer, kulaklarına inanamıyordu. Kızgınlığı sevince dönüştü, oğlunu yerden kaldırıp sımsıkı kucakladı. Ben-Siyon hiç de "engelli" bir çocuk değildi. Aksine, babasının o zamana kadar kendisine fısıldadığı her şeyi kapmış ve zihnine kazımıştı. Şimdi, öğrendiklerinden birini yerli yerince kullanıyordu.

[44] "Yeter baba, yeter!"

Gençlik yıllarında ismini "İtamar"[45] olarak değiştiren Ben-Siyon, soyadını da "Ben-Avi"ye[46] dönüştürdü. Artık bundan sonra İtamar Ben-Avi namıyla tanınacaktı.[47]

Kudüs'te Zor Bir Hayat

Eliezer Ben-Yehuda ile yaşamak ve onun İbranice için koyduğu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmak, yalnızca Ben-Siyon için değil, Devora için de son derece zor bir hayat anlamına geliyordu. Kocası İbranice dışında herhangi bir dili konuşmayı yasakladığından, genç kadının Kudüs'teki hayatı yapayalnız geçiyordu.

[45] Yahudi kültüründe, Hz. Harun'un dördüncü ve en küçük oğlunun adı.

"Babamın oğlu."

Üniversite okumak için 1901'de Avrupa'ya giden İtamar, Paris ve Berlin'de tamamladığı eğitiminin ardından 1908'de yeniden Kudüs'e döndü. Bebekliğinden itibaren İbranice bildiğinden dolayı, gazetecilik faaliyetlerinde babasına yardımcı olmaya başladı. Aktif bir Siyonist olarak tanınan ve işgal edilmiş Filistin topraklarında Yahudi yerleşimlerin yayılması için fon toplama faaliyetlerine de katılan İtamar Ben-Avi, 1943'te New York'ta ölünceye kadar İbranice çalışmalarıyla da yoğun biçimde ilgilendi. Babasının aksine, İbranicenin klasik harflerle değil de Latinize edilerek kullanılmasından yana olan Ben-Avi'nin türettiği bazı kelimeler, bugün hâlâ kullanılmaktadır: Medinai (devlet adamı), Mivrak (telgraf), Ahşavi (çağdaş), Taktsiv (bütçe), Atsmaut (bağımsızlık).

Bir süre sonra, hepsi de Eliezer'in yakın arkadaşları olan dört kişi, aileleriyle birlikte "tamamen İbranice diyalog" uygulamasına geçti. Böylece, Kudüs'te Ben-Yehudalarla birlikte beş aile, hayatlarının her anında İbranice konuşmaya başlamış oluyordu.

Bu dört kişi şunlardı:

- **David Yudeleviz**

Eliezer Ben-Yehuda'ya iman derecesinde bağlı ve hayran bir isimdi. İlk zamanlardan itibaren İbranice öğretim çalışmalarının içinde yer aldı. 1928'de, ilk yılların zorluğunu şöyle anlatıyordu:

> *"Kitapların, kelimelerin ve fiillerin olmadığı bir atmosferde ders vermeye başladık. İlk tohumların nasıl bir baskı altında atıldığını hayal etmek bile imkânsızdır. İlkokul seviyesinde İbranice öğretmek için malzeme çok sınırlıydı. Yarı dilsizdik, kekeliyorduk, ellerimizle ve gözlerimizle konuşuyorduk."*

- **Yosef Baran Meyuhas**

Kudüs doğumlu bir Sefarad olarak, kadrodaki en dikkat çekici isimdi. Yüzyıllardır Filistin topraklarında yaşayan Sefarad Yahudiler, normal şartlarda Aşkenazların ortaya attığı birçok projeye mesafeli durmasına rağmen, Meyuhas, Ben-Yehuda'yı bütün gücüyle desteklemişti.

Yehuda Grazovski Gur

İbranicenin kitlelere öğretilmesinde etkin rol oynayan isimlerden biriydi. İlerleyen yıllarda İbranicenin gramer üstatlarından biri olarak öne çıktı. 1901'de kaleme aldığı İbranice ders kitabı, uzun seneler boyunca Filistin'deki Yahudi okullarında kullanılmıştır.

- **Arye Horwitz**

Ekip içerisinde, İbraniceyi "aile dili" yapmakta en fazla zorlanan kişiydi. Çünkü karısının yeni bir dili öğrenmek için hiç vakti yoktu, üstelik İbraniceyi öğrenmek de istemiyordu. Buna rağmen kadıncağız kocasının ısrarına boyun eğdi, günlük hayatta iletişim kuracak kadar İbranice öğrendi.

Bu kararlı gayretlere rağmen, 1902 gibi nispeten geç bir tarihte bile, evinde tamamen İbranice konuşan ve çocuklarını da İbranice konuşarak büyüten Kudüslü Yahudi aile sayısı 10'u ancak buluyordu. Dil, şehir halkı arasında giderek yaygınlaşsa da aile içinde orijinal dile dönülüyor, pratik ihtiyaçlar alışılan lisan üzerinden halledilyordu. O dönemin İbranicesinde duyguların açığa vurulmasıyla ilgili kavramsal derinlik de bulunmadığından, dilin yaygınlaşması yavaştı. İlginç bir detay olarak, Filistin topraklarına dışarıdan göç eden Yahudi kadınlar, İbraniceye en zor adapte olan kesimi teşkil ediyordu.

Mescid-i Aksâ'nın batı yönündeki istinat duvarı, Yahudi inancında "Süleyman Mabedi"nin ayakta kalan son parçası olarak kutsal kabul edilir. Fotoğrafta, 1800'lerin sonunda Yahudiler ibadet sırasında...

Rişon Le-Siyon'da İbranice Dersleri

Ben-Siyon'un doğduğu gün, Ben-Yehuda ailesi tam da bu sevinçli haberin mutluluğunu yaşadığı sırada, Eliezer'e bir telgraf gelmişti. Açıp okudu, kendisini Akdeniz kıyısına yakın bir noktada, Kudüs'e yaklaşık 50 kilometre mesafedeki "Rişon Le-Siyon"[48] adlı yeni bir Yahudi kasabasının açılış merasimine davet ediyorlardı. Davete icabet konusunda hiç düşünmedi, hemen hazırlandı, karısına ve henüz dünyaya gelmiş oğluna veda edip yola çıktı. Evin kapısında, dudaklarından şu cümle döküldü: "Aynı gün, iki bebeğim birden dünyaya geldi!"

"Hovevey Tsiyon"[49] adlı Siyonist teşkilâtın Ukrayna asıllı on mensubu tarafından temelleri atılan Rişon Le-Siyon, Akdeniz'den 10 kilometre kadar içeride, Yâfâ'daki İngiliz konsolos yardımcısı Haim Amzaleg'in satın alarak Yahudilere devrettiği 3 bin 340 dönümlük "Uyûn el-Kâra" adlı arazi üzerinde kurulmuştu. Susuz ve kumlu bir bölge olan Uyûn el-Kâra'da, Baron Edmond James de

[48] "Siyon'a Doğru İlk Adım."

[49] "Siyon Âşıkları." 1881'de Rus Çarlığı'nda Yahudilere karşı girişilen saldırılara cevap olarak kurulan, 1884'te ise örgütlü bir teşkilât hâlini alan Hovevey Tsiyon'un öncelikli hedefi, Filistin topraklarında Yahudiler için yerleşimler ve tarım kolonileri oluşturmaktı.

Farklı ülkelerden Filistin'e göç eden Yahudiler, İbranice öğrenirken... İbranice, Yahudiler arasında ortak bir kültürün oluşumunda kritik bir rol oynamıştı.

Rothschild'in gönderdiği uzmanların çalışmalarıyla sondaj çalışmaları yürütüldü ve toprak ıslah edildi. Rişon Le-Siyon olarak adlandırılan yerleşimi 1887'de bizzat ziyaret edecek olan Baron Rothschild, burayı Filistin topraklarındaki bütün Yahudi yerleşimlerinin kontrol ve finanse edildiği bir lojistik merkezi hâline getirecekti.

Eliezer Ben-Yehuda, Rişon Le-Siyon'un kuruluş merasimine katılırken oldukça mutluydu. Zira tasarladığı eğitim modelini her türlü detayıyla hayata geçirebileceği "taze" bir Yahudi kasabası teşekkül ediyordu. Kuruluşundan itibaren Rişon Le-Siyon'u sürekli ziyaret eden ve yetkililerle yakın münasebetler geliştiren Ben-Yehuda'nın gayretleriyle, 1886'da Fransızcayla eğitime başlayan kasabanın ilk resmî okulu[50] 1888'de tamamen İbranice müfredata döndü.

[50] Okulun başlangıçta bir ismi yoktu, sadece İbranicede okul anlamına gelen "Beyt Ha-Sefer" adıyla biliniyordu.

Filistin'in işgalinde kilometre taşlarından biri olan Rişon Le-Siyon Yahudi yerleşimi, aynı zamanda bir tarım kolonisiydi.

1898'de bunu ilk İbranice kreş izledi.[51] Kreşte yaşları 3 ila 5 arasında değişen 30 çocuk eğitim görüyordu. Bu model 1903'te Kudüs'te, 1904'te de Safed, Yâfâ, Hayfâ ve Taberiye gibi Yahudilerin yoğun yaşadığı diğer şehirlere tatbik edilecekti. İbranice böylece Filistin topraklarında artık modern eğitimin ana dili olmaya başlamıştı.

---

[51] Rişon Le-Siyon, tarihî Filistin topraklarının Yahudileştirilmesi ve adım adım işgal edilmesi projesinde, birçok ilkin gerçekleştirildiği bir şehirdi: Bilahare İsrail'in bayrağına dönüşecek olan altı köşeli yıldız simgesi 1885'te ilk kez burada kullanıldı. Galiçyalı bohem şair Naphtali Herz İmber'in 1877'de kaleme aldığı "Tikvatenu" (Umudumuz) adlı şiir, ilk kez 1887'de Rişon Le-Siyon'daki öğrenciler tarafından marş olarak söylendi. 1892'de ilk İbranice öğretmenler sendikası kurulduğunda, 19 üyesi bulunuyordu. Yahudilerin İbranice ilk orkestrası da 1895 yılında yine burada sahneye çıktı.

Ben-Yehuda, özellikle çocuklara odaklanmak gerektiğini düşünüyordu, çünkü çocukların okulda öğrendiklerini ailelerine aktaracaklarından emindi. Nitekim öyle oldu. Çocuklar için İbranice şarkılar yazıldı ve bestelendi. Kitaplar yazılıp gazeteler yayımlandı. Eğitim devam ederken, çocukların bazı İbranice kelimeleri benimseyemediği ve kullanamadıkları da görülüyordu. O zaman bu kelimeler iptal edilerek, yerlerine yenileri konuyordu.

Isaac Leib Goldberg

Rişon Le-Siyon tecrübesi, Eliezer Ben-Yehuda'nın zihninde çok farklı pencereler açmıştı. İbranicenin yeni nesillere öğretilmesinde uygulanacak en verimli metotların sistemleştirilmesi ve sonraki çalışmalarda etkin biçimde kullanılması, Rişon Le-Siyon'daki ilk denemeler sayesinde mümkün olabildi.[52]

İşgal Kolonilerine Ziyaretler

Eliezer Ben-Yehuda, Birinci Aliya sürecinde Kudüs'e gelip yerleştikten sonra, Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşimlerinin sayısı da artmaya başlamıştı. Osmanlı yönetimi, o dönemde henüz "Siyonist işgal projesi" resmen gündeme taşınmadığı için, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesine göz yumuyor, ancak sayılarını kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Aynı zamanda sıkı bir Siyonist olan Ben-Yehuda, bir taraftan "Osmanlı vatandaşı" kimliğiyle Filistin'i serbest bir şekilde adımlarken, bir yandan da bu Yahudi

[52] Rişon Le-Siyon'un kurucuları arasında yer alan Isaac Leib Goldberg (1860-1935) ve arkadaşları, Eliezer Ben-Yehuda'dan aldıkları ilhamla, 1919'da *Hadaşot Ha-Aretz* (Toprağın/Vatanın Haberleri) adlı gazeteyi kurdular. Merkezi Kudüs'te bulunan ve kısa süre sonra *Haaretz* adıyla şöhret bulan gazete, günümüzde İsrail'in en etkili basın-yayın organları arasındadır.

kolonilerini ziyaret ederek oradaki insanlara İbraniceyi öğretmenin yollarını arıyordu.

O dönemde, kadîm şehirlerdeki Yahudi cemaatleri dışında, Yahudilerin yaşamaya başladığı başlıca koloniler şunlardı:

- **Petah Tikva**

İsmi "Umuda Açılan Kapı" anlamına gelen Petah Tikva, 1878'de, Filistin topraklarında yüzyıllardır zaten yaşamaya devam eden Yahudiler tarafından kurulmuştu. Petah Tikva'nın ilk sakinleri, öncelikle Erîha bölgesine yerleşmeye çalışmışlar, ancak Sultan II. Abdülhamid'in müdahalesiyle kendilerine toprak satışı engellenince, buraya yönelmişlerdi. Vaktiyle bir Müslüman köyünün yer aldığı bölge, susuzluğu ve çoraklığı sebebiyle zaman içinde terk edilmiş, ilk Yahudi yerleşimcilerin ardından, 1883'te Baron Rothschild'in ekonomik desteğiyle kalıcı bir Yahudi şehrine dönüştürülmüştü.

1878'de kurulan Yahudi kolonisi Petah Tikva, Baron Rothschild'in bonkör desteğiyle ayakta duruyordu.

Baron Rothschild ve eşi Adelheid, Zikron Yaakov Yahudi kolonisini ziyaretleri sırasında, 1914.

- **Zikron Yaakov**

Hovevey Tsiyon akımına mensup Romanyalı Yahudiler tarafından 1882'de kurulan koloni, Hayfâ bölgesindeki çok sayıda muvazaalı satıştan[53] birinin sonucunda Siyonistlerce satın alınmıştı. 1883'te bölgeyi kendi himayesi altına alan Baron Rothschild, yerleşkeye babası James Jacob Mayer de Rothschild'in adını verdi. Zikron Yaakov, "Yakub'un Hatırası" demekti.

[53] Günümüzde İsrail'in Hayfâ şehrinin yer aldığı bölgenin güneydoğusuna uzanan Merc-i İbn Âmir Vadisi, 1872'de Lübnan kökenli Ortodoks Hristiyan Sursuk ailesi tarafından Osmanlı hükûmetinden satın alınmıştı. Bankacılık, gayrimenkul ve arazi alım-satım işlemlerindeki yoğun ve bol kazançlı faaliyetlerinden ötürü "Doğu'nun Rothschildları" olarak bilinen Sursuklar, başlangıçta bazı bölgeleri Yahudilere satmaya başladılarsa da, Osmanlı idaresi durumu fark eder etmez, arazi devrine ciddi yasaklar getirdi. Bu dönemde farklı kimlik ve milliyetlere mensup aracılar devreye girerek, Yahudilerin mülk ve arazi satın almalarını kolaylaştırmaya çalışıyordu. İttihad ve Terakkî Partisi'nin iktidarına kadar mülk ve arazi satışları konusunda sıkı yaptırımlar uygulanırken, 1908'den itibaren bu türden işlemler tamamen serbest bırakıldı. Sursuk ailesi, 1920'lerin sonuna kadar sahip olduğu arazileri peyderpey elden çıkararak Siyonistlere devretti.

• **Hadera**

Litvanya ve Letonya'dan Filistin topraklarına göç eden Yahudiler için tesis edilen Hadera, Yehoşua Hankin'in[54] Selîm el-Hûrî adlı Lübnan kökenli Hristiyan bir toprak sahibinden satın aldığı arazide kurulmuştu. Zaman içinde Kafkasya ve Balkanlardan gelen Yahudilere de kucak açan yerleşke, Baron Rothschild'in Mısır'dan getirttiği paralı siyahî işçilerin yoğun çalışmasıyla imar ve ıslah edilmişti.

Yahudi kolonisi Hadera, ilk zamanlarda sıtma hastalığının çok yoğun yaşandığı ve sık ölümlerin gerçekleştiği bir yerleşimdi.

Bu ilk yerleşimlerde yaşam, hiç de kolay değildi. Salgın hastalıklar, özellikle de sıtma, ciddi bir problem teşkil ediyordu. Henüz çaresi bulunmayan sıtmadan ölümler öylesine yoğundu ki, Hadera'ya "Ölüm Vadisi" deniyordu.

Eliezer Ben-Yehuda, Zikron Yaakov'a 1897'deki bir ziyareti sırasında, koloninin kurucularından birinin 21 yaşındaki oğlu Aaron Aaronsohn ile tanışmıştı. Romanya'da dünyaya gelen Aaron, ailesiyle birlikte 1882'de Zikron'a yerleştiğinde, henüz altı yaşındaydı. Biyoloji ve botaniğe büyük ilgi duyan Aaron, Baron

[54] Rus Çarlığı sınırları içinde, Dinyeper nehri kıyısındaki Kremençuk şehrinde dünyaya gelen Yehoşua Hankin (1864-1945), ailesiyle birlikte 1882'de Rişon Le-Siyon'un ilk sakinleri arasına katılmıştı. 1890'lardan itibaren kendisini Filistin topraklarında Yahudiler için uygun arazi bulup satın almaya adayan Hankin, özellikle Sursuk ailesinin satışa çıkardığı arazilerin peşine düşmesiyle ünlenmişti.

Kendisini Filistin'de Yahudiler için arazi satın almaya adayan Yehoşua Hankin, çok sayıda hileli alışverişe imza atmış ve önemli kazanımlar elde etmişti.

Rothschild'in finansal desteğiyle üniversiteyi Fransa'da okumuş, Filistin'e önemli bir botanik uzmanı olarak dönmüştü. Fransızca ve Almancanın yanı sıra İngilizce, Türkçe ve Arapça da konuşabilen bu genç adam, hâliyle Eliezer'in büyük dikkatini çekmişti. Klâsik İbranice olmasa bile Yidiş üzerinden iletişim kurdular. Bu sırada Aaron'un yanında, henüz yedi yaşında olan kız kardeşi Sara da vardı. Sohbetleri Filistin topraklarında güncel durum, Yahudi yerleşimleri, Aaron'un Kuzey Filistin ve Suriye bölgesinin bitki örtüsüne dair raporları ve diğer meseleler hakkındaydı. Eliezer, Aaronsohnlardan ayılıp Kudüs'e dönerken, Filistin'deki Yahudi yerleşimlerinin geleceği hakkında ümitleri tazelenmişti. O sırada elbette, Aaron ve kız kardeşi Sara'nın, çok kısa süre sonra

Ortadoğu yakın tarihindeki en kritik rollerden birini oynayacağını hiç kimse bilemezdi.[55]

Aaron Aaronsohn

Sara Aaronsohn

[55] Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği sırada, Aaron Aaronsohn, Filistin'deki en ünlü botanik uzmanlarından biri olarak şöhrete kavuşmuştu. Cemal Paşa, bölgeyi kasıp kavuran çekirge istilasına karşı Aaronsohn'un yardımına başvurdu ve onu danışmanlığına getirdi. Paşa'nın karargâhında büyük bir hareket serbestisine kavuşan Aaronsohn, yerli ve yabancı misyonlarla dilediği biçimde haberleşme imkânı buldu. 1915'te kız kardeşi Sara ve Yosef Lişanski, Avşalom Feinberg ve Naaman Belkind gibi yakın dostlarından oluşan bir kadro ile "Nili" adlı casusluk şebekesini kuran Aaron, İngilizler hesabına çalışmaya başladı. Nili kelimesi, İbranice "Netsah Yisrael Lo Yeşaker" (İsrail'in Sonsuzluğu Yalan Söylemez) ibaresinin kısaltmasıydı. 1917'de şebekenin Osmanlı istihbaratı tarafından deşifre olmasıyla birlikte, Sara Aaronsohn 9 Ekim 1917'de sorgu sırasında intihar etti, Yosef Lişanski ve Naaman Belkind de 16 Aralık 1917'de Şam'da asılarak idam edildi. Avşalom Feinberg ise, 20 Ocak 1917 günü Sina üzerinden Mısır'a geçmeye çalışırken, bedevilerin yaptığı bir baskında öldürülmüştü. Nili'nin beyni ve kurucusu Aaron Aaronsohn, İsrail'in müstakbel Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann'ın sağ kolu olarak çalışıyordu. Kız kardeşi ve arkadaşları tüm bu akıbetlere uğrarken, o Weizmann tarafından lobicilik faaliyetleri için gönderildiği ABD'de bulunuyordu. Savaşın bitiminde Avrupa'ya dönen Aaronsohn, Paris Barış Konferansı için İngiltere'den Fransa'ya giderken geçirdiği bir uçak kazası sonucu, 15 Mayıs 1919'da öldü. Aaronsohn ve arkadaşlarının kurduğu casusluk şebekesi, savaş boyunca İngilizlere çok kritik bilgiler sağlamıştı. Botanik çalışmaları sayesinde Filistin ve Suriye bölgesini karış karış bilen Aaron Aaronsohn, İngiliz ordusuna askerî harekâtlar için hayatî malumatlar ulaştırmıştı. Öyle ki, 11 Aralık 1917'de Kudüs'e giren İngiliz komutan Edmund Allenby'nin kazandığı başarıların, ancak Aaronsohnların sağladığı istihbarat sayesinde mümkün olabildiği, bizzat İngiltere yönetimi tarafından da ifade edilecekti.

Moskova'da Bir Yaz

Osmanlı pasaportu taşıyan Eliezer Ben-Yehuda, 1887 yazında birkaç aylığına Moskova'ya gitmeye karar verdi. Seyahatinin amacı, çalışmaları için ekonomik destek bulmak, özellikle de hazırlıklarını sürdürdüğü İbranice sözlüğün basılmasını sağlamaktı.

Uzun bir yolculuğun ardından ulaştığı Moskova'da, 1882'den itibaren artık oraya yerleşmiş bulunan kayınpederi Şlomo Naftali Herz Yonas ve ailesini ziyaret etti. Aynı zamanda şehrin önemli Yahudi simalarıyla da buluşan Ben-Yehuda, kendisine hayranlık duyan ve çalışmalarını takip eden bazı öğrenci ve yazarları da kayınpederinin evinde ağırladı. Moskova'daki Yahudi cemaati, Eliezer'i maddî yönden destekleyecek kadar zengin değildi, dolayısıyla beklediği yardımları elde edemedi. Ancak yine de, bu Moskova seyahati, Ben-Yehuda'ya moral açısından çok iyi geldi. Bu sırada sağlığı hızla bozuluyor, tüberküloz rahatsızlığı ilerliyordu.

Kudüs'e döndüğünde, gazetede yerine vekil olarak bıraktığı Yehiel Michel Pines'in, Ortodoks Yahudiliğin bazı uygulamalarını savunduğu makalelerini görünce, Eliezer öfkeden çıldırdı. Pines, özellikle yedi yılda bir toprakların ekilmeden dinlenmeye bırakılması[56] konulu yazısı nedeniyle, Ben-Yehuda tarafından işten kovuldu. İkilinin arasındaki derin dostluğa ve güvene rağmen, Eliezer kendi çizgisini ve hassasiyetlerini korumuştu.

Eliezer, orta yaşlara doğru...

[56] İbranicede "Şmita."

Ha-Tsevi'de ipleri tekrar eline alan Eliezer Ben-Yehuda, Pines'in meydana getirdiği "hasar"ı telafi etmek istercesine, kaleme aldığı seri makalelerle söz konusu uygulamayı ağır ifadelerle yerden yere vurdu. Bu durum, elbette Ben-Yehuda'ya karşı Kudüs'ün dindar Yahudilerinde büyük bir öfke ve nefret dalgasına yol açmıştı. Şehrin sokaklarında kendisi aleyhine gösteriler yapıldı, gazetenin merkez bürosuna saldırılar düzenlendi, hahambaşılık *Ha-Tsevi* gazetesinin Yahudiler tarafından satın alınmasını ve okunmasını resmen yasakladı. Ama Ben-Yehuda, inandığı şeylerden vazgeçecek yapıda bir insan değildi.

Kudüs'e geldikten sonra bir süre Yahudiliğin tezahürlerini benimsemeye çalışan Eliezer ve eşi, böylece tamamen kendi seküler hayat tarzlarına geri döndüler. Yahudilik, artık hayatlarında sadece kültürel bir renk olarak kalacaktı.

İbranicenin Kurumları

Eliezer Ben-Yehuda, yanına Haham Hayim Hirschensohn,[57] Haham Yaakov Meir[58] ve Haham Hayim Kalmi'yi[59] de alarak 1889'un Eylül ayında "Safa Barura"[60] cemiyetini kurdu. Cemiyetin amacı, "Topraklarımızda yaşayan bütün halkımızın aynı ve duru lisanla iletişim kurması" şeklinde açıklanıyordu. Ben-Yehuda'nın, İbraniceyi diriltme çabalarını kurumsallaştırırken üç önemli Yahudi din adamıyla birlikte hareket etmesi, kendisi adına büyük bir başarıydı. Zira ömrünün sonuna kadar, İbraniceyi modern bir konuşma

---

[57] Eliezer Ben-Yehuda'nın en yakın yardımcılarından Yitzhak Hirschensohn'un ağabeyi olan Hayim Hirschensohn (1857-1935), din adamı kimliğine rağmen İbranicenin diriltilmesi projesinin büyük bir destekçisiydi.

Kudüs doğumlu Yaakov Meir (1856-1939), oldukça saygın bir din adamıydı. 1908-1919 arasında Selânik Hahambaşı olarak görev yapan Meir, Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra, 1921'de İngilizler tarafından Filistin topraklarının ilk Sefarad Hahambaşı makamına atanacaktı.

[59] Hayim Kalmi (1851-1933) de tıpkı Yaakov Meir gibi Kudüs'te saygı duyulan Sefarad bir hahamdı.

"Duru Lisan."

dili hâline getirme yönündeki çabaları dindar Yahudiler tarafından yadırganacaktı.

Ben-Yehuda ve arkadaşlarına öfke öylesine canlı ve ısrarlıydı ki, Kudüs'ün dindar Yahudi semtlerinde "Safa Barura" ismi "Safa Arura"[61] şeklinde telaffuz ediliyordu.

Haham Yaakov Meir

Bütün tepkilere kulaklarını tıkayan ve kendi gündemine odaklanan Eliezer Ben-Yehuda, ertesi yıl "İbranice Dil Komitesi"ni[62] kurdu ve başkanlığını üstlendi. Komite, Eliezer Ben-Yehuda, Haham Yaakov Meir ve Haham Hayim Hirschensohn'la birlikte, başlıca üç yeni üyeden oluşuyordu: David Yelin,[63] Zeev Yaavetz[64] ve Eliezer'in Paris'te hasta yattığı klinikte tanışıp dost olduğu âmâ yayıncı Abraham Moşe Lunz.

---

61 "Lanetli Lisan."

62 "Vaad Ha-Laşon Ha-İvrit."

63 Filistin topraklarına 1834'te Polonya'dan göç eden bir aileye mensup olan David Yelin (1864-1941), genç yaşlarından itibaren İbraniceye merak sarmıştı. Eliezer Ben-Yehuda ile yoğun mesaisinin yanı sıra, 1904'te İbranice Öğretmenleri Birliği'ni tesis edip başına geçecek, Kudüs İbrani Üniversitesi'nin kurulmasından sonra da üniversitenin akademik kadrosunda yerini alacaktı. Yelin, dönemindeki birçok Siyonist Yahudi'nin aksine, dağılıncaya kadar Osmanlı İmparatorluğu'na sadık kalmış, Yahudilerin ancak imparatorluk sınırları içinde mutlu ve huzurlu yaşayacağını savunmuş, imparatorluğun son demlerine kadar da fes takarak klâsik bir Osmanlı vatandaşı görünümünü korumuştur.

64 Rusya İmparatorluğu sınırları içinde dünyaya gelen Zeev Yaavetz (1847-1924), Filistin topraklarına 40 yaşında göç etmişti. Baron Edmond Rothschild'ın isteğiyle Zikron Yaakov'da öğretmenliğe başlayan Yaavetz, 1900'lerin başında ayrıldığı Filistin'e bir daha dönmedi, kendini Yahudi tarihini kaleme almaya adadı ve ölünceye kadar İngiltere'nin başkenti Londra'da yaşadı.

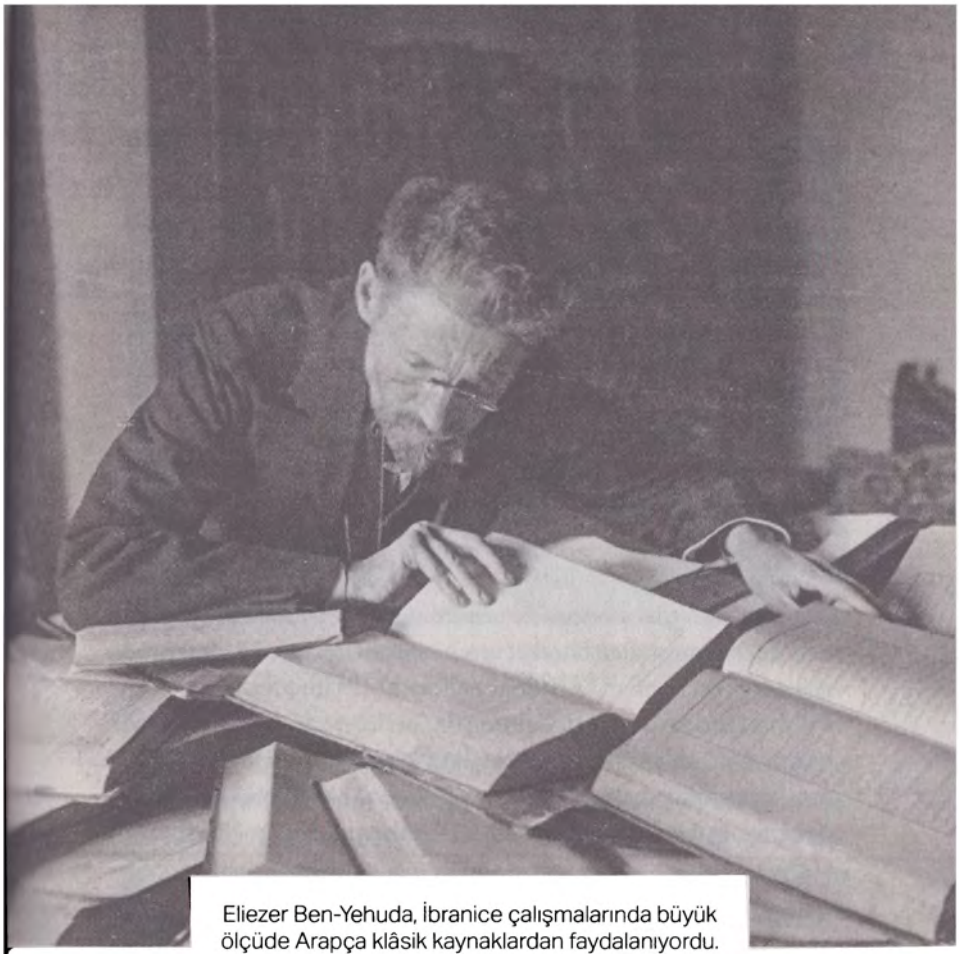
David Yelin, imparatorluğun dağılmasına kadar Osmanlı'ya bağlı kalmış bir Yahudiydi.

İbranice Dil Komitesi'nin başlıca iki hedefi vardı: Bunlardan ilki, kullanılmayan eski İbranice kelimeleri yeniden gündeme taşıyarak, günlük hayatta kullanılır hâle getirmek; ikincisi ise ihtiyaç duyulan yeni kelimeleri türetmek ve bunun usulünü oluşturmak.

Komite, kelimelerin telaffuzunda Sefarad lisanını (Ladino) esas almaya karar vermişti. Bunun en büyük sebebi, Filistin topraklarında yüzlerce yıldır yaşayan Sefarad Yahudilerinin dilinin İbraniceye yatkınlığıydı. Öyle ki, 1800'lerin ilk yarısından itibaren kitlesel olarak Filistin'e yerleşen Aşkenaz Yahudileri bile Ladino'ya adapte olmuş, birçok kelimeyi kullanmaya başlamıştı. Ancak telaffuz sorunları ve dildeki karmaşa, uzun yıllar boyunca gündemde kalmaya devam edecekti.

Dilin öğretilmesinde, İbranice öğretmenlerinin yeterlilik düzeyi çok ciddi bir problemdi. Bazıları Sefarad telaffuzunu benimserken, Aşkenaz/Yidiş köklerinde ısrar eden de çoktu. 1903'te Rişon Le-Siyon'da bir "öğretmenler konferansı" toplandı ve problemler masaya yatırıldı. Komite, 1911'de yayımladığı ve Filistin'deki bütün okullara ücretsiz olarak dağıttığı kitapçıklarda, en yaygın yapılan 98 dil yanlışını bir araya getirip örneklerle anlatmıştı.

14 Mayıs 1948'de İsrail kuruluncaya kadar çalışmalarını sürdüren İbranice Dil Komitesi, 1953'te yeniden yapılandırılarak "İbranice Dili Akademisi"ne dönüştürülecekti.

Eliezer Ben-Yehuda, İbranice çalışmalarında büyük ölçüde Arapça klâsik kaynaklardan faydalanıyordu. Bunlar arasında *Lisânu'l-Arab* ilk sıradaydı.

Yeni Kelimeler, Yeni Kurallar

Günlerinin çoğunu masa başında çalışarak geçiren Eliezer Ben-Yehuda, özellikle yeni kelime türetmeye ve bunlarla ilgili teorik altyapıyı hazırlamaya odaklanıyordu. Türetilen kelimeler; gazeteler, halka yönelik kurslar ve komitenin çalışmaları vasıtasıyla halka arz ediliyor, hızlı bir şekilde tedavüle sokuluyordu.

Ben-Yehuda, yeni kelimeler bulurken, klâsik İbranice kaynaklar ve eski metinlerin yanında, Ârâmîce ve Süryânîceden, özellikle de Arapçadan faydalanıyordu. Elinden hiç düşürmediği

kaynaklardan biri, Mısırlı dilbilimci İbn Manzûr[65] tarafından kaleme alınan *Lisânu'l-Arab*[66] adlı ansiklopedik eserdi.[67] Ben-Yehuda, 1918'de bu konu hakkında şunları dile getirecekti:

> *"Dilimizle ilgili araştırmalar yaparken, Arapça sıklıkla yardıma çağırdığım bir kurtarıcıya dönüştü. Arapçada derinleştikçe, İbraniceyi anlamak için önümde çok geniş kapılar açıldı. Arapça kelime dağarcığı, Tevrat'taki pek çok eski kelimenin kökenlerine inmemi sağladı."*

Klâsik usulle, aynı harfle başlayan kelimeleri aynı zarflara yerleştiren Eliezer, daha sonra hepsini alfabetik sıraya diziyor, sonra bunları dosya hâline getiriyordu.

Eliezer'in bulduğu ilk kelimelerden biri, gazete anlamına gelen "İton"du. Türetme sırasında eski İbranicede "zaman" anlamına gelen "Et" kelimesinden hareket etmiş, mantık olarak da Almancada gazete için kullanılan "Zeitung" kelimesinden ilham almıştı. "Zeit" kelimesi zaman demekti, Zeitung da "belli bir zamana ve periyoda bağlı yayın" anlamına geliyordu. İton için de mantık aynıydı. Eliezer, "oyuncak bebek" için bulduğu "Buba" kelimesini, doğrudan doğruya İngilizcede "yavru köpek" anlamına gelen "Puppy"den almıştı.

Eliezer Ben-Yehuda'nın tam olarak kaç tane yeni İbranice kelime türettiği ve bunlardan kaçının bugün kullanımda olduğuna dair, farklı kaynaklarda birbirinden farklı rakamlar verilmektedir. Yine de ortalamanın 800 ile 1000 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

---

[65] Tam adı Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed bin Mükerrem olan İbn Manzûr (1232-1311), Arapçaya dair çalışmalarının yanı sıra edebiyatla da ilgilenmiş, ayrıca kendi döneminde Kahire'de Şâfiî fıkhının önemli isimleri arasında yer almıştır.

[66] "Arapların Dili." İbn Manzûr'un 1290'da tamamladığı eser, hepsi de örnek kullanımlarla desteklenmiş 9 bin 273 kök kelimeyi içermekte ve günümüzdeki modern baskıları 20 cildi bulmaktadır.

Eliezer Ben-Yehuda'nın dil çalışmaları sırasında kullandığı şahsî *Lisânu'l-Arab* nüshası, Kudüs'teki İbrani Dil Akademisi'nde bugün hâlâ muhafaza edilmektedir.

Eliezer Ben-Yehuda'nın bugün Kudüs'teki İbrani Dil Akademisi'nde muhafaza edilen çalışma masası ve kütüphanesi.

Ancak bütün İbranice dilbilimcilerin üzerinde ittifak ettiği bir hakikat vardır: Onun İbranice kelime dağarcığına esas katkısı, türettiği kelimelerin sayısından çok, getirdiği kurallar ve kelimelerin kullanımına yönelik başlattığı süreçtir. Ben-Yehuda, hayatın hiçbir alanını ihmal etmemiş, hepsinde sonraki nesillerin devam ettirebileceği başlangıçları yapmıştır.

Onun üzerinde çalıştığı ve kelime türettiği sahaları tasnif ettiğimizde, karşımıza çıkan ana başlıklar şunlardır:

Fiiller
Sıfatlar ve Tanımlar
Renkler
Hastalıklar
Kıyafetler
Yiyecekler
Ev Eşyaları
Oyuncak ve Oyunlar
Hayvanlar Âlemi
Bitkiler Âlemi
Minerallerin Dünyası
Gazetecilik ve Basın
Sanat
Müzik
Bilim
Siyaset ve Yönetim
Ordular ve Savaş
Meslekler

Eliezer Ben-Yehuda'nın türettiği ve bugün modern İbranicede hâlâ kullanımda olan başlıca kelimeler ise uzun bir liste teşkil ediyor:

Maatafa (Zarf)
Glida (Dondurma. Ârâmice "donma" anlamındaki "gld" kökünden)
Zehut (Kimlik)
Rişmi (Resmî. Arapça "resmî" kelimesinden)
Liglug (İroni)
Havita (Omlet)
Sikun (Risk)
Haydak (Bakteri)
Ofanayim (Bisiklet)
Kitsoni (Aşırı, radikal. Arapça "aksâ" kökünden)
Tihon (Lise)
Kfafa (Eldiven. Avuç anlamına gelen "kaf" kelimesinden)
Mimhata (Mendil)
Kruvit (Karnabahar. Arapça "karnavît" kelimesinden)
Kidma (İlerleme. Arapça "tekaddum" kökünden)
Mişkefet (Dürbün)
Ratsini (Ciddi. Arapça "rasîn" kelimesinden)
Mitbah (Mutfak. Arapça "matbah" kelimesinden)
Rakevet (Tren. Eskiden eşek ve deve kervanları için kullanılan "hameret" ve "gamelet" kelimelerinden ilhamla)
Makor (Kuş gagası)
Şaon (Eşya olarak, saat. Arapçadaki "sâat" kelimesiyle aynı köke sahip "Şaa" kelimesinden)
Arad (Bronz)
Mis'ada (Restoran)
Şmiha (Battaniye)
Agvaniya (Domates)
Şaham (Granit)
Magevet (Havlu)
Hum (Koyu kahverengi)
Miklahat (Duş)
Avats (Çinko)

Otobus (Otobüs. İngilizce "bus" kelimesinden)
Maalit (Asansör)
Sabra (Kaktüs)
Riba (Reçel)
Adiv (Kibar)
Difteriya (Difteri. İngilizce "diphteria" kelimesinden)
Hultsa (Bluz)
Moamad (Aday. "Ayakta durmak" anlamındaki "omed" kökünden)
Afor (Kül grisi)
Ktifa (Kadife. Arapçada "katîfe" kelimesinden)
Magnet (Mıknatıs)
Varod (Pembe)
Pasal (Heykeltıraş)
Mizhelet (Kızak)
Tered (Ispanak)
Aruba (Baca)
Miştara (Polis. Arapça "şurta" kelimesinden)
İrya (Belediye)
Barometer (Barometre)
Meyman (Hidrojen)
Ktava (Makale)
Avzam (Toka)
Midraha (Kaldırım)
Mihtava (Yazı masası)
Gerev (Çorap. Arapça "cevrab" kelimesinden)
Tizmoret (Orkestra)
Meşaamem (Sıkıcı)
Ptsatsa (Patlama)
Hayal (Asker)
Mivrak (Telgraf. "Yıldırım" anlamına gelen "Barak" kökünden)
Lavlav (Pankreas)
Haftaa (Sürpriz)
Totah (Silah olarak top)
Akiv (İzlenebilir, net)

Parpar (Kelebek)
Avak Srefa (Barut)
Mitriya (Şemsiye. "Yağmur" anlamına gelen "matar" kelimesinden)
Tatspit (İzleme, Seyir)
Mevulval/Mebulbal (Kafası karışmış)
Koah (Enerji)
Aviron (Uçak)
Tekes (Tören)
Gahama (Kapris)
Misrad (Ofis, Bakanlık)
Sartan (Kanser. Arapça "saratân" ile aynı kökten)
Ahada (Sempati)
Goal (Tiksinti)
Pail (Aktif. Arapçadaki "fâil" ile aynı kökten)
Meanyen (İlginç, Enteresan)
Tapuz (Portakal. İbranicedeki tapuah [elma] ve zahav [altın] kelimelerinin birleşiminden: "Altın Elma")
Afna (Moda)
Hatshara (Açıklama, Beyan, Resmî Demeç)
Tahşir (Şırınga)
Mivreşet (Fırça)
Hayzer (Yaratık)
Psanter (Piyano)
Katava (Gazete Yazısı, Haber)
Megahets (Ütü)
Timron (Tatbikat, Manevra. Arapça "temrîn" kelimesinden)
Mişmiş (Kayısı. Arapça aynı anlamdaki "mişmiş" kelimesinden)
Banana (Muz. İngilizce aynı kelimeden)
Kartis (Kart)
Teatron (Tiyatro)
Litef (Şefkat göstermek. Arapça "lutf" kökünden)

Ben-Yehuda'nın bizzat türettiği ve ısrarla dolaşıma sokmaya çalıştığı bazı kelimeler ise yaşamamış, zamanla unutularak terk edilmiştir:

Parka (Ordu Birliği)
Avhemets (Oksijen)
Makolit (Gramofon)
Badura (Domates)

İbranice Dil Komitesi'nin diğer üyeleri de -Eliezer kadar olmasa da- kelime çalışmalarına katkıda bulunuyordu. Tarbut (kültür), kviş (yol) ve tapil (parazit) bu kelimelerden bazılarıydı. Tapil, doğrudan doğruya, Arapçadaki "tufeylî" kelimesinden alınmıştı.

Verem ve Difteri Kurbanları

1891 sonbaharı ve devam eden aylar, Ben-Yehuda ailesinde ölümün kol gezdiği bir zaman dilimi oldu. 25 Eylül günü, Eliezer'in eşi Devora, Kudüs'teki evlerinde tüberküloz sebebiyle hayata gözlerini yumdu. Tüberkülozu eşinden kapan Devora ölünce, Ben-Yehuda günlüğüne şu notu düştü: "İşte onunla bu yüzden evlenmek istememiştim. Onu korumak istiyordum."

Devora'nın kız kardeşi Paula, her anlamda ablasının yerini alacaktı.

Ölümünden hemen önce, Devora o sırada Moskova'da kimya tahsili yapan kız kardeşi Paula'ya bir mektup yazmıştı: "Kraliçe olmak istiyorsan, hemen Kudüs'e koşup gel ve prensimle, Eliezer'imle evlen!" Henüz 18 yaşındaki Paula, mektubu aldığında büyük bir şaşkınlık geçirmiş ve ne diyeceğini bilememişti. Kısa süre sonra, Kudüs'ten ikinci bir mektup daha geldi. Bu defa yazan Eliezer'di.

Paula'ya ablasının ölümünü haber veriyor, onun vasiyeti uyarınca kendisiyle evlenmesi için de teklifte bulunuyordu.

Paula, durumu babası Şlomo Naftali Herz Yonas'a açtığında, yaşlı adam kesin bir dille karşı çıktı. Diğer kızının da uzaklarda tüberkülozdan ölme ihtimali kendisini tedirgin etmişti. Oysa öksüz kalan yeğenlerini düşünen Paula, zihninde bu evliliğe çoktan meyletmişti. Nihayet onun ısrarıyla, Yonas ailesi neticeye razı olmak durumunda kaldı.

Devora'nın henüz 37 yaşındayken ölümünden birkaç ay sonra, kış mevsiminin ortasında, Ben-Yehuda çiftinin beş çocuğundan üçü, sadece 10 gün içinde difteri salgını sebebiyle öldü. Çocuklardan Avihail dokuz, Şlomit iki, Atara da bir yaşındaydı.

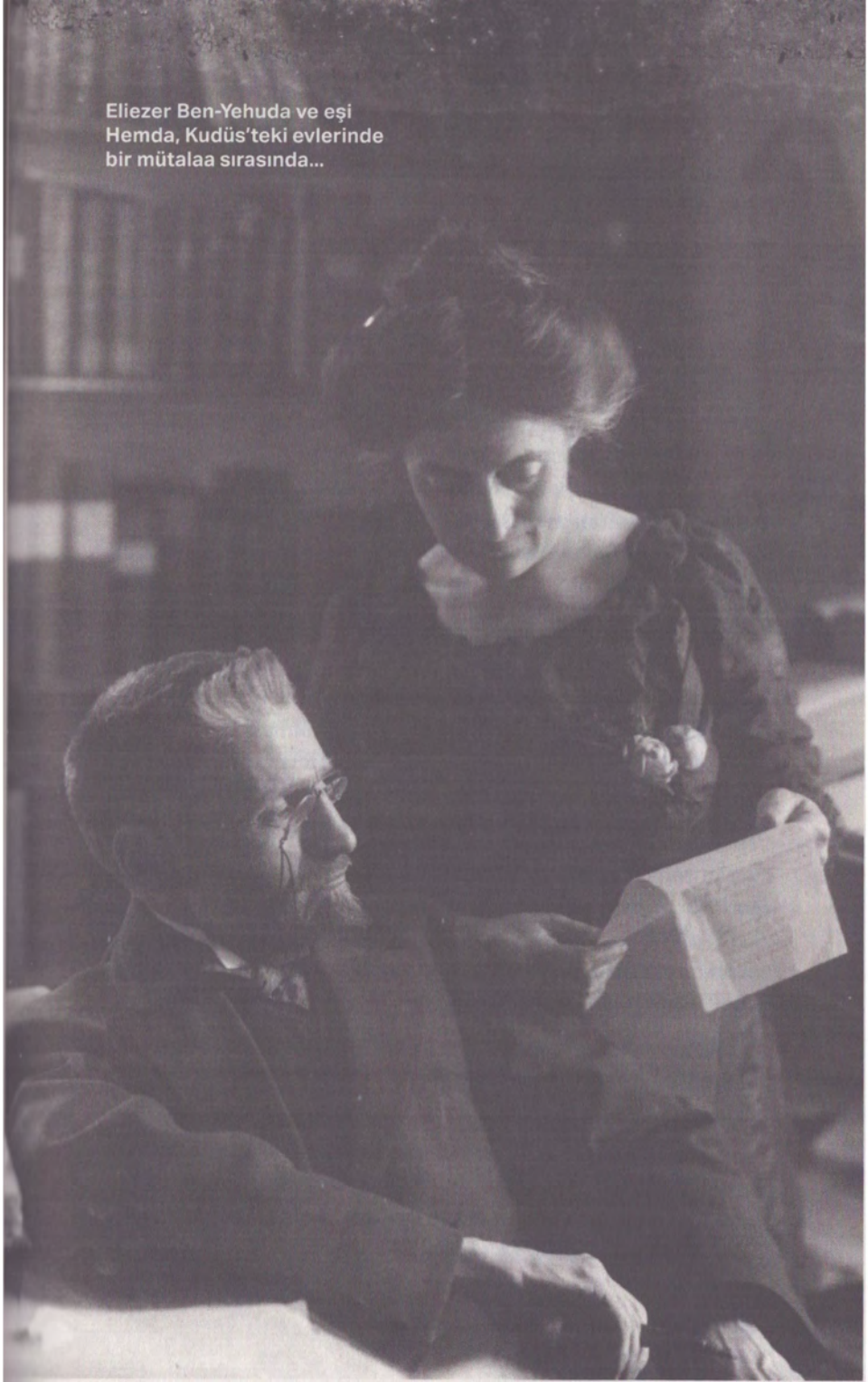
Paula, bu sırada Moskova'da yolculuk hazırlıklarıyla meşguldü. Baba Yonas, radikal bir karar vermişti: O da bütün ailesini yanına alıp kızına eşlik edecek ve Yonaslar bundan sonra Filistin'de yaşayacaktı.

Her Şeyiyle Yeni Bir Hayat

Yonas ailesi Moskova'dan trenle Odessa'ya geçmiş, oradan da gemiyle İstanbul'a gelmişti. Eliezer, sağ kalan çocukları İtamar ve Yemima'yı arkadaşlarından birine bırakarak İstanbul'a gitti. Yonasları karşıladı, sonra da hahambaşılıkta düzenlenen dinî törenle Paula'yı nikâhına aldı. İşlemler, bu defa son derece kolay olmuştu.

Paula, mektuplaşmalarından birinde Eliezer'e: "Bana İbranice bir isim bulalım" demişti. Eliezer de ona "güzel" anlamına gelen "Hemda"yı uygun görmüştü. Paula bu yeni ismi hemen benimsedi, nikâh akdinden itibaren artık Hemda Ben-Yehuda'ydı.

İstanbul'dan bindikleri gemiyle İzmir ve İskenderiye üzerinden Yâfâ'ya gelen aile, Filistin'e ayak bastığında, takvimler 15 Nisan 1892'yi gösteriyordu.

Eliezer Ben-Yehuda ve eşi Hemda, Kudüs'teki evlerinde bir mütalaa sırasında...

Paula, kendisinden 15 yaş büyük bir adamla, yepyeni bir hayata başlıyordu. Moskova'nın kozmopolit ve lâdînî ortamından Kudüs'ün atmosferine girecek, ekonomik anlamda ciddi sıkıntılarla yüzleşecek, ablasının iki öksüz çocuğuna annelik edecek, hepsinden de önemlisi hiç bilmediği yepyeni bir dili öğrenecekti. Seküler Rus kültürüyle yetişmiş bir genç kız için tüm bunlar zor aşamalardı.

Eliezer'in Hemda'ya öğrettiği ilk İbranice kelime "mafteah"[68] oldu. Bu bilinçli bir tercihti. Zira Hemda için, 19 yaşında başladığı yeni hayatının da anahtarı olacaktı bu kelime. Sıra dışı bir dil yeteneğine sahip olan Hemda, sadece altı ay içinde mükemmel biçimde İbranice konuşmaya başlayacak, ardından dil çalışmalarında kocasının sağ koluna ve has yardımcısına dönüşecekti. İbranicenin yeniden diriltilme sürecinde, Hemda'nın perde arkasındaki rolü, zannedilenden çok daha önemli ve kritikti.

Eliezer, genç karısını Kudüs'teki arkadaş ortamına tanıtırken, hiçbiri onun bu kadar kısa süre içinde İbraniceyi kavrayabileceğini düşünmemişti. Ancak Hemda, herkesi şaşırtmıştı. Onun gösterdiği gelişim, Eliezer'in İbranicenin ana dil olması konusundaki ısrarının ve bu işin aslında çok kolay olduğu yönündeki iddialarının pratik bir ispatıydı.

Hemda, Kudüs'e gelişinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra, Eliezer'in yönlendirmesiyle gazetecilik mesleğine de başladı. 26 Ağustos 1951'deki ölümüne kadar gazeteciliği hiç bırakmayan Hemda, şahit olduklarını sürekli kayda geçiren dikkatli bir arşivciydi aynı zamanda. Kullanmayı en sevdiği mahlas da "Şoşana Levana"ydı, yani "Beyaz Gül".

Ablasının iki çocuğuna annelik yapan Hemda, Eliezer'e altı evlat verdi. Bunlardan Devora ve Ehud, bebekken öldüler. Ada, Ehud Şlomo, Devora Dola ve Tsilpa ise yetişkinlik çağlarına ulaştı. Devora Dola, 2004'te 102 yaşında öldüğünde, "Dünyanın en yaşlı, ana dili İbranice olan insanı" unvanını taşıyordu.

---

[68] "Anahtar."

Dili Kutsamak

Eliezer Ben-Yehuda, bütün gücüyle İbraniceyi diriltmeye, sokaklarda konuşulan bir dil hâline getirmeye ve Yahudilerin kültürel ortak paydasına dönüştürmeye çabalarken, Kudüs'ün dindar Yahudi muhitlerindeki muhalifleri ve düşmanları da çoğalıyordu. Onlara göre, İbranice kutsal bir dildi ve gündelik işler için kullanılması uygun değildi. İbranicenin konuşulur hâle gelmesi ve "süflî" dünyalık işlere aracı kılınması ise, bir nevi dine ve inanca ihanetti. Dindarlar meseleye böyle baktığından dolayı, Ben-Yehuda "sapkın" olarak görülüyor, yaptığı her iş de Kudüs Yahudileri arasında nefret uyandırıyordu.

1893'te, çiftin ilk çocukları Devora'nın doğumundan hemen sonra, Hemda'nın babası Şlomo Yonas, *Ha-Tsevi*'ye Yahudileri birlik olmaya teşvik eden bir yazı yazdı. Yonas'ın kullandığı "Ayağa kalkmalı ve ilerlemek için gücümüzü kullanmalıyız" şeklindeki ibare nedeniyle, –gazetenin imtiyaz sahibi olduğu için– Eliezer gözaltına alındı ve iki hafta nezarethanede kaldı. Eliezer'in yakın dostu Nisim Behar devreye girmiş, onun kefaletle salıverilmesini sağlamıştı. Eliezer'i, "gazetesinde hükûmete karşı ayaklanma çağrısı yaptırdığı" gerekçesiyle Osmanlı yönetimine şikâyet eden ve gözaltına alınmasını sağlayanlar da, Kudüs'teki bazı dindar Yahudilerdi.

O günlerde Ben-Yehuda ailesine yönelik öfke öylesine canlıydı ki, henüz 11 yaşındaki Ben-Siyon, Kudüs'ün dar sokaklarından birinde Yahudi çocuklar tarafından kuşatılmış, onların "Baban hak ettiğini buldu, şimdi suçlularla birlikte hapiste!" şeklindeki tacizlerine maruz kalmıştı. Çocuklar bunları söylerken, bir yandan da Ben-Siyon'un etrafında dönerek sevinç içinde dans ediyordu.

Eliezer serbest bırakıldıktan sonra, Nisim Behar, bizzat kendi evinde düzenlediği bir toplantıda, Kudüs hahambaşılık temsilcilerini ve Yahudi cemaatinin önde gelen üyelerini ağırladı. Toplantı, Eliezer ve eşinin yeniden cemaate kabul edilme töreniydi.

Arka planda ise, Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşimlerinin en büyük finansörü Baron Rothschild'den Kudüs Yahudilerine gönderilen tek cümlelik telgraf vardı: "Siz duanıza bakın!" Baron, yaşanan gerilimde açık bir şekilde Eliezer'in yanında yer alınca, dindar Yahudilerin -en azından resmî temsilcilerinin ve üst düzey isimlerin- kavgayı sona erdirmekten başka çaresi kalmamıştı.

Eliezer'in Hayal Kırıklığı

Politik Siyonizmin modern dönemdeki kurucu lideri Theodor Herzl, 1896'da *Der Judenstaat*[69] adlı meşhur kitabını yayımladığında, Eliezer Ben-Yehuda bunu şaşkınlık ve memnuniyetle karşıladı. Zira Eliezer'in çok yakından takip ettiği Herzl, daha önceki yıllarda Kudüs ve Filistin'i vatan olarak benimsemiş bir siyasal harekete oldukça mesafeli duruyordu. Hatta bir makalesinde, yargılanması Avrupa çapında sansasyona dönüşen ve aldığı cezayla birçok Yahudi'nin dinî ve millî kimliğini keşfetmesine sebep olan Fransız Yahudi asker Alfred Dreyfus'un "muhtemelen suçlu" olduğunu bile ima etmişti. Herzl, bir başka makalesinde, Yahudilerin Filistin topraklarında coğrafî bir vatan arayışına girmesini "çocukça" bulduğunu da belirtmişti. Tüm bunların ardından, Herzl'in fikirlerini değiştirmesi ve Yahudilerin Filistin topraklarını yurt edinmesini savunması, Ben-Yehuda'yı elbette şaşırtıp sevindiriyordu.

Herzl'in yazdığı Yahudi Devleti, Siyonist işgalin manifestosuydu.

Eliezer, 29-31 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde toplanan Birinci Siyonist Kongre'ye iştirak etmeyi de düşündü. Ancak giderek kötüleşen sağlığının yanı sıra, Osmanlı hükûmetinin böyle

[69] "Yahudi Devleti."

bir toplantıya katılmasına müsaade etmemesi yüzünden Kudüs'ten ayrılamadı.

Theodor Herzl

Katılamasa da Siyonist Kongre, Eliezer'i çok heyecanlandırmıştı. Yıllardır hayal ettiği şeylerin tartışılıp karara bağlanacağını, İbranicenin Yahudilerin anadili olarak benimseneceğini ve dünya çapında bu yönde bir seferberlik başlatılacağını ümit ediyordu. Ancak sonuç bildirgesinde "Yahudilerin ortak dili" şeklinde herhangi bir başlık yoktu. Bu konuya hiç girilmemesi, Ben-Yehuda'yı büyük bir üzüntüye sevk etti. Kongreye dair haberleri okurken, karısı Hemda'ya dert yanmıştı: "İbraniceden neden söz etmiyorlar? Yahudiler kendi aralarında nasıl anlaşacak?" Bu soruların cevabını, ertesi yıl bizzat Theodor Herzl'in kendisinden alacaktı...

Yıllar süren yoğun çabalara rağmen, İbranicenin Yahudiler arasındaki ortak dil olması konusunda hâlâ ciddi bir direniş ve ayak sürüme mevcuttu. Dindar Yahudilerin "manevî" gerekçelerle sürdürdüğü inat, eğitimli sınıflar arasında İbraniceye yönelik bir küçümseme biçiminde kendini gösteriyordu. Örneğin, Litvanya doğumlu meşhur Yahudi yazar Moşe Leib Lilienblum,[70] kendisi İbranice okuyup yazabilmesine rağmen, İbranicenin günlük

[70] Rus İmparatorluğu'nun batısında yer alan -günümüzde Litvanya'ya bağlı- Kedainiai şehrinde dünyaya gelen Moşe Leib Lilienblum (1843-1910), koyu bir dinî eğitimin ardından seküler Yahudiliğe geçiş yapmıştı. "Siyon Âşıkları"nın kurucularından olan Lilienblum, ölümüne kadar Odesa şehrinde teşkilâtın sekreterliğini yürüttü.

Birinci Siyonist Kongre, 29-31 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde toplanmıştı. Kongre, İsrail'in kurulmasına giden sürecin dönüm noktalarından biridir.

hayatta iletişim dili olmasına şüpheyle yaklaşıyordu. Almanca ve Fransızcayı tercih eden Lilienblum, açıkça "İbranicenin devri artık geçti" diyordu.

Moşe Leib Lilienblum

Filistin'e göç eden Aşkenaz Yahudiler de kendi aralarında konuştukları Yidiş diyalektiğini bırakmada son derece gönülsüz davranıyordu. Hatta "Tanrı, hafta içi Yidiş, Şabat günü ise İbranice konuşur" deyimini sürekli tekrarlamaktan keyif alıyorlardı. Sefaradlar ise günlük konuşmalarında Türkçe ve Arapçayı yaygın biçimde kullanıyor, İbraniceyi sokağa indirme konusunda hiç acele etmiyordu.

Paris ve Londra'ya Seyahat

Hemda Ben-Yehuda

Hemda, 1897'nin sonlarında ağır bir sıtmaya yakalandı. Kudüs'te göründüğü doktorlar, hastalığın iklimden ve atmosferden çok etkilendiğini, Avrupa'ya yapacağı bir seyahatin kendisine iyi geleceğini söylediler. Küçük çocuklarını Ben-Siyon ve Yemima'ya emanet ederek, 1898'de bir bahar sabahı, Orenoc adlı bir Fransız gemisiyle Akdeniz'e açıldılar.

Bu seyahat, Hemda'nın tedavisi için planlanmış olsa da aslında Eliezer için hem geçmişe hem de geleceğe uzanan anlamlar taşıyordu. Tam 30 yıl sonra, yeniden ve dilediği kadar kalmak üzere Paris'e gitmenin heyecanını duyacaktı. En önemlisi de şehrin Yahudi ileri gelenleriyle buluşacak, onlarla Filistin'in geleceğini konuşacaktı.

Max Nordau

Ben-Yehuda, eşiyle birlikte toplam dört hafta kaldığı Paris'te, çok sayıda şair, yazar ve entelektüelin yanı sıra Yahudi cemaati içinde önemli mevkilere sahip üç kişiyle görüşme yapmıştı:

Bunlardan ilki felsefeci ve yazar Max Nordau[71] idi. Theodor Herzl'in yakın dostu olan Nordau, Birinci Siyonist Kongre'nin toplanmasında, davetli

[71] Bir hahamın oğlu olarak Budapeşte'de dünyaya gelen Max Nordau (1849-1923), Siyonist Organizasyonu'nun kurucularındandı. Kaleme aldığı teorik ve felsefi eserlerle Osmanlı çöküş dönemi düşünür ve entelektüellerini etkilemişti. Bilhassa İkinci Meşrutiyet sonrasında çok sayıda ismin onu dikkatle okuduğu görülür.

listelerinin hazırlanmasında ve organizasyonun gerçekleştirilmesinde aktif rol oynamıştı. Eliezer, onunla görüşürken Herzl'e şahsen ulaşabileceği bir vesile bulmayı umuyordu.

Narcisse Leven

İkinci isim, tanınmış avukat ve bürokrat Narcisse Leven[72] oldu. Leven, İbranicenin konuşma diline dönüştürülmesi fikrine karşıydı, ama İbranice lügat konusunda Ben-Yehuda'ya yüklü miktarda bağışta bulundu. Paris'ten ayrılmadan önceki ikinci görüşmelerinde, Leven, İbranicenin konuşma dili olmasını niçin istemediğini de Eliezer'e açıkladı: "Filistin'deki hahamlardan çekiniyoruz. Kurduğumuz okullarda Ortodoks dindarlığın uygulandığını görmek istiyorlar. Her şeye karışıyorlar ve her şeyi de kendileri yapmak istiyorlar!"

Ve elbette Baron Rothschild. Eliezer, daha öğrencilik yıllarından itibaren kendisine sahip çıkan, her zaman cömertçe yardımda bulunan ve saldırılara karşı kendisini koruyan velinimetini ziyaret etmeden Paris'ten ayrılamazdı. Uzun ve ayrıntılı bir görüşme yaptılar. Baron, Eliezer'in –uzaktan uzağa zaten takip ettiği– çalışmaları hakkında yaptığı bilgilendirmeyi dinledi.

Baron Rothschild

[72] Almanya'nın Krefeld şehri yakınlarındaki Ürdingen'de doğan Narcisse Leven (1833-1915), çocukluk yıllarında ailesiyle birlikte Paris'e yerleşti ve Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk okudu. Alliance Israélite Universelle'in kurucuları arasında yer alan Leven, 1863-1883 arasında kuruluşun genel sekreteri, 1883-1898 arasında başkan vekili, 1898'den sonra da başkanı olmuştur.

Çıkarken, ona şu uyarıda bulundu: "Dikkatli ol ve milliyetçi yazılarınla Türkleri rahatsız etme!"

Israel Zangwill

Paris'te tam bir ay kalan Eliezer ve artık belirgin ölçüde iyileşmiş olan Hemda, yaza doğru, yağmurlu bir günde Londra'ya ulaştılar. Burada bulundukları iki ay, özellikle Eliezer için çok verimli geçti: Baron Lionel Walter Rothschild'in[73] referansıyla British Museum'da çalıştı, eski eser koleksiyonlarını ayrıntılı biçimde taradı, çok sayıda kelimenin kökenine dair yeni bulgulara ulaştı, notlarındaki eksikleri tamamladı.

Eliezer ve Hemda, Londra'da kaldıkları sırada, 1897'deki Kudüs ziyareti sırasında tanıştıkları İngiliz Yahudi yazar Israel Zangwill[74] ile de bir araya geldi. Zangwill, evinde verdiği partide Ben-Yehuda çiftini Londra'nın birçok önde gelen simasıyla bizzat tanıştırdı.

---

[73] Yahudi banker sülalesi Rothschildlerin İngiltere koluna mensup olan Baron Lionel Walter Rothschild (1868-1937), dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour (1848-1930) tarafından kaleme alınan 2 Kasım 1917 tarihli meşhur mektubun muhatabı olarak tarihe geçmiştir. "Balfour Deklarasyonu" adıyla bilinen mektup, İngiliz hükûmetinin Yahudilere Filistin topraklarını yurt edinmeleri için bütün desteği vereceğini taahhüt ediyordu.

[74] Litvanya kökenli bir aileye mensup olan Israel Zangwill (1864-1926), başlangıçta Theodor Herzl'in en yakın çalışma arkadaşlarındandı. Bilahare İsrail'in resmî tarih tezinin de temeline yerleştirilen "Topraksız bir halk için, halksız bir toprak" cümlesi, Zangwill'in diliyle şöhret kazanmıştı. İlk kez, İngiltere'de Siyonizmin erken dönem destekçilerinden Lord Shaftesbury'nin 1853 tarihli bir mektubunda geçen ifade, "topraksız bir halk" olan Yahudilerin, "halksız bir toprağa" yani kimseciklerin yaşamadığı Filistin'e yerleştirilmesini savunmak için kullanılıyordu. Israel Zangwill, Ben-Yehudalarla ilk kez tanıştığı Kudüs ziyareti sırasında, Filistin topraklarının "tıka-basa" Araplarla dolu olduğunu görmüştü. Sonrasında görüşlerini tamamen değiştiren Zangwill, Herzl'in 1904'teki ölümünden sonra ana akım Siyonizmden tamamen koparak, Yahudiler için Filistin'e yerleşmeyi şart olarak görmeyen "Bölgesel Siyonizm"i kuracaktı.

Bunlardan biri olan genç siyasetçi Herbert Samuel,[75] Eliezer ve Hemda ile yakından ilgilenmiş, onlara Filistin'le ilgili sorular sormuş, cevaplarını dikkatlice dinlemişti. Samuel, yıllar sonra Eliezer'in karşısına –Londra'da görüştükleri sırada kimsenin aklının ucundan bile geçmeyecek– bambaşka bir sıfatla çıkacaktı.

Ben-Yehuda çifti, Kudüs'e dönüş yolunda yeniden Paris'e uğradı. Eliezer, British Museum'da topladığı yeni belgeler ve bulgularla, bir ay boyunca Millî Kütüphane'de çalışarak İbranice sözlüğünün hazırlıklarına devam etti.

Theodor Herzl'in Peşinden

Eliezer Ben-Yehuda, Paris'ten ayrılmadan önce Max Nordau ile bir kez daha görüşmüş, ona Filistin topraklarında İbranicenin yaygınlaştırılması için yapılması gerekenleri detaylı biçimde anlatmıştı. Nordau, Eliezer'i dikkatle dinledikten sonra, "Tüm bunları bana değil, Herzl'e anlatmalısın" diyerek, Eliezer ve Hemda'yı İsviçre'nin Basel şehrine götürdü.

Theodor Herzl, bu sırada İkinci Siyonist Kongre[76] için yapılan hazırlıklara nezaret etmek üzere Basel'deydi. Nordau ve Ben-Yehudalar, kongrenin düzenleneceği tiyatro salonuna vardıklarında, Herzl'in son anda çıkan bazı pürüzleri halletmek üzere Viyana'ya geçtiği haberini aldılar. Nordau, Herzl'e bir yıldırım telgraf gönderip, kendisiyle görüşmek için Viyana'ya geleceklerini bildirdi; ardından ilk trene atlayıp Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkentine gittiler.

Her açıdan yorulmuş olarak Herzl'in Viyana'daki evine ulaştıklarında, kapıyı karısı açtı ve onlara şu haberi verdi: "Kocam, İmparator Wilhelm ile görüşmek üzere Bad Ischl'e gitti, onu orada Drei Königs Hotel'de bulabilirsiniz." Bu tatsız sürpriz hepsinin

---

[75] Herbert Samuel (1870-1963), İngiltere tarihinin ilk Yahudi bakanıdır. İngiliz siyasetçiler arasında Siyonizmin destek kazanmasında büyük rol oynamıştır.

[76] İkinci Siyonist Kongre, 28-31 Ağustos 1898'de Basel'de toplanmıştır.

Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm, kendisinden Filistin'le ilgili bir söz koparmak için büyük gayret sarf eden Theodor Herzl'e iki kısa randevu dışında yüz vermemişti.

moralini bozmuştu, ama yola devam etmekten başka çareleri de yoktu. Herzl'e bir yıldırım telgraf daha çekip Bad Ischl'e gitmek için istasyona koştular, ama treni kaçırmaları yüzünden, sonraki trenin vaktini beklerken uzun saatler geçti. Nihayet yorgun-argın Drei Königs Hotel'in kapısından içeri girdiklerinde, resepsiyon görevlisi kötü haberi verdi: "Bay Herzl sizi epey bekledi, ama gelmediğiniz için Viyana'ya döndü."

Artık köşe kapmacaya dönüşen bu zorlu seyahat temposu nedeniyle oldukça yorulan ve sağlığı kırılganlaşan Eliezer Ben-Yehuda, Herzl'in peşini bırakmaya ikna olmuştu. Hemda ile birlikte rotayı Osmanlı başkentine çevirdi. İstanbul'da, *Ha-Tsevi*'nin yayın süreciyle ilgili bazı resmî pürüzleri gidermek ve onay süreçlerini tamamlamak istiyordu.

İstanbul'da kısa süreli kalmayı planladıkları hâlde, ağır bir rahatsızlık geçiren Eliezer, sonraki birkaç hafta boyunca yataktan bile kalkamayacak durumdaydı. İlginç bir tesadüf eseri, tam bu sırada Theodor Herzl, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yapmakta olduğu kapsamlı seyahati "gazeteci" sıfatıyla izlemek üzere İstanbul'a gelmişti. Peşinde koştuğu kişi bu defa Eliezer'in ayağına kadar gelmiş olmasına rağmen, hastalığı sebebiyle görüşme yine gerçekleşmedi.

Tamamen toparlanıncaya kadar İstanbul'da kalmaya devam eden, bu süre zarfında da Yahudi cemaatinin yakın ilgisine mazhar olan Eliezer Ben-Yehuda, karısı Hemda'yı Kudüs'e gönderdi. Herzl de o arada İmparator'un peşinden Kudüs'e kadar gitmiş, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi için desteğini kazanmaya çalıştığı Kayser Wilhelm'le ayaküstü bir görüşme dışında sıcak temas sağlayamamıştı. Eliezer, Herzl'in Kudüs dönüşü doğrudan Viyana'ya geçeceğini öğrenince, Şark Ekspresi'ne atlayıp yeniden soluğu Avusturya-Macaristan payitahtında aldı.

"İbraniceyi Konuşma Dili Yapma Düşüncesi, Deli Saçması!"

1898'in soğuk bir kış gününde, Eliezer Ben-Yehuda ile Theodor Herzl, Viyana'da nihayet karşı karşıya geldiler. Eliezer'in sergilediği sevgi, saygı ve hayranlığına rağmen, Herzl, karşısındaki adamı ciddiye alınmaya bile değer görmemişti. Herzl, yarım saatten daha az bir vakit ayırmaya ancak tenezzül ettiği muhatabı hakkında günlüğüne şu notu düşecekti: "Ben-Yehuda isimli heyecanlı bir genç, bugün benimle görüşmeye geldi. İbranicenin konuşma dili olabileceğini düşünecek kadar çılgın!" Herzl, açık bir istihfaf tezahürü olarak, Ben-Yehuda'dan "genç" diye bahsediyordu, ama kendisi ondan iki yaş küçüktü.

Eliezer, Politik Siyonizmin karizmatik kurucusuna İbranicenin Filistin'deki Yahudilerin konuşma dili olması gerektiği yönünde ısrar ettikçe, Herzl geri adım atmıyordu: "Biz şimdilik Yahudilerin

Theodor Herzl, Yahudiler arasındaki iletişim ve konuşma dilinin Almanca olması gerektiğini düşünüyordu. Ona göre İbranice ısrarı "deli saçması"ydı.

Filistin'e yerleşmelerini sağlayalım. Orada birkaç nesil yaşadıktan sonra, hangi dili isterlerse onu konuşsunlar."

Theodor Herzl, İbraniceyi Yahudilerin ortak dili yaptıkları takdirde, Filistin'in izole bir Yahudi gettosuna dönüşeceğinden endişe ediyordu. Doğu Avrupa'da Yidiş bu etkiyi meydana getirmiş, Yahudileri kendi sosyal ve kültürel çevrelerinin içine hapsetmişti. Kurulacak Yahudi devletini, kültürel açıdan, kantonlara bölünen "İsviçre modeli"ni örnek alarak şekillendirmek isteyen Herzl'e göre, "diller konfederasyonu" tecrübe edilebilirdi. Ama illa şart ise, Yahudilerin ortak iletişim dili Almanca olmalıydı. Herzl, İbranice ısrarını "deli saçması" olarak niteliyordu. Hatta bir mektubunda şunu yazmıştı: "Aramızda, tren bileti alabilecek kadar İbranice bilen var mı ki?" Hâlbuki vardı, ama Herzl onu ciddiye almamıştı.

Eliezer Ben-Yehuda, Birinci Siyonist Kongre'de İbranicenin neden gündeme bile getirilmediği sorusunun cevabını, böylece bizzat muhatabından ve acı bir şekilde almış oluyordu.

Herzl'in savunduğu Uganda Planı, Siyonist cephede büyük sarsıntı meydana getirmişti.

Karşılaştığı aşağılayıcı muamele ve kapıları tamamen kapatan ters tavra rağmen, Eliezer'in Theodor Herzl'e olan hayranlığında azalma olmamıştı. Hatta 1903'te Herzl, meşhur Uganda Planı'nı[77] ortaya attığında, onu kayıtsız-şartsız destekleyenlerden biri de Ben-Yehuda'ydı.

Konuyu gündeme taşıyan Eliezer, "Yahudilere bir yurt bulunması için birilerinin kurban edilmesi gerekiyorsa, ben Kudüs'ten ayrılmaya hazırım" diyordu. Hemda ise, Afrika'daki hayatın zorluklarından dem vuruyordu. Uganda'nın tartışıldığı dönemde, Filistin'deki Yahudi yerleşimlerinde yaşayan kadınların neredeyse tamamı plana karşıydı. Yahudi kanına Afrikalı kanının karışacağından, böylece nesillerinin saflığının bozulacağından korkuyorlardı.

---

[77] Kudüs'ü ve Filistin'i ziyaretinden sonra, Arap nüfus yoğunluğundan dolayı Yahudilerin buraya kitlesel olarak göç ettirilemeyeceğine kani olan Theodor Herzl, 22 Ekim 1902'de İngiliz Koloniler Bakanı Joseph Chamberlain ile bir görüşme yapmıştı. Yahudiler için Sina Yarımadası'nın kuzey kıyısındaki Arîş bölgesini veya Kıbrıs adasını yurt olarak talep eden Herzl, İngiliz muhatabı tarafından kibarca reddedildi. Chamberlain, 24 Nisan 1903 günü tekrar görüştüğü Herzl'e daha ilginç bir teklif sundu: "Yahudileri, Doğu Afrika'da Uasin Gishu Platosu'na yerleştirelim." Chamberlain'i şaşkınlıkla dinleyen Herzl, İngiliz bakan konuşup bölgeyi anlattıkça, özellikle o dönemde büyük zorluklar yaşayan Romanya ve Rusya Yahudilerinin acilen iskân edilebileceği bir toprak olarak Afrika'yı makul görmeye başladı. Söz konusu plato Kenya sınırları içinde yer almasına rağmen, bölgeye -yine İngilizlerin döşediği bir demiryolu ağının yardımıyla- sadece Uganda üzerinden ulaşılabildiği için, Chamberlain'in Herzl'e sunduğu tasarı "Uganda Planı" adıyla şöhret buldu. Bizzat Herzl ise günlüğüne -Kenya'nın başkentine atıfla- "Nairobi Planı" başlığını atmıştı. Uganda Planı, 23-28 Ağustos 1903 tarihlerinde toplanan Altıncı Siyonist Kongre'nin gündemine bomba gibi düştü. Uzun tartışmaların ardından yapılan oylamada 295 delege tasarı lehine, 178 delege de aleyhine oy kullanırken, 98 kişi çekimser kalmayı tercih etti. Theodor Herzl'in 3 Temmuz 1904'teki ölümüyle birlikte Uganda Planı rafa kaldırıldı, Siyonist proje yönünü yeniden Filistin'e çevirdi.

Eliezer Ben-Yehuda'nın Uganda Planı'na fanatik taraftarlığı Siyonizm cephesi içinde öylesine büyük bir panik meydana getirmişti ki, Herzl karşıtı Siyonist Yahudiler, Menahem Ussishkin'i[78] Kudüs'e göndererek Eliezer'i iknaya çalıştılar. Ussishkin'in misyonu, elbette başarısızlığa uğramaya mahkûmdu.

Menahem Ussishkin

İkinci "Yükseliş" ve İbranice

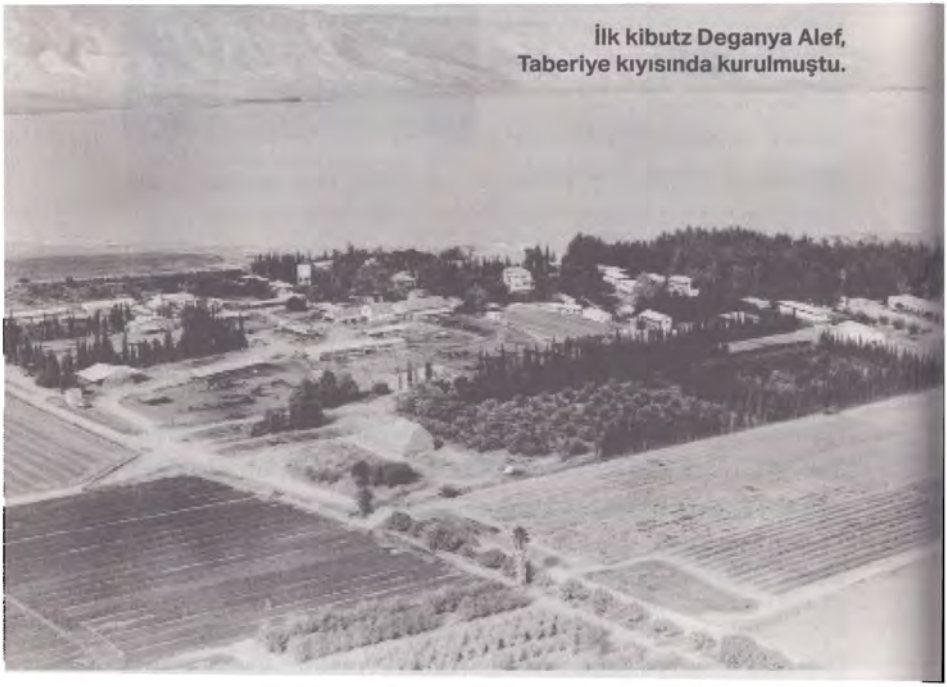
1904-1914 yılları arasında, Filistin toprakları bilhassa Rus İmparatorluğu'nun çeşitli noktalarından yoğun bir Yahudi göçüne daha sahne oldu. Rusya'da Yahudilere yönelik saldırı ve baskıların sonucunda yaşanan bu süreç, "İkinci Aliya" olarak adlandırıldı. Yaklaşık 10 yıl gibi bir zaman diliminde, 40 bin civarında Yahudi'nin Filistin'e yerleştiği tahmin edilmektedir. Ancak bunların yarısından fazlası, daha sonraki yıllarda, bir türlü uyum sağlayamadığı Filistin coğrafyasından ayrılarak dünyanın farklı yerlerine dağılacaktı.

İkinci Aliya'nın en önemli özelliği, Birinci Aliya'nın aksine eğitim düzeyi son derece yüksek Yahudileri Filistin'e taşımasıydı. Çoğunluğunu gençlerin teşkil ettiği bu Yahudiler kanalıyla, Sosyalizm de Filistin'e nakledilmiş oluyordu. Yeni kurulan yerleşimlerle birlikte, artık bölgenin ideolojik haritası ciddi bir dönüşüme uğrayacaktı.

Sosyalizmin doğrudan tesiriyle, Filistin'deki Yahudi yerleşimleri "komün hayatı"nı öngören tarım çiftlikleri biçiminde organize

[78] Belarus doğumlu Menahem Ussishkin (1863-1941), Siyon Âşıkları Cemiyeti'nin Moskova'daki şubesinin kurucularındandı. 1919'da Filistin'e yerleşen Ussishkin, 1923'te Filistin topraklarında Yahudilere gayrimenkul ve arazi satın almaktan sorumlu Ulusal Yahudi Fonu'nun başkanlığını üstlendi ve ölümüne kadar da bu görevde kaldı.

olmaya başladı. "Kibutz"[79] denilen bu çiftlikler, Yahudilerin her açıdan eğitilmesini ve hayata hazırlanmasını hedefliyordu. Hayvancılığın da yapıldığı kibutzlar, aynı zamanda yaz kampları için çok uygun mekânlardı.

İlk kibutz Deganya Alef, Taberiye kıyısında kurulmuştu.

Filistin'de ilk kibutz, Taberiye Gölü'nün güney kıyısında, 1909 yılında kuruldu. Bunu aynı süreçte, kibutzları dışarıdan gelecek her türlü saldırıdan korumak amacıyla, "Ha-Şomer"[80] adlı silahlı teşkilâtların tesisi izledi. Zamanla her kibutz kendi Ha-Şomer birliğini oluşturacak, bunlar ise 1920'de "Hagana"[81] çatısı altında bir araya getirilecekti. İsrail'in kuruluş sürecinde çok sayıda Arap

[79] "Bir araya toplanma" anlamına gelir.

[80] "Koruma" anlamına gelir.

[81] "Savunma" anlamına gelir.

katliamına ve tehcir uygulamasına imza atan Hagana ise, 1948'den sonra İsrail düzenli ordusu bünyesine dâhil edilecekti.

Filistin'de yaşanan bu değişim ve dönüşümler, Eliezer Ben-Yehuda'ya İbraniceyi konuşulur hâle getirme idealini gerçekleştirmek için canlı fırsatlar sunuyordu. Yeni Yahudi göçmenlerin genç, eğitimli ve seküler eğilimli olması sebebiyle, İbraniceye karşı kendilerinde direnç de yoktu. Kibuztlarda ve yeni kurulan diğer yerleşim birimlerinde Eliezer'in önayak olduğu çok sayıda okul, kurs ve ders açıldı. Zaman içinde buralarda İbranice okuyup yazan birçok şair, yazar ve akademisyen yetişecekti.

Yahudilere Dost Bir Arap Aile

Tüm bunlar olurken, Eliezer Ben-Yehuda'nın tüberküloz rahatsızlığı da gittikçe ilerliyordu. Buna rağmen o, günde 18-19 saat durmaksızın çalışıyordu. Kendi kendini motive etmek için masasına şu sözün yazılı olduğu bir levha asmıştı: "Gün kısa, yapılacak iş çok büyük!"

Eliezer Ben-Yehuda, 1881'de Kudüs'e geldiği ilk yıllarda birkaç ev değiştirdikten sonra, nihayet Pamukçular Çarşısı'nın[82] üstünde, iki penceresi Mescid-i Aksâ Külliyesi'ne bakan bir eve yerleşmişti. Ardından, 1897'de Eliezer, karısı Hemda ve çocuklarını Kudüs surlarının dışında, nispeten daha rahat bir eve taşıdı. 1906'dan sonra ise, Ben-Yehuda ailesi, dindar Yahudilerin yaşadığı Mea Şearim Mahallesi'nin hemen kıyısındaki küçük bir sokağın içinde, Araplardan kiraladıkları bir taş binanın

Pamukçular Çarşısı'nın üstündeki evin girişinin bugünkü görünümü...

[82] Arapçada "Sûku'l-Kattânîn."

üst katına yerleşti. Çevresinin sakinliği ve tenha bahçesiyle, burası tam aradıkları yerdi.[83]

Kudüs'te Eliezer Ben-Yehuda ve ailesinin, yaklaşık 13 yıl yaşadığı taş ev.

Ben-Yehudaların yeni evi, Kudüs'ün en köklü Arap ailelerinden Neşâşîbîlere aitti. Ataları 1400'lerin ikinci yarısında Mısır'dan Filistin topraklarına göç eden Neşâşîbî ailesi, zaman içinde Kudüs'te önemli bir mevki kazanmış, ailenin birçok mensubu üst düzey siyasi ve bürokratik makamlara gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma devrinde İngilizlerle ittifak kuran Neşâşîbîler, Siyonist Yahudilerle de oldukça sıcak ilişkilere sahipti. 2 Kasım 1917 tarihli ünlü Balfour Deklarasyonu'yla, İngilizler Filistin topraklarını Yahudilere "söz" verdiğinde bile, Neşâşîbîlerin tavrında bir değişiklik olmamıştı. Buna karşılık, Kudüs'te onlardan çok daha eski bir maziye sahip olan bir diğer eşraf ailesi, Hüseynîler, hem İngiliz manda yönetimine hem de Siyonist işgale direnişle öne çıkmıştı. Elbette bu durum, Neşâşîbîlerle Hüseynîler arasındaki münasebetlere de doğrudan yansıyacak, iki aile arasındaki rekabet husumete dönüşecekti.

---

[83] Eliezer Ben-Yehuda ve ailesinin 10 yıldan fazla bir süre ikamet ettiği ev, daha sonra Alman Freidenberg ailesi tarafından satın alındı. Günümüzde burada, Kudüs'teki Bezalel Sanat Akademisi hocalarından Benjamin Freidenberg yaşamaktadır.

Kültür ve Sanat Sahasına Açılım

Litvanya doğumlu Yahudi heykeltıraş Boris Schatz,[84] 1903'te şahsen görüştüğü Theodor Herzl'e, Filistin'de Siyonist idealler çerçevesinde eğitim verecek bir sanat okulu açılması gerektiğini anlatmıştı. Herzl kısa süre sonra ölünce konu 27 Temmuz, 2 Ağustos 1905 tarihlerinde İsviçre'nin Basel kentinde toplanan Yedinci Siyonist Kongre'nin gündemine taşındı. Delegeler kısa süreli bir istişarenin ardından, söz konusu okulun kuruluşunu prensipte onayladı ve sonuç bildirgesine dâhil etti.

1905'in sonbaharında resmî prosedür ve başvuru süreçleri tamamlanan okul, 1906'dan itibaren "Bezalel[85] Sanat ve Tasarım Akademisi" adıyla öğrenci kabul etmeye başladı. Akademinin kurucusu Boris Schatz, Kudüs'e geldikten hemen sonra Eliezer Ben-Yehuda ile tanışmış, onun İbraniceyi konuşma dili yapma idealini sınırsız şekilde desteklemişti. Ben-Yehuda'nın önerisiyle, Bezalel Sanat ve Tasarım Akademisi'nin eğitim dili İbranice olarak ilân edildi ve sürecin yönetimine de Eliezer getirildi. Ben-Yehuda böylece yoğun bir şekilde İbranice yüksekokul müfredatı hazırlıklarına girişirken, Hemda da Schatz'ın özel sekreteri olarak işe başladı.

Boris Schatz

[84] Öğretmen bir babanın oğlu olan Boris Schatz (1866-1932), Paris'te sanat eğitimi aldıktan sonra Bulgaristan'a geçmiş, Sofya'da heykeltıraşlığa yoğunlaşmıştı. Bulgar Kraliyet Sanat Akademisi Müdürlüğü'ne kadar yükselen Schatz, 1906'da Filistin'e yerleşmiş, bu tarihten itibaren kendisini genç Yahudi göçmenlere sanat eğitimi vermeye adamıştı.

[85] Okula adını veren Bezalel, Yahudi geleneğinde, İsrailoğulları'nın Sina Çölü'ndeki yürüyüşleri sırasında seyyar çadır tapınağı ve bilahare Ahid Sandığı'nı inşa eden baş sanatkârdır.

Bugün hâlâ eğitim-öğretim hayatına devam eden Bezalel Sanat ve Tasarım Akademisi, İsrail'in ilk yükseköğretim kurumudur. Zaman içinde kendi adıyla özdeşleşen bir sanat akımını da doğuran akademi; resim, heykel ve seramik başta olmak üzere, sanatın bütün dallarında öğrenci yetiştirmeyi sürdürmüş ve sürdürmektedir.

Bezalel Sanat ve Tasarım Akademisi'nin Kudüs'teki ilk binası.

Sözlüğün Yayını Nihayet Başlıyor

Eliezer Ben-Yehuda'nın hayatını adadığı "Antik ve Modern İbranice Sözlük" projesi, hem finansal problemler hem de dönemin çeşitli teknik imkânsızlıkları sebebiyle bir türlü hayata geçirilememişti. Bunlara bir de Eliezer'in sağlık sorunları eklenince, süreç tamamen çıkmaza girmişti. 1887, 1895 ve 1900'de üç ayrı teşebbüste bulunan Ben-Yehuda, sözlüğünün basılmasını sağlayamadı.

Nihayet 1908'de, Berlin'de sözlüğün ilk ciltlerinin basımına başlanabildi. Hemda, bu iş için Macaristan'ın başkenti Budapeşte'den

Eliezer Ben-Yehuda, her gün uzun saatlerini geçirdiği çalışma odasında masasının hemen yanına "Gün kısa, yapılacak iş çok büyük!" yazılı bir levha asmıştı.

başlayan uzun bir Avrupa seyahatine çıkmak ve Yahudi cemaatlerini sözlüğün önemine ikna etmek için dil dökmek durumunda kalmıştı. Sonunda, Alman ve Fransız Yahudilerinden toplanan fonlarla, sözlüğün basımı gerçekleştirilebilmişti. Baskı işini, bilhassa dünya dillerinin öğretiminde kullanılan materyal üretiminde uzmanlaşan ünlü Alman yayınevi Langenscheidt üstlendi.

Eliezer Ben-Yehuda, velinimeti Baron Edmond de Rothschild'e ithaf ettiği sözlüğün hazırlıkları sırasında, hayatının o dönemine kadar ziyaret ettiği bütün şehirlerde bulunan tarihî kütüphanelerden topladığı kaynaklardan beslenmişti. "Antik ve Modern İbranice Sözlük" projesi için Moskova, Leningrad, St. Petersburg, Paris, Berlin, Londra, Oxford, Cambridge, Floransa, Parma, Livorno, Padova, Roma, Kahire, İstanbul, Washington, Philadelphia ve New York kütüphaneleri karış karış taranmış, eski eser koleksiyonları gözden geçirilmiş, hepsinin özü süzülerek Kudüs'teki o çalışma masasına taşınmıştı. Ben-Yehuda, sözlüğünü meydana getirirken 40 binden fazla kitabı ve el yazması kaynağı ayrıntılı biçimde taramış, 20 binden fazla kelimeyi kategorize etmişti. Söz konusu kelimelerin kullanımıyla alakalı yaptığı alıntı ve atıf sayısı ise 500 bini buluyordu.

Eser mukaddime cildi ve 16 ilave cilt olmak üzere toplamda 17 cilt olarak tasarlanmıştı. Bunların 5 cildi, Birinci Dünya Savaşı patlak vermeden basılabildi ve Eliezer sadece bunların yayımlandığını görebilmişti. Sözlük projesinin hitama ermesi, ancak 1959 yılında gerçekleşecekti. Hemda, 1951'deki ölümüne kadar, sözlüğün yayımlanması sürecinin içindeydi.

Eliezer, ölümünden önce 6'ncı ve 7'nci ciltlerin tashihlerini tamamlayabilmişti. 8'inci ve 9'uncu ciltler, daha sonra Kudüs İbrani Üniversitesi filoloji uzmanlarından Prof. Dr. Moşe Zvi Segal tarafından bitirildi. Mukaddime ve diğer ciltler ise yine aynı üniversiteden Prof. Dr. Naftali Hertz Tur-Sinai'nin gözetiminde neşredildi. Tur-Sinai, İbranice Akademisi'nin başkanlığını da yapmıştır.

Bu dev sözlük projesinin yanı sıra, Eliezer, 1901'de İbranice-Yidiş-Rusça cep sözlüğü hazırlayıp Kudüs'te bastırmıştı. Bunu 1907'de aynı sözlüğün daha geniş bir versiyonu takip edecekti.

İbranice Sokaklarda

11 Nisan 1909 Pazar günü, tarihî Osmanlı şehri Yâfâ surlarının kuzeyinde, 66 Yahudi aile toplanmış, kurulması planlanan yeni şehirde kimin hangi parseli alacağını belirlemek üzere kura çekiyordu. Paylaşılan arazi, Hollandalı banker Jacobus Henricus Kann[86] tarafından Osmanlı Hükûmeti'nden satın alınmıştı. Osmanlı yönetimi Filistin'de Yahudilere doğrudan toprak ve gayrimenkul satışını kati biçimde yasaklamıştı, ancak araya giren üçüncü şahıslar söz konusu alışverişleri rahatlıkla gerçekleştirebiliyordu. Kann da, Hollanda Krallığı ile Osmanlı Hükûmeti arasındaki müspet ilişkileri kullanarak, Akdeniz sahilindeki bu araziyi kolaylıkla satın almış, ardından Filistin'deki Siyonistlere devretmişti.

Jacobus Henricus Kann

Kısa süre sonra Tel Aviv[87] adını alacak olan şehrin temelleri atılırken, aileler beyaz ve gri deniz kabuklarını sırayla çekerek parselleri bölüştüler. Beyaz kabuklarda şahıs isimleri, grilerde de parsel numaraları yazıyordu.

---

[86] Jacobus Henricus Kann (1872-1944), Hollanda'nın Lahey kentinde, zengin bir Yahudi ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. 1897'deki Birinci Siyonist Kongre'ye gözlemci sıfatıyla katıldıktan sonra Theodor Herzl'le şahsî yakınlık kurdu, 1923'te Filistin'e yerleşti. Bu süreçte Filistin'de yaşananları gözlemleyen Kann, Siyonist Hareketin tasarruflarını ve Araplara yönelik tutumunu sert biçimde eleştirdi.

[87] "Bahar Tepesi" anlamına gelir.

Ortadoğu yakın tarihinin dönüm noktalarından biri: 11 Nisan 1909 günü, Akdeniz kıyısında toplanan 66 Siyonist Yahudi aile, Tel Aviv adını alacak şehrin parsellerini paylaşmak için kura çekerken...

Tel Aviv'in kuruluş fikrinin perde arkasında, Belarus doğumlu Yahudi pırlanta tüccarı Akiva Arye Weiss[88] bulunuyordu. "Ahuzat Bayit"[89] adını verdiği bir konut projesi oluşturan Weiss, hisselerin tamamı Siyonist olan Yahudi ailelere sattı. Böylece uzun zamandır hayal ettiği şeyi gerçekleştirmiş olacaktı: Modern, temiz ve düzenli bir Yahudi şehri kurmak. Bu şehrin anadili de tabii ki İbranice olacaktı.

Tel Aviv'in kuruluşuyla birlikte, İbranice ilk kez sokağa iniyordu. Ve Eliezer Ben-Yehuda, elbette bu yeni şehir projesinin hayata

[88] Akiva Arye Weiss (1868-1947), karısı ve altı çocuğuyla beraber 1906'da Filistin'e yerleşti. Weiss, Tel Aviv'in kuruluşunun yanı sıra, Filistin topraklarında ilk modern tekstil fabrikasını açan isimdir. İsrail pırlanta ve elmas pazarının temellerini de Weiss atmıştır.

"Site" ve "Kooperatif" anlamına gelir.

geçirilmesi sürecinde de yerini alıyordu. Onun önayak olmasıyla hızlı bir şekilde İbranice kursları açıldı, İbranice yayınlar Tel Aviv'in dört bir yanında boy göstermeye başladı. 1905'te Yâfâ'da temelleri atılan tamamen İbranice müfredatlı ilk lise "Ha-Gimnazya Ha-İvrit,"[90] 1909'dan sonra Tel Aviv'de inşa edilen yeni binasına taşındı.

Herzl Caddesi üzerinde bulunduğu için Herzliya Lisesi olarak şöhret bulan okul, Eliezer Ben-Yehuda ve arkadaşlarının yıllardır İbranice uğruna verdikleri savaşın somut bir meyvesiydi. İbranice öylesine benimsenmiş ve yaygınlaşmıştı ki, 1920'lerde okul bünyesinde, Üçüncü Aliya[91] ile birlikte Filistin topraklarına göç eden

Yeni Yahudi şehri Tel Aviv'de kurulan Herzliya Lisesi, İbranicenin eğitim dili olarak yaygınlaşmasında kilit rol oynamıştı.

---

[90] "Eğitim Dili İbranice Olan Lise" anlamına gelir.

"Üçüncü Yükseliş", 1919-1923 yılları arasında Polonya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen 40 bin civarında Yahudi'nin Filistin topraklarına yerleşme süreci.

Avrupalı Yahudilerin Yidiş konuşmasına savaş açan militan bir grup bile türedi. Tel Aviv sokaklarında insanlara fiziksel müdahalede bulunacak kadar İbraniceyi ciddiye alan bu grup, şehrin dört bir yanını afişlerle ve sloganlarla dolduruyor, bütün Yahudileri İbranice konuşmaya zorluyordu. Bu kadarını Eliezer bile tahmin edemezdi.

Okullarda Dil Savaşları

Bütün çabalara rağmen, Filistin topraklarında her geçen gün yenileri kurulan Yahudi okullarında Almanca, Fransızca ve İngilizce, İbranice ile savaş hâlindeydi. Aşkenaz Yahudilerin hâkim olduğu kurumlarda, İbranice özellikle pozitif bilimler için yeterli görülmüyor, hatta açıkça küçümseniyordu. Öğretim kadroları İbranice yerine Batı dillerinden birini konuşmayı tercih ediyor, mecbur kalırsa Yidiş'e yöneliyordu.

Ahad Ha-Am

1912'de, o dönemin en etkili Siyonist yazar ve düşünürlerinden Ahad Ha-Am[92], Kudüs'ü ziyaret etti. Gıyaben zaten tanıyıp takdir ettiği Eliezer Ben-Yehuda ile bizzat görüşen Ahad Ha-Am, İbranicenin yaygınlaştırılması için sürdürülen çalışmalardan çok etkilendi. Filistin'deki bütün

[92] Gerçek adıyla Asher Zvi Hirsch Ginsberg (1856-1927), Filistin topraklarını Yahudiler için siyasi değil kültürel ve manevî bir merkez olarak tanımlayan "Kültürel Siyonizm" akımının kurucusudur. Theodor Herzl ve diğer Siyonist liderlerden bu noktada ayrışan Ginsberg, yazı çalışmalarında mahlas olarak "Ahad Ha-Am" (Halktan Biri) ibaresini kullanmış ve bu şekilde meşhur olmuştur. Filistin topraklarındaki Yahudi kolonilerini ağır bir dille eleştiren Ahad Ha-Am, özellikle Arap halkla yaşanan çatışmaların tehlikesine dikkat çeken eserleriyle tanınmıştır.

1912'de Hayfâ'da kurulan Teknoloji Enstitüsü Tehniyon, katı bir direnişin ardından İbraniceyi eğitim dili olarak benimsemişti.

Yahudi kolonilerinde ve eğitim kurumlarında İbranicenin mecbur tutulması gerektiğine ikna olan Ahad Ha-Am, bunun için kendi bağlantılarını devreye soktu.

Ben-Yehuda ve arkadaşlarının şahsî çabalarıyla ulaşamadıkları birçok mahfil, böylece ulaşılabilir hâle geldi.

Filistin'deki Yahudi eğitim kurumları içinde, İbraniceye en sert direnişi gösteren yer, 11 Nisan 1912'de Hayfâ'da kurulan Teknoloji Enstitüsü Tehniyon'du (Technion). Alman Yahudilerinin finanse ettiği okulun mütevelli heyeti, adeta Eliezer Ben-Yehuda ve arkadaşlarının çabalarına doğrudan bir muhalefet göstergesi olarak, 26 Ekim 1913 günü gerçekleşen toplantısında Almancayı temel eğitim dili ilân etti. Filistin Yahudi toplulukları arasında büyük

tepkiye neden olan karar, sonraki birkaç ay boyunca geniş kitleler tarafından tartışıldı ve eleştiri yağmuruna tutuldu. Ahad Ha-Am ve Eliezer Ben-Yehuda'nın yoğun çabaları sonucu, 24 Şubat 1914 tarihli toplantıda, mütevelli heyetindeki Amerikalı ve Rus üyelerin Siyonistlerin safına geçmesiyle, İbranice okulun resmî dili hâline getirildi.

İbranice karşıtlarının "son kale"si durumundaki Tehniyon'da yaşanan bu dönüşüm, elbette Eliezer Ben-Yehuda ve arkadaşlarının açık ve kesin bir zafer kazandığı anlamına geliyordu. Bundan sonra artık üniversite düzeyinde de İbranice konuşulacak ve bilimsel çalışmalarda kullanılacaktı.

Tehniyon mütevelli heyetinin fikir değiştirmesinde, 2-9 Eylül 1913 tarihinde Viyana'da toplanan On Birinci Siyonist Kongre'de, İbranicenin Yahudilerin konuşma ve iletişim dili olarak benimsenmesi de etkili olmuştu. "Tek millet-tek dil" sloganını geliştiren kongre delegeleri, Filistin başta olmak üzere, dünya üzerindeki Yahudiler arasında İbraniceyi yaygınlaştırma hedefini öne çıkarmıştı. Tehniyon yönetimi önce karara kulak tıkamış, ardından Yahudi kamuoyundan gelen baskılara direnememişti.

On Birinci Siyonist Kongre'de, Kudüs'te ana dili İbranice olan yeni bir Yahudi üniversitesinin kurulması da karara bağlanmıştı. Ne var ki birkaç ay sonra patlayacak olan dünya savaşı, bu projenin uygulamaya konmasını geciktirecekti.

Portakal Yüklü Bir Kargo Gemisinde

Eliezer Ben-Yehuda, İbranice sözlüğünün beşinci cildini hazırlayıp bastırdıktan sonra, Hemda'yla Lübnan'da bir tatil planlamıştı. İlk nüshalar matbaadan gelip de eserini keyif içinde seyreden Eliezer, tatil planı için öncelikle çocuklarını Petah Tikva'daki bir tanıdıklarının yanına gönderdi. Kendisi de karısıyla birlikte, Beyrut'a gidecek olan vapura binecekleri Hayfâ'ya doğru yola çıktı.

İngiliz-Filistin Bankası (Anglo-Palestine Bank) tarafından tedavüle sokulan banknotlarda üç dil (Arapça, İbranice, İngilizce) birden kullanılıyordu.

28 Temmuz 1914 günü, Hayfâ limanından hareket edeceklerinde, uğursuz bir haber kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştı bile: Avrupa çapında yaşanacak bir savaşın ilk kıvılcımları tutuşmuştu. Eliezer, içgüdülerinin yardımıyla, tatil için yanlış zaman olduğunu hızlıca kavradı. Lübnan planını hızlıca iptal etti, yanlarındaki çeki bozdurmak için Anglo-Palestine Bank'ın[93] Hayfâ şubesine koştular. Ancak günlerden salı olmasına rağmen banka kapalıydı. Bu da uğursuz bir işaretti. Ardından, güneye doğru giden son gemide güçlükle yer bularak Yâfâ'ya yöneldiler.

[93] "İngiliz-Filistin Bankası." Siyonist Organizasyon'a finansal destek sağlamak için 1902'de Yâfâ'da kurulan banka, günümüzde Bank Leumi (Ulusal Banka) adıyla varlığını sürdürmektedir. Bank Leumi, İsrail'in en büyük bankasıdır.

Zor bir yolculuğun ardından Kudüs'e ulaştıklarında, şehrin diken üstünde olduğunu gördüler. Kudüs'te tek gündem savaştı ve özellikle yabancılar endişe içindeydi. Sonraki günlerde insanlar, Eliezer'e akıl danışmaya geliyordu. O ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun hangi tarafta savaşa gireceğine dair ihtimalleri masaya yatırıyor, her bir seçeneğin Yahudilerin zararına olacağı neticesine varıyordu.

Ben-Yehuda ailesinin ne yapması gerektiğine ise, arkadaşları karar verdi: Eliezer, ne pahasına olursa olsun ABD'ye gitmeli, sözlüğüne ve dil çalışmalarına odaklanmalıydı. Siyonizme yapılacak en mühim hizmet buydu.

Birkaç hafta sonra, bir İtalyan gemisinin Yâfâ limanından hareket etmek üzere olduğunu haber aldılar. Eliezer ve Hemda, yanlarına üç kızlarını alıp yola koyuldu. O sırada Dola 15, Ada 13, Tsilpa da 10 yaşındaydı. Ehud, üniversite eğitimi için Almanya'daydı. Yemima, kocasıyla birlikte Kanada'da yaşıyordu. İtamar ise Kudüs'te kalmıştı, işleri toparladıktan sonra şehirden ayrılmaya bilahare teşebbüs edecekti.

Yâfâ'ya ulaştıklarında, ortada herhangi bir İtalyan gemisinin bulunmadığını gördüler. Limanda demirli bir Amerikan gemisi vardı, ancak bu defa da Osmanlı yetkilileri Ben-Yehuda ailesinin bu gemiye binmesine müsaade etmedi. Çaresiz, Kudüs'e geri döndüler.

Tam bir belirsizlik ve bilinmezlikler yumağına sarılmış olarak Kudüs'te iki ay bekledikten sonra, bu defa bambaşka bir kapı açıldı: Yâfâ'dan İskenderiye'ye gitmeye hazırlanan portakal yüklü bir kargo gemisinin Yunan kaptanı, Ben-Yehudaları gizlice gemiye aldırdı. Eliezer ve ailesinin Yâfâ'dan kolayca çıkabilmeleri için gerekli bağlantıları kuran kişi, uzun süredir tanıştıkları bir Arap dostlarıydı: Yâfâ Valisi Hasan Bey.[94] Gemiye gece karanlığında giz-

[94] Hasan Bey el-Câbî (1882-1953), İstanbul'da dünyaya gelmiş bir Arap Osmanlı subayıydı. 1916'da sona eren valilik görevinin ardından Suriye'nin Zebedânî kasabasına yerleşmiş, vefatına kadar da orada yaşamıştır. Hasan Bey'in Yâfâ'nın hemen kuzeyinde kendi adına yaptırdığı cami, bugün hâlâ ayakta ve ibadete açıktır.

lice binebilmeleri için Ben-Yehuda ailesini şehrin merkezinden uzaktaki köşkünde ağırlayan Hasan Bey, misafirlerinin şerefine zengin bir sofra da kurdurmuştu.

Kargo gemisi geceleyin limandan uzaklaşırken, Eliezer Ben-Yehuda, yaklaşık 34 yıl önce, genç bir insan olarak Filistin topraklarına ilk kez ayak bastığı günü gözlerinin önüne getiriyordu.

Ben-Yehuda ailesi, iki gün boyunca devam eden sakin bir yolculuğun ardından İskenderiye limanına indi. Kısa süre sonra İtamar da Kudüs'ten gelerek kendilerine katıldı. Çeklerini Anglo-Palestine Bank'ın İskenderiye şubesinde rahatça bozdurup, Pire limanına giden bir gemiye geçtiler. Pire'de yeniden gemi değiştirdiler, Napoli'de verilen kısa bir moladan sonra, Ben-Yehuda ailesini taşıyan yolcu vapuru Cebelitârık Boğazı'nı geçti ve okyanusa açıldı. Tam iki hafta sonra, New York limanındaydılar.

Günümüzde hâlâ ibadete açık olan Tel Aviv'deki Hasan Bey Camii, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin'de inşa edilen son eserlerdendir.

New York'ta Dört Yıl

Ben-Yehudaları New York'ta Eliezer'in on yıldır hiç görmediği kardeşi Hayim Meir Perlman karşıladı. Hayim, küçük yaşlarda Yeni Dünya'ya gitmiş, oradaki Yahudi cemaatlerinin yardımıyla kendisine müstakil bir hayat kurmayı başarmıştı.

Eliezer Ben-Yehuda'nın Amerika'ya ayak bastığı duyulunca, New York ve Boston'da kendisinin onuruna programlar ve törenler düzenlendi. Amerikan Yahudileri, ünü Kudüs'ten ta oralara kadar ulaşan bu ufak tefek adamı çok merak ediyordu. Eliezer de Yahudi cemaatinin üst düzey simalarıyla tanışmak ve samimi olmak fırsatını yakalamıştı. Örneğin, Boston'daki programdan sonra tanıştığı ünlü hukukçu Louis Brandeis[95] bunlardan biriydi. Yine kendisi için tertiplenen bir başka merasimde modernist haham Dr. Stephen Samuel Wise[96] ve Jacob de Haas'la[97] samimiyet kurdu.

---

[95] İnsan hakları ve özel hukuk alanındaki çalışmalarıyla tanınan Louis Dembitz Brandeis (1856-1941), Amerika'da Yüksek Mahkeme'ye atanan ilk Yahudi üyedir. 1948'de Waltham/Massachusetts'te adına bir üniversite de kurulan Brandeis, Siyonizmin ABD'deki ilk temsilcilerindendir.

[96] Stephen Samuel Wise (1874-1949), Birinci Siyonist Kongre'nin hemen ertesinde New York'ta ilk Siyonist teşkilâtı kuran isimlerdendir.

[97] Londra doğumlu olan Jacob de Haas (1872-1937), Birinci Siyonist Kongre'nin sekreterliğini yapmış, 1902'de ABD'ye yerleşmişti. Yakın dostu Louis D. Brandeis'a Siyonizmi anlatan ve onu Siyonist yapan kişidir.

Louis Dembitz Brandeis

Dr. Stephen Samuel Wise

Tüm bu toplantı ve buluşmalarda uzun konuşmalar yapan, Kudüs'te ve Filistin'de yürüttüğü çalışmaları ayrıntılı bir şekilde anlatan Eliezer Ben-Yehuda, Amerikan Yahudilerinin sadece hayranlığını kazanmadı. Eliezer'in yaptıklarının önemini kavrayan cemaat mensuplarından beş isim, bir araya gelerek Ben-Yehuda için "çalışma fonu" oluşturdular. Bu beş kişi: Jacob Schiff,[98] Maurice Wertheim,[99] Felix Moritz Warburg,[100] Julius Rosenwald[101] ve Herbert Henry Lehman.[102]

---

[98] Alman kökenli Jacob Henry Schiff (1847-1920), ABD'ye 1865'te geldikten sonra bankacılık ve altyapı işlerinde devasa bir servet kazanmıştır.

[99] Maurice Wertheim (1886-1950), banker ve koleksiyoner olarak tanınmıştır.

[100] Venedik kökenli ünlü Alman banker aile Warburgların bir üyesi olan Felix Moritz Warburg (1871-1937), Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'ni finansal açıdan desteklemek için "İbrani Üniversitesi'nin Amerikalı Dostları" (American Friends of the Hebrew University) adlı bir cemiyet kurup başkanlığını üstlenmişti.

[101] Alman kökenli Julius Rosenwald (1862-1932), kumaş ticareti ve hazır giyim sektörlerinde faaliyet gösteren bir iş adamıydı.

[102] Alman kökenli Herbert Henry Lehman (1878-1963), ünlü Amerikan finans şirketi Lehman Brothers'ın üç kurucusundan Mayer Lehman'ın oğluydu. Banker kimliğinden çok, Demokrat Parti saflarında yürüttüğü siyasi çalışmalarıyla tanınmıştır.

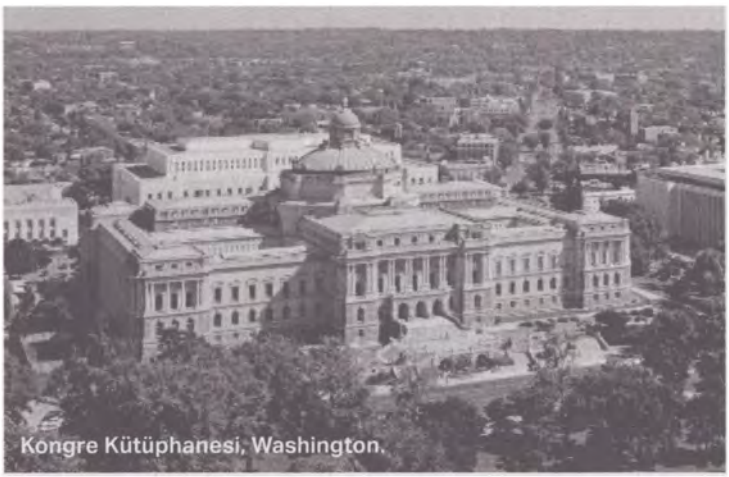

Jacob Henry Schiff

Herbert Henry Lehman

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'yı ve Ortadoğu'yu kırıp geçirirken, Eliezer Ben-Yehuda, Amerikan Yahudilerinin kendisine sağladığı cömert imkânlarla tamamen dil çalışmalarına odaklandı. Sözlüğünün önemli bir kısmını kaleme alabilmesi de bu sayede mümkün oldu. Kendisine New York Halk Kütüphanesi'nde özel bir oda tahsis edilmişti. Ayrıca Washington'daki Kongre Kütüphanesi'nin kapıları sonuna kadar açılmış, istediği her kaynak esere rahatlıkla ulaşması sağlanmıştı.

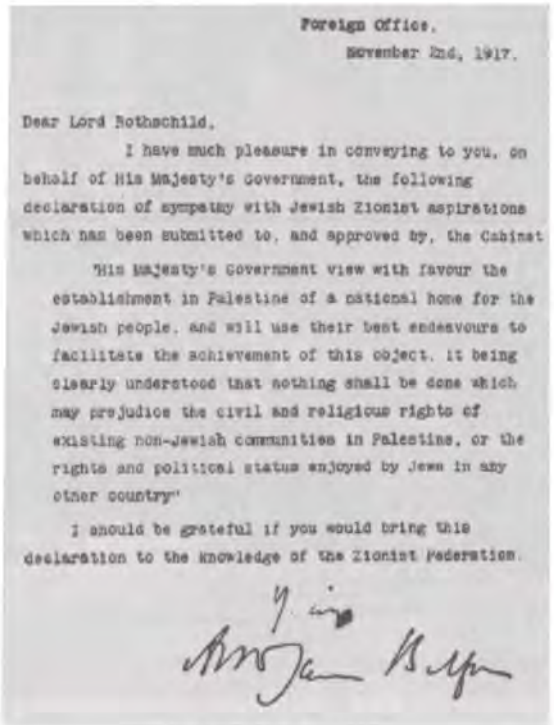
Kongre Kütüphanesi, Washington.

New York'ta kaldıkları dört yıl boyunca, çocuklar yaşlarına göre okullara giderken, Hemda da orada yayımlanmakta olan İbranice gazete ve dergiler için yazılar yazdı, çocuk kitapları tercüme etti.

Yepyeni Bir Kudüs'e Dönüş

Ben-Yehuda ailesi ABD'deyken, Filistin ve Kudüs'ü doğrudan ilgilendiren üç önemli gelişme art arda yaşandı:

2 Kasım 1917 günü, İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour, İngiliz Yahudi cemaatinin önde gelen isimlerinden Baron Lionel Walter Rothschild'e gönderdiği mektupta, ülkesinin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması için her türlü desteği sağlayacağı sözünü vermişti. "Balfour Deklarasyonu" olarak tarihe geçen

Foreign Office.
November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

'His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country'

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Balfour Deklarasyonu.

mektupla birlikte, Siyonistlerin Filistin topraklarını işgalle ilgili planları, uluslararası arenada somut bir temele oturtulmuştu.

9 Aralık 1917 günü, Osmanlı İmparatorluğu, 1516'nın sonundan itibaren 401 yıl boyunca yönettiği Kudüs ve Filistin'den çekilmiş, yerini İngiltere'ye bırakmıştı. İki gün sonra, 11 Aralık 1917'de, İngiliz komutan Edmund Allenby, El-Halîl Kapısı'ndan Kudüs'e giriş yapmış; böylece Kudüs ve Filistin'in tarihinde yeni ve sancılı bir dönem başlamıştı.

İngiliz komutan Edmund Allenby, 11 Aralık 1917'de El-Halîl Kapısı'ndan Kudüs'e girerken... Kapıda ay-yıldızlı Osmanlı bayrağı dikkat çekiyor.

Kudüs İbrani Üniversitesi'nin ilk binaları. Geri planda Mescid-i Aksâ ve tarihî Kudüs görülüyor.

24 Temmuz 1918'de, kuruluş kararı Birinci Dünya Savaşı'ndan önce çoktan alınmış bulunan Kudüs İbrani Üniversitesi'nin temeli atılmıştı.[103] Eğitim dili tamamen İbranice olan üniversite, bilhassa sosyal bilimler sahasına yoğunlaşacak, 1 Nisan 1925 günü resmen öğrenci kabulüne başladıktan sonra, rüşdünü kısa süre içinde ispatlayacaktı.

[103] İbrani Üniversitesi'nin yeri de tesadüfen seçilmemişti. Binaların yükseldiği ilk nokta, Zeytindağı'nın kuzey yönündeki uzantısını teşkil eden Cebelu'l-Meşârif'ti. Burası, Roma İmparatorluğu'nun, Yahudilere uzaktan ve yalnızca yılda bir kez Kudüs'ü izleme müsaadesi verdikleri mevki idi. Dünya Siyonist Organizasyonu, üniversitenin kurulduğu bu geniş araziyi, İngiliz hukukçu, seyyah ve sanat koleksiyoncusu John Edward Gray Hill'den (1839-1914) satın almıştı. Resmî işlemler 1914 başında tamamlanmış, ancak araya Birinci Dünya Savaşı girince, devir teslim ateşkes ertesine kalmıştı. John Edward Gray Hill ise, imzalar atıldıktan birkaç ay sonra, 19 Haziran 1914'te ölmüş, böylece Birinci Dünya Savaşı'na da yetişememişti.

New York Yahudilerinin Eliezer Ben-Yehuda'nın Filistin'e dönüşü vesilesiyle düzenlediği yemekli toplantı için hazırlanan davetiye.

1919'un bir şubat akşamı, New York Yahudileri, artık ülkeden ayrılarak yeniden Kudüs'e dönmeye hazırlanan Ben-Yehuda ailesi için bir veda programı tertipledi. Yoğun bir katılımla gerçekleştirilen programın sonunda, Amerikan Yahudi kamuoyunun önde gelen isimlerinden Israel Matz,[104] Eliezer'e –Kudüs'teki çalışmalarını konforlu bir atmosferde sürdürmek üzere ve rahat bir ev yaptırabilmesi için– 10 bin dolarlık bir çek armağan etti.

Ben-Yehudaların bindiği vapur, onları tekrar Napoli üzerinden İskenderiye'ye getirdi, oradan Kudüs'e geçtiler. Ancak karşılarında, artık bambaşka bir şehir vardı. Osmanlı yönetimi sona ermiş, onların yerini İngilizler almıştı. Eliezer'i, şehrin İngiliz askerî

[104] Polonya asıllı Israel Matz (1869-1950), tıp alanında yaptığı yatırımlardan kazandığı servetini özellikle İbranicenin yaygınlaşmasına dair çalışmalar için harcadı. Bugün Kudüs İbrani Üniversitesi bünyesindeki hukuk fakültesinin binalarından biri Israel Matz'ın adını taşımaktadır.

valisi Sir Ronald Storrs[105] karşıladı. Storss, Eliezer'in "Kudüs Taraftarları Cemiyeti"ne[106] üye olmasına da aracılık edecekti.

Kudüs'te onları bir de tatsız sürpriz bekliyordu: Etiyopya Caddesi'ndeki evleri soyulmuş, kapıları kırılarak eşyaları yağmalanmıştı. Eliezer, eşi ve çocuklarıyla, bir süreliğine oğlu İtamar'ın evine yerleşti. Ardından düzen kuruldu ve yeni Kudüs'te hayat yeniden başladı.

Sir Ronald Storrs

İki Bin Yıl Sonra Bir İlk

Londra Hükûmeti, Filistin'deki İngiliz manda idaresinin Milletler Cemiyeti'nde tasdik edilmesini bile beklemeye lüzum görmeden, Filistin'i yönetecek yüksek komiseri belirlemişti: Herbert Samuel. Siyonistlerin "İki bin yıl sonra, Filistin'i idare edecek olan ilk Yahudi" şeklinde alkışladığı Samuel, 1898 yılındaki İngiltere ziyaretleri sırasında, Eliezer ve eşi Hemda'nın Londra'da şahsen tanışıp uzun uzun sohbet ettiği o genç siyasetçiydi.

1 Temmuz 1920 günü göreve başlayan Herbert Samuel, Kudüs'teki ilk Şabat'ı, sur içindeki tarihî Hurva Sinagogu'nda eda ederken, hemen yanı başında Eliezer Ben-Yehuda da bulunuyordu. Eliezer için artık Şabat ve diğer dinî merasimler anlamını tamamen yitirmişti, ancak Samuel'i Kudüs'ün dindar Yahudi cemaatine karşı yalnız bırakmamak gibi bir sorumluluk hissediyordu. Ayrıca, henüz birkaç

---

[105] İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey memurlarından biri olan Sir Ronald Storrs (1881-1955), uzun askerî ve siyasi kariyeri sırasında Kudüs'ün yanı sıra Mısır, Irak, Kıbrıs ve Rodezya'da da görev yapmıştır.

[106] İngiliz yönetim anlayışının bir yansıması biçiminde 1918'de kurulan cemiyet, Kudüs'teki bütün dinî ve etnik grupları aynı çatı altında buluşturmayı hedefliyordu.

ay önce, Kudüs'te Araplarla Yahudiler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, sonraki süreçte meydana gelecek sürtüşmelerin adeta provasına şahit olunmuştu. Eliezer, Samuel'in siyasi ve sosyolojik açıdan sağlam biçimde desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu.

Ben-Yehuda ailesiyle sıkı dostluk kuran Herbert Samuel ve eşi Beatrice, Kudüs'e gelişlerinin üzerinden henüz bir yıl geçmişken, İbraniceyi günlük konuşmalarında akıcı şekilde konuşabilecek seviyeye geldi. Bunda da şüphesiz, Eliezer'in büyük rolü vardı.

İngiliz manda idaresinin başlangıcıyla beraber, Kudüs başta olmak üzere Filistin'in dört bir yanındaki Yahudiler arasında İbraniceye olağanüstü bir teveccüh başladı. Yahudiler, dil meselesinin siyasi tesirlerini de artık kavramıştı.

Herbert Samuel, 29 Kasım 1922 günü yaptığı bir duyuruyla, Filistin topraklarında İngilizce ve Arapçanın yanı sıra İbranicenin de resmî dil ilân edildiğini açıkladı. Bu, Eliezer Ben-Yehuda'nın rüyalarında bile göremeyeceği bir gelişmeydi. Ne var ki, tam bu sırada, ömrünün de son günlerini yaşamaktaydı...

Soldan başlayarak; Edmund Allenby, Arthur James Balfour ve Herbert Samuel, Kudüs'te bir arada.

Ruhu Ararken

Israel Matz'ın hediye ettiği 10 bin dolarlık çek, Kudüs'ün herhangi bir bölgesinde iki katlı müstakil bir evin inşasına rahatlıkla yetiyordu. Ben-Yehuda ailesi, sükûneti ve tabiatının güzelliği sebebiyle, o sıralar yeni şekillenmekte olan Talpiyot semtinde karar kıldılar. Burası, Kudüs'ün güneydoğusuna düşüyordu.

Eliezer Ben-Yehuda, ölümünden hemen önce Talpiyot'ta yaptırmakta olduğu evin inşaatında. Yanında, David Yelin (en solda) yer alıyor.

Eliezer, önce evin inşa edileceği noktayı seçti, ardından planını bizzat çizdi. Elde hazır para da olunca, inşaat hemen başladı. Zaman zaman Talpiyot'a giderek inşaatı takip edecek gücü kendinde bulan Ben-Yehuda, bir süre sonra evinden dışarı güçlükle adım atar hâle geldi. Yıllardır içinde taşıdığı tüberküloz, artık vücudunu tamamen teslim almak üzereydi.

1922'nin 16 Aralık akşamı, Ben-Yehudaların evindeki Hanuka Bayramı[107] kutlamasında çok sayıda Kudüslü arkadaşları da hazır

[107] Yahudilikte, MÖ 200 civarında Kudüs'ün Selevkos İmparatorluğu'nun tahakkümünden kurtarılması anısına kutlanan bayram.

bulunmuştu. 1893'te Osmanlı idaresi tarafından gözaltında tutulmasından itibaren, Eliezer, her Hanuka'yı bir şenlik havasında ve "özgürlük bayramı" olarak kutlamaya alışmıştı. O akşam da evlerinde böyle bir atmosfer vardı. Ben-Yehuda, genellikle yaptığı gibi, misafirleriyle biraz vakit geçirdikten sonra müsaade isteyerek odasına çekildi ve çalışmalarına kaldığı yerden devam etti.

Hemda, misafirlerini yolcu ettiğinde saat epey geç olmuştu. Hemen kocasının yanına koştu, o hâlâ masasının başında çalışıyordu. Gönül rahatlığıyla yeniden evin salonuna dönmüştü ki, Eliezer "Nefes alamıyorum" diyerek içeriden kendisini çağırdı. Hemda hızlıca çalışma odasına girdiğinde, Eliezer'i kenardaki kanepeye

Eliezer Ben-Yehuda, ölüm uykusunda...

yüzükoyun kapanmış hâlde buldu. Kocasını beyhude kaldırmaya çabaladı. 64 yaşındaki Eliezer Ben-Yehuda, son nefesini çoktan vermişti.

Eliezer Hemda'ya, öldüğünde –mümkün olursa– cenazesinin yakılması vasiyetinde bulunmuştu. Yahudi inancında kesinlikle yasaklanan bu uygulamanın Kudüs'te hayata geçirilmesi imkânsızdı. Hemda, kocasının vasiyetini yakın arkadaşlarıyla paylaştığı zaman, bölgedeki en yakın krematoryumun Mısır'da olduğu cevabını aldı. Cenaze, Kudüs'ten Mısır'a taşınamazdı. Şu hâlde, Yahudi dinî geleneklerine tabi olmaktan başka çare görünmüyordu. Ben-Yehuda'nın naaşının üzerine Amerikan Yahudilerinin hediye

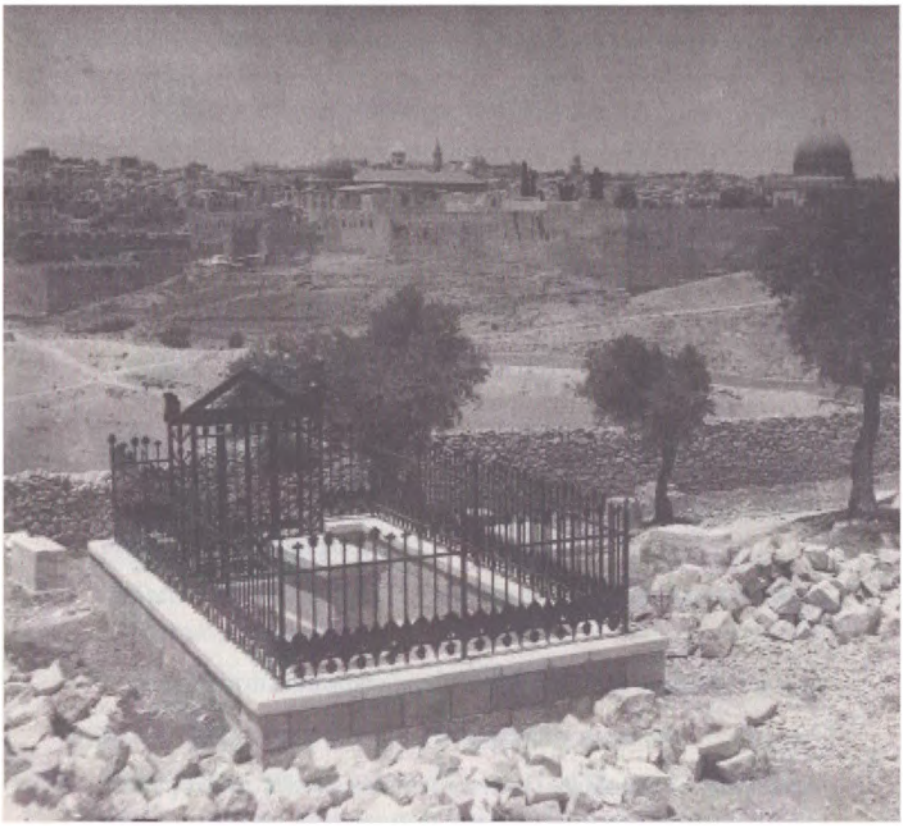

ettiği bayrak örtüldü. Ardından cenazesi yıkandı, kefenlendi. Hahamlar, dinî merasimin hiçbir ayrıntısını ihmal etmediler.

Hayatını İbraniceyi diriltmeye adayan Eliezer Ben-Yehuda'nın cenazesi, yaklaşık 30 bin kişinin katıldığı kalabalık bir törenle, Zeytindağı'nın batı eteklerinde, Eski Kudüs'ü ve Mescid-i Aksâ'yı cepheden seyreden bir noktaya defnedildi. Burası, Eliezer ve Hemda'nın sık sık gelerek güneşin batışını ve Kudüs'ü izledikleri yerdi. Eliezer bir defasında, "Eğer cenazemin yakılması mümkün olmazsa, beni buraya gömdürürsün," demişti.

Defin merasimi bittikten sonra, Hemda, kocasının notlarını karıştırırken, onun üzerinde çalıştığı son kelimeyi gördü: Ruh. Eliezer, dünyadan ayrılmadan önce, ruh için "nefeş" karşılığını bulmuş ve defterine kaydetmişti.

Dünyada şu anda yaklaşık 20 milyon insanın konuştuğu bir dili tarihin tozlu sayfalarının arasından çekip çıkaran Eliezer Ben-Yehuda için, İngiliz Yahudi tarihçi Cecil Roth yıllar sonra şöyle diyecekti: "Ben-Yehuda'dan önce Yahudilerin İbraniceyi konuşma ihtimalleri vardı ama ondan sonra konuşmaya başladılar."

Eşi Hemda'ya cenazesinin yakılmasını vasiyet eden Eliezer Ben-Yehuda, eğer bu mümkün olmazsa, Zeytindağı eteklerine gömülmeyi istemişti. Fotoğrafta, definden kısa süre sonra, Ben-Yehuda'nın Mescid-i Aksâ Külliyesi'ne bakan kabri görülüyor.

SON SÖZ YERİNE

Eliezer Ben-Yehuda'nın hayat hikâyesine yakından bakıldığında, onun İbraniceyi diriltmek için başlattığı seferberliğin üç temel prensibe dayandığı görülür:

1. Tarih huzurunda kendine bir ödev vermek ve hayatını buna adamak,
2. Dış şartların olumsuzluğundan hiç yılmadan, işine odaklanmak
3. Gayretle ve dava şuuruyla, gece gündüz çalışmak.

Bu üç prensip, aslında kalıcı ve yarınları şekillendirici işler ortaya koymanın da püf noktalarını ele verir. İslâm tarihi boyunca, bugün hâlâ hatırlanan ve eserleriyle yolumuzu aydınlatmayı sürdüren nice âlime, hikmet ehline, mütefekkire ve sanat erbabına bakınız, onların hayatlarının her adımında yukarıdaki üç prensibi bütün boyutlarıyla tespit edeceksiniz. Dolayısıyla, Eliezer Ben-Yehuda'nın öyküsünde, çağlar boyunca Müslümanların da bildiği ve uyguladığı bir yol haritası mevcuttur. Bu yol haritasını kim ciddiyetle gündemine alır ve tatbikat sahasına koyarsa, neticeyi de o elde eder. Dünyanın yasası budur. Eliezer'in yaptığı şey, –din ve millet ayırt etmeksizin– herkese açık olan bu yarışta, oyunu kurallarına göre oynamaktan ibarettir.

Meseleyi daha da somutlaştırma adına, İslâm tarihinden seçilmiş üç şahsiyetin örnekliği üzerinden ilerleyelim: Ebû Hâmid

Muhammed el-Gazzâlî (1058-1111), Şeyh Arslan Dimeşkî (1085-1165) ve Ebû İshâk İbrahim eş-Şâtıbî (1320-1388).

İhyâu Ulûmi'd-Dîn başta olmak üzere çok sayıda eseriyle Müslümanların ufkunda oldukça saygın bir mevkide duran İmam Gazzâlî nasıl bir dönemde yaşadı? Bu sorunun cevabı, aslında Gazzâlî'nin bıraktığı muazzam ilmî ve fikrî mirasın daha doğru değerlendirilmesinin de kapılarını açıyor. Zira siyasi istikrarsızlıklara sosyal alt üst oluşların eşlik ettiği, İslâm beldelerine dışarıdan Haçlıların, içeriden de Bâtınî teröristlerin saldırdığı, nihayet Frenklerin Kudüs'ü ve Bilâdüşşâm'ı işgal ettiği bir zamandı Gazzâlî'nin nasibine düşen. Ama o tarihin huzurunda yüklendiği sorumlulukların bilincindeydi. Etrafını saran olumsuzluklara teslim olmak yerine, sabır ve ısrarla işini yapmayı seçti.

Şeyh Arslan, 1086'da Bilâdüşşâm'ın Büyük Selçuklular tarafından fethinden sonra Şam'a yerleşmiş Türkmen bir ailenin çocuğuydu. Gençlik yıllarından itibaren, Kudüs'ün Haçlılar tarafından işgalinin meydana getirdiği gergin ve mahzun atmosferde yetişti. "İçinde bulunduğum şartlarda ne yapabilirim?" sorusu, Şeyh Arslan'ı Şam surlarının doğusunda bir zaviye tesis etmeye ve orada talebe yetiştirmeye sevk etti. Vefatından tam 22 yıl sonra, "Şarkın en sevgili sultanı" Salahaddîn Eyyûbî, 4 Temmuz 1187'de Hıttîn'de Haçlı sürülerini ezerken, yanı başındaki komutanların, danışmanların ve has adamlarının birçoğu, Şeyh Arslan'ın terbiyesinden ve manevî eğitiminden geçen isimlerden oluşuyordu.

Endülüs'teki son Müslüman devlet olan Gırnata Nasrî Emirliği, 1300'lerin ortasında henüz gücünün doruğundaydı. Bir şehir devleti biçiminde de olsa varlığını sürdüren emirliğin siyasi ve sosyal atmosferi, özellikle hurafe ve bidatlerle mücadeleyi ilmî anlayışının merkezine oturtan bir âlim için oldukça boğucuydu. Vakarlı bir duruşa sahip olan Şâtıbî, hem siyasilerle arasına mesafe koyarak hem de toplumun cehaletiyle çarpışarak, kendisine iki cephe birden açmış oldu. Önce resmî görevlerden el çektirildi, sonra dönemin uleması kendisine tavır aldı, nihayet talebeleri de dağılıp gitti. Şâtıbî, tüm bunlara rağmen, ilmî birikimini ve fıkıh

yorumunu *Muvafakât* adını verdiği bir eserle kayda geçirdi. İlk kez tam nüsha olarak Tunus'ta yayımlanacağı 1885 yılına kadar kimselerin hatırlamadığı *Muvafakât*, bugün, muhtevasına ve bakış açısına iştirak etmeyenlerin bile müstağni kalamadığı bir şaheser olarak başköşede. Gırnata'nın 1492'deki düşüşüyle mezarı dahi yok olan Şâtıbî ise ilim âleminde haklı ve yaygın bir şöhrete sahiptir.

Tüm bunlardan çıkarılacak olan ders çok açık:

Vazifenize odaklanın. Tarih, hakkınızı asla yemeyecektir.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA ve AÇIKLAMALAR

St. John, Robert. *Tongue of the Prophets: The Life Story of Eliezer Ben Yehuda.* **New York: Garden City, Doubleday, 1952.**

(*Eliezer Ben-Yehuda'nın hayat hikâyesindeki kronolojik akışta, bu kitaptaki bilgileri esas aldım. Yazar, Ben-Yehuda'nın kızı Dola Wittmann ve onun vasıtasıyla da annesi Hemda Ben-Yehuda'yı şahsen tanımış, kitabını da aile üyelerinden birebir işittiği ve kaydettiği detaylar üzerinden kurgulamıştır.*)

Fellman, Jack. *The Revival of a Classical Tongue, Eliezer Ben Yehuda and the Modern Hebrew Language.* **Lahey: Mouton, 1973.**

(*Yazar kitabını St. John Robert'ın eserindeki eksikleri tamamlamak ve hataları düzeltmek üzere kaleme almıştır. Ben-Yehuda'nın hayat hikâyesindeki akışı örerken, her iki kitabı da karşılaştırmalı biçimde okudum, eksik kısımları böylece tamamladım.*)

Dalachanis, Angelos & Lemire, Vincent. *Ordinary Jerusalem (1840-1940), Opening New Archives, Revisiting a Global City.* **Brill: Leiden, 2018.**

(*Kitabın 16'ncı bölümü, Eliezer Ben-Yehuda'nın Kudüs'teki gazetecilik faaliyetlerine odaklanmış, bu çerçevede onun gündeme aldığı konular detaylı bir şekilde işlenmiştir. Ben-Yehuda ve çıkardığı gazeteler, yazdığı yazılar ve muhtevayla alakalı bütün detayları, bu bölümden iktibas ettim.*)

Aytürk, İlker. *Revisiting the Language Factor in Zionism: The Hebrew Language Council from 1904 to 1914.* **Bulletin of the SOAS, 73/1. Cambridge, 2010.**

(*Yazar makalesinde Eliezer Ben-Yehuda'nın Filistin'de verdiği İbranice mücadelesine değinmenin yanı sıra, İbranicenin konuşulan bir dil hâline geliş sürecinde Yahudiler arasında yaşanan gerilim ve çatışmalara da ışık tutmaktadır. Kitabın ilgili kısımlarında atıf yaptığım bütün detayların kaynağı bu makaledir.*)

Siven, Reuven. *Laşonenu Le-Am.* **Kudüs: Ha-Akademya La-Laşon Ha-İvrit, 1971.**

(*İbranice olarak hazırlanan kitapçık, Eliezer Ben-Yehuda'nın İbranice mantığını, kelime türetme kurallarını ve dile kazandırdığı yeni kelimelerle ilgili açıklamalı listeleri ihtiva etmektedir. Ben-Yehuda'nın dil çalışmalarına dair atıf yaptığım detaylar için, kaynak bu kitapçıktır. Merkezi Kudüs'te bulunan İbranice Dil Enstitüsü'nün resmî internet adresinde de [https://hebrew-academy.org.il/], Eliezer Ben-Yehuda'nın İbraniceye katkılarıyla alakalı geniş malumat mevcuttur.*)

ALBÜM

Eliezer Ben-Yehuda, gençlik yıllarından itibaren muzdarip olduğu tüberküloza rağmen, İbraniceyi yeniden konuşulan bir dil haline getirmek için gece gündüz çalışmıştı.

Eliezer Ben-Yehuda'nın Zeytindağı'ndaki kabri...
Ortadaki mezar taşı kendisine, soldaki eşi
Hemda'ya, sağdaki de oğlu İtamar'a aittir.

Kudüs'te ve diğer birçok şehirde
Ben-Yehuda'nın adı caddelere, sokaklara
ve çeşitli kurumlara verilmiştir.

ספר

ארץ ישראל

על

טבע הארץ הזאת, ימיה ונחליה, הריה ועמקיה
ומבע אקלימה, והצמח והחי אשר בה, ועריה
וכפריה.

חבור

אליעזר בן יהודה.

ירושלם תרס"ח

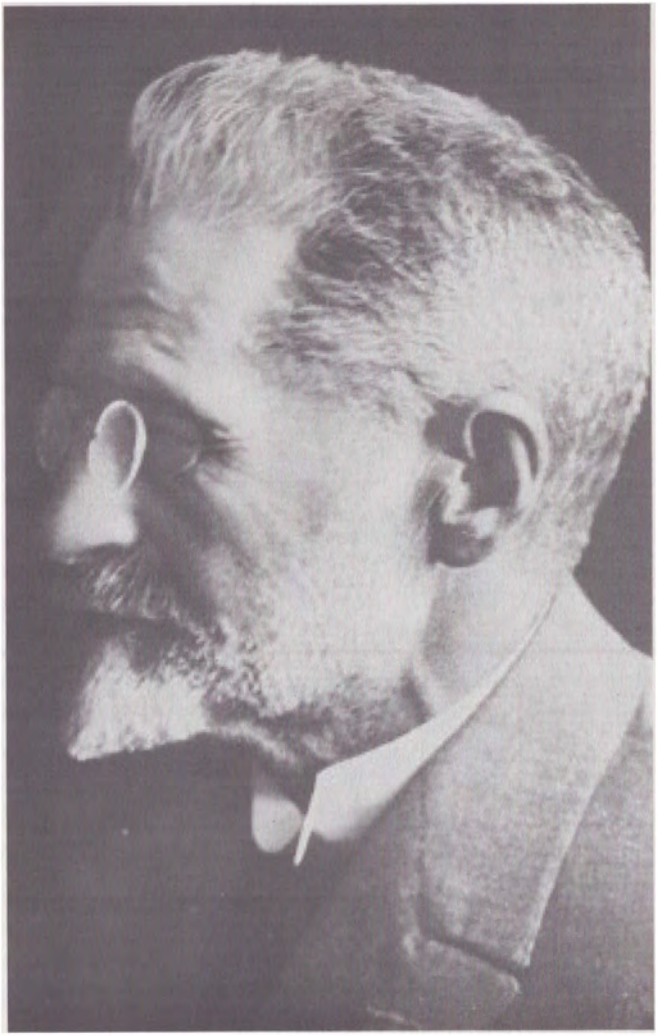
Hayatı boyunca gazeteciliğin yanında yazarlığı da sürdüren Eliezer Ben-Yehuda, özellikle İbranice eğitiminin yaygınlaşması için çok sayıda kitapçık ve broşür de hazırlamıştı.

İsrail Posta Teşkilâtı tarafından
Eliezer Ben-Yehuda adına bastırılan
1959 tarihli posta pulu.

İsrail'in kuruluşundan 26 yıl önce ölen Eliezer Ben-Yehuda, tek başına gösterdiği olağanüstü bir gayretle, Filistin topraklarında işgalin kökleşmesi için en önemli kültürel hamleye önderlik etmişti.

Eliezer Ben-Yehuda'nın
ölümünden hemen önce çekilen
son fotoğraflarından biri.

Eliezer Ben-Yehuda,
bir kitap mütalaası sırasında...

Dil ve İşgal
Taha Kılınç

Ben-Yehuda'dan önce Yahudilerin İbraniceyi konuşma ihtimalleri vardı ama ondan sonra konuşmaya başladılar.
Cecil Roth

Geçtiğimiz yüzyılın başına kadar arkaik bir ibadet ve yazı dili konumunda bulunan İbranice, Yahudiler arasında konuşma ve günlük iletişim diline dönüşmesini, Eliezer Ben-Yehuda adlı Belarus doğumlu bir dilbilimcinin çabalarına borçludur. Ben-Yehuda, 1881'de yerleştiği Kudüs'te başladığı çalışmalarını, 1922'deki ölümüne kadar yoğun biçimde sürdürmüş, arkasında binlerce makale ve 17 ciltlik dev bir İbranice sözlük bırakmıştır.

Dil ve İşgal: Eliezer Ben-Yehuda ve Modern İbranicenin Doğuşu, bir yandan Ben-Yehuda'nın hayat hikâyesine ve İbraniceyi yeniden konuşma dili hâline getirme sürecindeki öncü rolüne odaklanırken, bir yandan da İbranicenin modern hayatta tekrar sahneye çıkmasının Filistin topraklarının Siyonistler tarafından işgalinde hayatî bir etki yaptığını vurguluyor. Yahudilerin ortak bir konuşma ve iletişim diline kavuşmasının işgali sistematik hâle getirdiğine ve hızlandırdığına işaret eden kitap, İsrail'in kuruluşuna giden sürecin kültürel ve duygusal altyapısının nasıl hazırlandığını gözler önüne seriyor.

Dil ve İşgal: Eliezer Ben-Yehuda ve Modern İbranicenin Doğuşu, günümüzde İslâm dünyasını adeta kilitleyen Filistin meselesinin çözümü için nasıl bir ciddiyetle ve disiplinle çalışılması gerektiğini gösteren rehber bir metin.

KİTAP NO	DİZİ ADI
1100	TAHA KILINÇ KİTAPLIĞI

DİL VE İŞGAL
TAHA KILINÇ

9 786256 792883